

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΗΡ. & Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΑΡΘΡΑ: Ηρ. και Ρ. Ἀποστολίδη.—ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Ἀντίας Στεφάνου, Μίλτου Σαχτούρη, Θ. Δ. Φραγκόπουλου, Κρίτanos Ἀθανασούλη, Ἰάκωβου Καμπανέλη, Ἄλκη Ράμφου, Γ. Ριζόπουλου.—ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Κοχελέθ.—ΕΚΚΛΕΚΤΑ ΞΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ: Rainer Maria Rilke: *Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουρις Μπαργκε*.—ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ: Β. Φ.—ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΗΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ: Πουητική. (*Ἀνθολογοῦνται οἱ Γ. Γαβαλάς, Χρ. Γανιάρης, Ἀγγελική Γάττου, Γ. Γεραλής*). Πεζοῦ λόγου. (*Διηγήματα τῶν: Γ. Θεοτοκά, Κ. Θεοτόκη, Μ. Κανελλή, Π. Καραβία*).—ΚΡΙΤΙΚΕΣ: Ρένου Ἀποστολίδη: *Ἐὶς τὸ νούμερο 31328 τοῦ Ἡλίας Βενέζη*. Αἰμ. Χουρμούζιου: *Ἐὶς τὸ «Κατσαντώνης» τοῦ Γ Θεοτοκά*—*Οἱ «Τρομεροὶ γονεῖς» τοῦ Ζάν Κοκτιώ - Σαίξπηρ*. *«Ὁ νεῖρο καλοκαιριῆτικῆς νύχτας»*
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ. 1. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ κλασικὴ παιδεία. 2. Ἡ «Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων»

τοῦ Μ. Καραγάτση. Πανδαίσια. 3. Τὰ συμπεράσματα μιᾶς κριτικῆς. Τὰ ἐνδοοικογενειακὰ τῶν «Δώδεκα». 4. Θὰ μᾶς μάθουν μὲ τὴ σειρά τους καὶ οἱ Ἀμερικάνοι... 5. Ὁ μισονεοτὸς. Μιὰ θαρραλέα καταγγελία τοῦ κ. Ἀγγελοῦ Τερζάκη. 6. Οἱ πλέον πρόσφατες συγκινήσεις τοῦ μικροῦ λυπημένου ἀδελφοῦ μας. 7. Ἡ Ρίτα... θρόλος καὶ ὁ Ἄλκης... παπάς, ἤγγουν δεξιό-ζερβα καὶ ζερβοδέξια καμώματα. 8. Ἀυτὸ καθυστερημένες ἀναγνωρίσεις ἀνευ ἐνδιαφέροντος. 9. Οἱ σχολαστικοὶ τῆς Δημοτικῆς. 10. Ὁ κριτικὸς τῶν ἀκρίτων («Ὅλοι ἀπ' τὸ ἴδιο βαρέλι»). 11. Ἡ φυσικὴ ἐντέλεια τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. 12. Οἱ στῆλες τῶν «λογοτεχνικῶν νέων». 13. Κάποια λόγια τοῦ Μπέρναρ Σώ, γιὰ νὰ μὴν ξεχνῶμε πῶς μιλοῦν ἄλλου. 14. Καὶ τώρα τί θὰ γίνουμε χωρὶς γαυγίσματα;—ΤΑ ΞΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: *Ἐὶς τὸ μήνυμα τοῦ Samuel Beckett, ἀπὸ τὴν Μίρκα Κρανάκη*.—Ἡ ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ. ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ.

Οι ραδιοφωνικοί μας σταθμοί για τη

"ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗ,"

ΤΟΥ

ΣΠΥΡΟΥ ΞΑΝΘΑΚΗ

Σε μία σειρά ποιητικών κύκλων ο ποιητής δίνει στιγμές από την πορεία της εποχής μας. Ο κ. Ξανθάκης, εκφράζοντας την εποχή του, επιχειρεί να εισδύσει βαθύτερα στο νόημά της. Έννοω να εισδύσει με το πνεύμα, να συλλάβει τη βαθύτερη σημασία της και όχι απλώς με την αίσθηση και τη συγκίνηση. Ο εκφραστικός του τρόπος είναι έντονος, αν όχι εμφαντικός, και το βάδισμα των στίχων γοργό, κάποτε χειμαρρώδες. Είναι ποιητής μοντέρνος. Οι στίχοι του συνδέονται με αυτό που ονομάζουμε αισθητική λογική, δηλαδή αποτελούνται από σειρά καταχρηστικών εκφράσεων—όχι από γυμνές εικόνες—μέ σκέψη ή νόημα, περιγραφή ή διήγηση, που συνεχίζεται στο υπέδαφος του ποιήματος.

*Θεσσαλονίκης***ΠΕΤΡΟΣ ΣΠΑΝΩΝΙΔΗΣ**

Έχει έναν εξαιρετικά άρρενωπό τόνο και αξιοσημείωτη ένταση... Έχει πολλές αγωνίες να εκφράσει, πολλές αλήθειες να υπογραμμίσει, πολλές διαπιστώσεις να τολμήσει... Έτσι ο κ. Ξανθάκης, εγκαταλείποντας «τά παιγνιδίσματα της φαντασίας και τὰ σκιρτήματα της καρδιάς», θά μεταφέρει στις σελίδες του την ανησυχία του καιρού του. Η φωνή του θά πάρει δραματικό τόνο... που πολλές φορές θά συμπυκνωθεί σ' ένα μόνο στίχο...

*Βόλου***ΔΕΦΤΕΡΗΣ ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΣ**

Τό βιβλίο του είναι ένα συγκροτημένο άκέραιο βιβλίο, όπως και ο ποιητής του φαίνεται ένας ολοκληρωμένος άνθρωπος... Η ποίησή του είναι μία ποίηση τραγικής μνήμης, φρικτής αναπόλησης και νοσταλγίας... Και είναι θαυμαστό πώς σε μία τόσο μεγάλη σύνθεση—γιατί οδοιμαστικά τὰ κεφάλαια συνδέονται σε μία σύνθεση—και σε μία τόσο μεγάλη πληθώρα στίχων, είναι θαυμαστό ότι η λυρική ποιότητα παραμένει σχεδόν ύψηλη... Εικόνες άπανωτές, όλο εικόνες—μία διήγηση με εικόνες—, πρωτότυπες, με μεγάλη δύναμη φαντασίας, που όμως δέν ξεστρατίζει σε υπερρεαλιστικά σχήματα, που κρύβουν όλο τον παλμό και τη συγκίνηση του ποιητή μας και που χύνεται ανάμεσα στο αίμα μας. Θί μερικές συνθέσεις του, διατηρώντας την τραγικότητα του συνόλου, φτάνουν ως τη δραματικότητα πολλές φορές... Πολλές φορές ή τεχνική του κ. Ξανθάκη πυκνώνει έτσι που ένας στίχος μόνο να είναι ολοκληρη εικόνα και ολοκληρες σελίδες.

*Χανίων***ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΑΣ**

Ο Σπύρος Ξανθάκης, ευγλωτός και πύο πλούσιος σε φρασσεολογία, μοιρολογεί κι αυτός για τὰ σύγχρονα δαινά, διψώντας μία καλύτερη ζωή.

*Αθηνών***ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ**

Πρόκειται για μία σειρά ποιημάτων της μοντέρνας τεχντροπίας ελεύθερου στίχου που διαπνέεται από τις ανησυχίες και την εθαισθησία του ποιητή για τό σημερινό άνθρωπο που βγήκε μέσα από την περιδίνηση και τη μάχη της ύπάρξεως. Έχει λυρικά κομμάτια πολύ αξιοπρόσεκτα και στόχασση τέτια που προκαλεί έντοπωση γιατί ξεπηδάει πάνω από την ελεύθερη έκφραση σάν μία άποκρυσταλωμένη μορφή της ιδέας και της θέλησης του ποιητή.

*Πατρών***ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΛΗΣ****Έκδοση φροντισμένη**

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΗΡ. ΚΑΙ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ἀθήναι, Μάιος 1952

ΤΕΥΧΟΣ 5

*Επιστολές, ὕλη συνεργασίας, βιβλία, ἐμβάσματα, συνδρομὲς κ.λ.: Ρ. Ἀποστολίδην, Τήνου 16. — Χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. — Συνδρομὲς (ἐτήσιες) ἑσπερικοῦ: 60.000. Ἐξωτερικοῦ: Ἀγγλίας: λίρ. 2. Αἰγύπτου: λίρ. 2. Ἀμερικής: δολ. 8. Γαλλίας: φρ. 2000. Ἰταλίας: λίρ. 4. Καναδᾶ: δολ. 7. Νοτ. Ἀφρικής: λίρ. 5. Τουρκίας: λίρ. 12. Ὑπεύθυνος συντάξεως: Ἡρ. Ἀποστολίδης, Ἀραχῶβης 61. Τυπογραφείου (Ἀφῶν Γ. Ρόδη, Κεραμεικοῦ 42): Χαρίλαος Μαυρομάτης, Κορυζή 11. — Συνδρομὲς: Τήνου 16.

Κυκλοφορεῖ κάθε πρώτη τοῦ μηνός. Τιμὴ τεύχους: δραχ. 5000

Η ΠΑΝΑΚΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ

Νέα, μέση ἢ παλαιά, ἡ γλώσσα ἢ ἑλληνικὴ μᾶς ἐνδιαφέρει σ' ὅτι τὴν ἀφορᾶ: ἂν διδάσκεται καὶ πῶς: στὴν κατώτερη, τὴ μέση, τὴν ἀνώτερη ἐκπαίδευση· καὶ ἂν εἶναι ἱκανοποιημένοι μὲ τ' ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας τῆς οἱ εἰδικοί, ὁ κόσμος, ἔμεις. Κι ὅσο γιὰ μᾶς, ξέρομε πόσο εἴμαστε ἀγαναχτισμένοι. Πρὸ πολλοῦ ὅμως βαρυνκομαίει καὶ ὁ κόσμος, τώρα-τώρα δὲ κ' ἢ Ἐποπτεία τῆς Μέσης καὶ ὅτι ἐκλεκτὸ στὸ σῶμα τῶν καθηγητῶν τῆς. Στὰ δύο τελευταῖα τους συνέδρια ἀκούστηκαν, καὶ ἀπὸ τὸ βῆμα καὶ κάτω ἀπ' τὸ βῆμα, τέτια λόγια πού δὲ ἀπαρξενευτοῦμε ἂν στὸ ἐρχόμενο διατυπώσουν τὴν εὐχὴ οἱ Ἀρχαῖοι νὰ διδάσκονται μόνο σὲ μεταφράσεις, καὶ στὸ παράλλο τὴν ἀξίωση νὰ μὴ διδάσκονται διόλου.

Θλιβερὰ πράγματα! Κι ἀκόμα θλιβερότερη ἡ ἀσυγκινησία τῆς Πολιτείας, ἡ παχυδερμία τῶν ἐπισήμων καὶ ἡ μουμιακὴ ἀταραξία τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν μας. Γιατί, βέβαια, δὲν παύει νὰ εἶναι καὶ ἀσυγκινησία καὶ παχυδερμία καὶ θανατερὴ ἀταραξία, καὶ ἄς «προέστη» ὁ κ. Παπανοῦτσος ἢ «παρέστη» ὁ κ. Βουρβέρης, πού καὶ ὡς ἄτομα, χωρὶς τίς ἐπίσημες ιδιότητές τους, δὲ θάθελαν νὰ λείψουν.

Μεταφράσεις, λοιπόν! Οἱ ὡς τὰ χτές δεινοὶ στηλιτευτὲς καὶ τῆς ιδέας τῆς μεταφράσεως, διαπρῦστοι κήρυκός τῆς! Δὲ λέμε, κ' οἱ πιὸ ἀπότομες στροφὲς ἐνδεχόμενες εἶναι, μὰ καὶ δίκαιες γεννοῦν ὑποψίες ὅταν δὲ γίνονται μπρὸς σὲ φλεγόμενη καὶ μὴ καιόμενη βιάτο. Ἄλλιῶς φυσικότερα ρωτιέται κανεὶς: μήπως ὅλη τούτη ἡ νέα φώτιση εἶναι χοντροκόπη παραλλαγή τῆς βολικότετης ἀρχῆς νὰ μὴ κουράζομε τὰ παιδιά καὶ κουραζόμαστε κ' οἱ ἴδιοι; Ὅπου κ' οἱ ριζοσπαστικότεροι τῶν ριζοσπαστικῶν, θυμούμενοι πῶς παιδεῖα σημαίνει παιδεμός, συντάσσονται παρευθὺς μὲ τοὺς παλαιοῖησοῦιτες πού σκοποῦ τοῦ σχολιοῦ θέταν τὸ πῶς θάκανε τὸ μικρὸν ἄνθρωπο νὰ μὴ φοβᾶται τὸν κόπο. Πού—μεταξὺ μας!—δὲ θὰ τὸν γλυτώσει καὶ ἂν ἀπὸ μεταφράσεις τῆς προκοπῆς πρόκειται νὰ μαθαίνει τί ὁ Θουκυδίδης ἔγραψε τὸ θουκυδίδειο καὶ ὁ Πλάτωνας τὸ πλατωνικὸ—ἂν γι' αὐτὰ, πού μόνον ἀξίζουσι, νοιαζόμαστε.

Ἄλλὰ θὰ τὰ ποῦμε! Διεξοδικότατα δέ! Καὶ γιὰ τοὺς κλασικούς, καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία τους—στὰ πανεπιστήμια καὶ στὰ γυμνάσια—, καὶ γιὰ τίς μεταφράσεις. Ἡ Φιλολογία, γενικά, πολὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, κ' ἢ κατάπτωσή τῆς πολὺ μᾶς πληγώνει ὥστε νὰ μὴ λογαριαστοῦμε μαζί τῆς. Κι ὄχι μόνον ἀπ' τὴ στήλη αὐτῆ.

Λ

Υ

Ν

Τ

Ι

Α

Ἔργα

I

Ἄκόμα ξαναγυρίζουν οἱ μικρὲς γλάστρες στὰ παραθύρια
 ἡμέρες,
 νύχτες,
 τώρα ἐδῶ πὸν μὲ τὰ σύννεφα ξαναγυρίζουν,
 ὅταν ξαπλώνεται μιὰ γυναῖκα χρωματιστὴ στὸ κατάστρωμα
 μὲ ξέπλεκη ὀλη τῆ φωνή της στοὺς αἰῶνες.

- Ἄραγε, ποιὸς ἦταν ἔχτές, μὲ τὸ σφύριγμα τοῦ τραίνου,
 μὲ τὸ βάρος τῆς νύχτας σὲ ἀμπέλια κι ἀσβέστες;
 Ἄραγε νὰ τὸν ἔκλαψαν οἱ θάλασσες,
 μὲ τὸ ἀνοιχτό του πονκάμισο,
 χέρια ἐνὸς ἄντρα
 μὲ μιὰ σταγόνα χλόη τῆ γῆ στὸ μέτωπό του;

Ἀπόμεινα μαζί του ἀπὸ καιρὸ
 κι ὅς μὴν τὸν γνώρισα ποτέ.
 Μείναμε μόνοι,
 καρφωμένοι στὶς σκληρὲς γωνιὲς τοῦ ὕπνου
 κι ὄλο μιὰ πέτρινη μορφὴ πὸν τέλειωνε στὶς ὥρες μας,
 μιὰ πολιτεία στητῆ μὲ τὶς ἀκίνητες πτυχές της.

Ἐκεῖ ὁ θάνατος ἀνάμεσα σὲ τρεῖς χειμῶνες,
 ἢ βρῶση ἐκεῖ μὲ τὴ διπλὴ περιπλοκάδα
 κ' οἱ τοῖχοι ἀνθισμένοι χαμομήλια στὴν εἰκοστὴ βολὴ τοῦ ἀπο-
 Ἐκεῖ μὲ περιμένει ἀκόμη [σπάσματος.
 μὲς στὰ σπασμένα τζάμα καὶ τὴν παγωνιά.
 Τὸ κορμί του σκόρπιο στὴ μνήμη ἐνὸς ἀνέμου,
 ἢ σιωπῆ στὸ καρφὶ τοῦ παραθυριοῦ,
 ἢ ἐρημιὰ μ' ἓνα βλέμα παιδιοῦ
 ἀπὸ τῆ ρίζα θάλεγες τοῦ κόσμου.

II

- Ἐνταφιασμένη πολιτεία,
 τώρα νὰ σὲ ζητῶ ἀπ' τοὺς ἀνέμους
 — τέσσερα κρῦσταλα στὶς ἄκρες τοῦ ὀρίζοντα —
 μ' ἓνα μαχαίρι σκουριασμένο νὰ σ' ἀνασταίνω μέσα μου,
 δίχως χέρια,
 δίχως μάτια,
 δίχως ἀκοή,
 νύχτες ὀλάκερες νὰ σὲ μαντεύω μέσα μου,
 στὸ σταυροδρόμι μὲ τὶς φωτιὲς τοῦ ἀη-Γιάννη τοῦ Λαμπαδάρη.
 (Ἦτανε τόσο φῶς, ἀνάσκελα στὶς κίτρινες κουβέρες,

Σ Τ Ε Φ Α Ν Ο Υ

Μ α ρ ί ν α

στὶς σκόρπιες κόλλες τὸ χαρτί, μὲ τίς λέξεις, ὄρθιες
καθὼς ἀγάλματα στὴν ξηριά.

Καὶ πάντα στὴν ἄκρια τῆς τελευταίας σελίδας
ἓνα βαρὺ κομάτι μάομαρο.

Ἄβριο, μπορεῖ νὰ γίνῃ ἓνας παράξενος πολεμιστής,
ἓνας ἐξόριστος ἄγγελος νὰ περιπλανιέται στοὺς πλωτοὺς ποταμούς,
τὸ Δούναβη, τὸ Ρῆνο, τὸ Μιουσιπή...)

Ἐὸ δρόμος πῆγαινε πρὸς τὴ Συναγωγή.

Στ' ἀριστερὸ πεζοδρόμιο δυὸ χάρτινες σαγίτες μὲς στὴ λάσπη-
ἦταν τὰ παιδικὰ μας χέρια,
ἡ στιγμή τῆς παντοδυναμίας.

Οἱ σημαῖες φουντῶναν στὸν ἥλιο ὡς κερασίδες
κι ἀπέναντι, στὸ φράχτη, κάτι γραμμὲς πορτοκαλιές,
ἔτσι ποὺ τ' ὄνειρο τίς χάραξε γιὰ πάντα μὲς στὴ νύχτα.

Τώρα, σ' αὐτὲς τίς πέτρες, ἡ θύελλα ματώνει τὰ γόνατά της,
κ' ἡ Παναγὰ τῶν Θαλασσιῶν ἀγρυπνάει σ' ἓνα διάφανο κόκαλο.

Ἡ μέρα βούλιαζε στὴν ἄμμο.

Ἦτανε πέδιλα λυτά, παράθυρο πρὸς τὸ βουνό,
τὸ βραχνὸ παιδί κάθε βράδι στὴ γωνιά τοῦ δρόμου

— Σπίρτα καὶ τσιγάρα, σπύρτα καὶ τσιγάρα... —

κ' ἡ μητέρα νὰ κρύβει μιὰ χούφτα στάχτη πίσω ἀπ' τὰ εἰκονί-
καθὼς τεντώνει τὸ σκοτάδι μιὰ σπασμένη ραχοκοκαλιά [σματα,
στὶς μακρινὲς γειτονιὲς
ἀκουμπισμένες ποῦ καὶ ποῦ στὴν ξηρῆμο...

Σφίξε λοιπὸν τὰ δάχτυλα

πάνω στὴν παιδικὴ μας πληγή,
ὥσπου νὰ ξεριζώσει πιά ὁ καιρὸς τὰ βράχια,
νὰ θάψουμε τοὺς σκελετοὺς μ' ἓνα σημάδι τρυφερότητας,
αὐτὰ τ' ἀλόγιστα μαλλιὰ ποὺ εὐώδιαζαν κανέλα
λυτὰ στοὺς κλαρωτοὺς ἀνέμους.

III

Γιωσηφίνα

Τώρα ἡ ταβέρνα αὐτὴ δὲ λέγεται Ἑλιοτρόπιο ἀλλὰ Ἀστέρι τῆς
Ἦς πότε πιά νὰ περιμένεις, [Μονεμβασιῶς.

ὅταν ὁ ἥλιος καρφώνει μιὰ συνετὴ πυργοδέσποινα
προτοῦ γυρίσει ὁ κύριος σταυροφόρος...

Ἦρα νὰ σηκωθοῦν οἱ γέφυρες,
νὰ σπάσουν τὰ ραδιόφωνα.

Δέν ἔχει ἄλλες εἰδήσεις ἀπ' τὸ μέτωπο.

Δέν ἔχει ἄλλες εἰδήσεις ἀπὸ πονθενά.

Μὰ ἐκεῖ, στὰ κάστρα τοῦ Μωριᾶ, σὰν περισσεύουν οἱ καημοί,
ποιός ξεκινάει μ' ἓνα κλειστὸ λουλούδι στὴν καρδιά του,
μὲ μιὰ λαβωματιὰ στὸν πρῶνὸ του ἀντίλαλο :

«— Ἐσεῖς ποὺ πολεμήσατε μὲ τὸν Ριχάρδο !

Ἐσεῖς ποὺ πολεμήσατε μὲ τὸν Ριχάρδο τὸν Λεοντόκαρδο !..»

Γιατὶ ἦσαν τόσο πολὺ ἀκόμη ἀγόρια
μὲς στὶς ἀτέλειωτες βουνοκορφές...

— Σβῆσε λοιπὸν τὸ φῶς.

Κάθησε ἐδῶ νὰ περιμένουμε μαζὶ
τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα, τὸ φεγγάρι,
κείνη τῆ σκιὰ ποὺ ψάχνει τὴν παντοτινὴ της θέση
πλάι στὸ παράθυρο.

— Γιουλιέττα,

ἀνάμεσα μας ὡς τὴν τελευταίαν ὥρα ἢ βροχή.

Οἱ νύχτες φέρνουν τραῖνα γιὰ τοὺς ταξιδιώτες.

Ἐπὶ μιὰ σκάλια πέτρινη ἐκεῖ ὅπου ἀκουμποῦσε ὁ ἥλιος

κ' ἡ ὥρα τῶν Χαιρετισμῶν,

πρῶτη φορὰ ποὺ μάζερες λουλούδια

ἀνάμεσα στὰ σιωπηλὰ κορίτσια τῶν ὑδροαγωγείων

καθὼς τὸ φῶς πρόβαινε μὲς ἀπὸ τίς χαραμάδες τῶν νερῶν.

Ἐτσι σὲ πῆρε ὁ ἄνεμος ποὺ ἀνοίγει ἀπόψε μέσα μου τὰ μάτια σου.

Κι ἂν ὕστερα ἀπὸ τὴ βροχὴ γεμίζουν χόρτο οἱ νύχτες

μετρῶντας ἄστρα στὸ χτύπο τῆς καρδιάς,

γλυκιά μου,

λίγο νὰ σπάσει ἡ φλούδα τῆς ἐλιᾶς

γιὰ νὰ ξυπνήσουν περιστέρια καὶ κυκλάμινα,

λίγο ἓνας γούλος νὰ πεθάνει στὴ γυμνὴ ἐξοχή,

γιὰ νὰ φυτρώσουν λιγαριές στὸν τάφο τῆς Σίβυλλας Γιωσηφίνας.

IV

Σκηνὴ Ἀργοναυτῶν

* Ἦταν ἀγκάθια κατακόκκινα σπαρμένη ἡ γῆς

ὅπου τ' ἀπόγομα πλαγιάσαμε σὰν ταξιδιώτες.

Κάποιος τραγουδοῦσε ἀναμετρώντας στὸ χῶρο

πόσα βήματα ἀκόμη, πόσες παγίδες

στὸ μαλακὸ πὶδὸ πέρα χῶμα...

Κ' εἶχε μὲς στὴν παλάμη μιὰ σταγόνα δάκρυ

χαραγμένη ἐκεῖ ποὺ ἡ γραμμὴ τῆς ζωῆς

σπάζει ἀναπάντεχα...

Μὲ τίς κουβέρτες στὸν ὄμο,

τὸν γυλιὸ κρεμασμένον ἀδέξια,

τὴν ἐποχὴ ποὺ τὰ κορίτσια συνάζουνε πουλιὰ στὴν ἀγκαλιά τους

πέρα στήν πατρίδα,
 πὸν μιὰ ροιδιὰ σπαρταράει καταμεσὶς τῆς μνήμης...
 Κανείς δὲν ἤξερε πὰ νὰ πεῖ
 πόσοι θεοὶ ἀπόμειναν πέρα στὶς πολιτείες,
 πόσα ἔντομα γονιμοποιοῦσαν τὸν κόσμο.

Νάταν λοιπὸν δική μας ἡ ἁμαρτία
 καὶ τὸ κλωνάρι τῆς καλοσύνης
 πὸν ἀπόμεινε ἄθραπτο σὰν παιδί,
 αὐτὴ ἡ κατοικημένη θάλασσα, ξεσκίζοντας τὸ πρόσωπό της
 γιὰ νὰ χτίσει μιὰ γέφυρα ἀνάμεσα
 στὶς ὥρες καὶ στὶς ἐποχές,
 κι αὐτὰ τὰ δέντρα γδέροντας τὸν ἄνεμο,
 φορτώνοντας τὶς σάρκες τῶν πορτοκαλιῶν,
 ὥσπου νὰ τὸν ἀρπάξει πάλι ἡ γῆς
 στὸ παραπονεμένο της στόμα;

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς καὶ κάστρο τῆς Λαμίας
 καὶ Παλαμῆδι τ' Ἀναπλιῶν, ἀνοίχτε νάμπω μέσα !..

Βλέπαμε πάντα μιὰ γυναίκα ὀρθὴ στὶς πολεμίστρες,
 στοὺς καμένους λόφους, στὰ περιβόλια,
 νὰ τρέμει μὲς ἀπ' τὶς βερυκοκιές,
 θερίζοντας τὸ στάρι, φεύγοντας δλοένα,
 ἴσια πρὸς τὰ νιαμάρια τοῦ φεγγαριοῦ.
 Κ' ἐκεῖ, ρηχὰ τῆς θάλασσας,
 πλάι μὲ τοὺς ἀχνοὺς καὶ μὲ τὰ παλιοσίδερα,
 τίς νύχτες ν' ἀπαντιοῦνται, βλέπαμε, σὰ βρέφη παγωμένα
 πὸν ἀκόμα τὸ κλαδί τῆς ἀργιελιᾶς βαστοῦν
 μὲ τὸ μικρὸ τους χέρι
 καὶ στάζει δλόγυρα τὸ κλάμα τους σὰν τῆ πίκρα
 τοῦ ἀμύγδαλου, τοῦ ἔρωτα ἢ τῆς νεραντζιάς.

Τότε, τὰ χέρια τῶν συντρόφων παρατήσαν τὰ κουπιά,
 τὰ ἴδια χέρια πὸν ἀγκάλιασαν
 ἀκρωτηριασμένα κοθίτσια πέρα στὰ λατομεῖα.

Ἔτσι κλειστὸ δὲν τόλπιζα τὸ πέλαγο.

Σβῆγαν τὰ μάτια,

μιὰ φλέβα μονάχα νὰ φωσφορίζει.

Ἦταν πηλός, ἐλαιῶνες καὶ γλυκὸ κρασί,
 γραμμὲς τῆς καταγιγίδας,
 ξύλινες μετέωρες σκάλες,

Ἔσού,

μιὰ σκόρπια αὐγὴ πάνω σὲ δάση πορτοκαλιᾶς.

V

Καὶ μόνο ἐγὼ θὰ ξέρω γιὰ τὰ μάτια σου
 ὅταν ἡ νύχτα σπάζει ἀνάμεσα στὴ γρίλια.
 Τελειώνει ὁ κόσμος καὶ μονάχα ἐγὼ

θά ξέρω πού ως τὸ τέλος πῆγες τοῦ βασανισμένου ἤχου,
 σὲ τόσες πολιτείες μὲ τρύπια πρόσωπα,
 ὅταν ἐσφίγγαν στάχτες σὰν παιδὶ στὴν ἀγκαλιά τους
 οἱ γυναικες πού δὲν εἶχαν τίποτε πιά νὰ φοβηθοῦν -
 γδύθηκαν μὲς στὴν αἰωνιότητα
 μ' ἓνα κλαρὶ γδαρμένο στὰ σιωπηλά τους μέλη,
 στὰ φθαρμένα ἐσώρουχα πού ἀπλώνονταν στὸν ἥλιο,
 κι ἀπὸ κεῖ ὁ ἥλιος
 ἀνθίζε χίλια χρώματα, ἔγραφε χίλια μοιρολόγια
 γιὰ τὴν πεθαμένη σάρκα τους.

Ἐποφθε εἶν' ἓνας δρόμος ὄλο πιπεριές. Δὲν θὰ σὲ ξαναβρῶ ποτέ.

Ἐποφθε εἶναι βουνά,
 μὲ τὸ φεγγάρι, ἀρχαῖο ἐρπετό, νὰ σέρνεται στὰ μονοπάτια.

Δὲν θὰ σὲ ξαναβρῶ ποτέ.

Εἶναι τὰ λατομεῖα νεκρὰ
 κι ἀκίνητοι οἱ μαρμαράδες στὴ μεγάλη αὐτὴ ἀπουσία
 μόνο ἓνας ἄγγελος ἀκόμη νὰ ἐπαναλαμβάνει
 τὴν πατροπαράδοτη κουβέντα :

«— Ὅσοι πιστοὶ προσέλθετε...»

Κάποτε σὲ βίασαξο στὴν ἀγκαλιά μου σὰ δροσιὰ τῆς ἐσπέρας
 καὶ μὲ τὰ χέρια τοῦτα σὲ ἀνάστησα
 πρὶν ἀπ' τὰ χρώματα καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ δάκρια.
 Δὲ θὰ σὲ ξαναβρῶ ποτέ
 στὴν παραλία πού μᾶς καθρέφτιζε καὶ μᾶς ἀναπολοῦσε
 σὰν τὸ χαμένο δέντρο,
 τὴν ἐλιά πού φυτέψαμε στὰ κορφοβούνια,
 σὰν τὴ σπασμένη πέτρα πούχαμε γράψει τ' ὄνομά σου ἐπάνω
 καὶ τ' ὄνομά μου...

Πόσο κύματα ὁ πόνος.

Κι αὐτὸς δὲν ἔχει ὄνομα οὔτε στέγη νὰ πλαγιάσει ἄλλη
 ἀπὸ τίς σκιές μας, μὲς στὰ ἠλεκτρικὰ φανάρια
 πὺδ πέτρα ὁ κῆπος μὲ τὰ ἐλάφια, τὰ παγόνια, τίς ἀγγελικές.

Εἶναι κλειστά,

εἶναι ὅλα πιά κλειστά.

Μόνο τὰ ἠλεκτρικὰ φανάρια ἀνάμεσά μας ἔχουν ἀπομείνει.

Δὲν θὰ σὲ ξαναβρῶ ποτέ.

Ἡ νύχτα σπαρταράει ἀποκεφαλισμένη μέσα μου.

Δὲ θάχεις πιά νὰ περιμένεις.

Ἐδωπέρα τέλειωσαν τὰ δράματα καὶ τὰ καλοκαίρια.

VI

Σ' αὐτὲς τίς ἀμέτρητες πλατεῖες,
 βαμμένες ἀπ' τὸν ἥλιο τ' ἀπογέματα
 μαζεύονται, ἀπόνα γύρο, ἄνθρωποι καὶ ζῶα,
 ὅσα φοβοῦνται τίς παγωνιές,

ἄντρες καὶ γυναῖκες, κεῖνες μὲ τὰ μεγάλα μάτια,
μὲ τὰ σκιασμένα φορέματα,
ἄλλες νεκρὲς ἀπὸ καιρὸ
ποῦ ὁ ἄνεμος τὶς φέρνει, νύχτα, μὲ τὶς ἀνθισμένες γιασεμιεὶς
νὰ κλαῖνε στὰ παραθύρια.

Ἐδῶ ἦτανε νὰ γονατίσουμε μονάχα καὶ νὰ θυμηθοῦμε.

Ἴσως τὸ φῶς χαράξει πάλι μιὰ γραμμὴ κυκλάμινα στὸν οὐρανό,
σὰν τότε ποῦ ἔφρουγαν οἱ πρόγονοι μὲ τὰ καΐκια νὰ πολεμήσουν.
Κ' ἡ ἄλλη ἄκρια θ' ἀγγίξει κάπου τῆ γῆς
ἀνάμεσα στὰ χαμομήλια.

Μῆ μὲ ρωτᾶτε πὰ γιὰ τοὺς τυφλοὺς,
ὅταν πυκνώουν τὰ τραγούδια σὰν ἀτμὸς στὶς θάλασσες,
στὶς πέτρα γειτονιὲς ποῦ τὸ κρασί χύθηκε στὶς χωμάτινες ἀλλῆς
σὰν αἷμα.

Ἴσως καὶ νάταν αἷμα ποῦ ἔμοιασε κρασί -
πέρασε πὰ τόσο καιρὸς...

Λέγαμε γιὰ τοὺς ἄντρες, γιὰ τὶς γυναῖκες, ἄραγε τὰ παιδιά
ἐκεῖνα ποῦ γεννιοῦνται δίχως κλάμα,
παῖς τὰμαθε νὰ σωμαίνου; —
Σ' αὐτὲς τὶς ἀτέλειωτες πλατεῖες
— ἡ μιὰ φέρνει τὴν ἄλλη ὥσπου νὰ βρεῖς τὴ θάλασσα —
μὲ τὶς ἀκρογαλιὲς ποῦ σπέρνουν σιάχτη οἱ ταξιδιώτες
σὰ μεγάλους λεκέδες μοναξιᾶς
καὶ τὰ καρᾶβια στέκονται πελώρια θάμνα στὶς προκυμαῖες
βαμένα σὰ γυναῖκες
«ἐν ἀναμονῇ ἐπιβατῶν».

Τριγύρω ἡ ἄνοιξη σκάβει τὰ χῶματα μ' ἕνα μικρὸ μαχαίρι...

Καὶ νὰ μιλάς γιὰ τοὺς παιδικούς μας συντροφους
ὅταν πηδοῦσαν τὶς φωτιὲς
μὲ δεθάνοιχτα λουλούδια τὰ μάτια τους.

Προδώσαμε.

Ῥωτίσσο, ἦταν κλειστὲς οἱ γρίλιες καὶ τὸ ξέρεις πὰ
ποῦ οἱ τῶχοι μιᾶνε μόνο μὲ τοὺς πεθαμένους,
ὅταν χτυποῦν μεσάνυχτα

κι ὁ τυφλὸς κρεμάει τὴ φουσαρμόνικα στὸν ὄμο'
ὕστερα ἀπομακρύνονται τὰ βήματα, μὰ ἡ φωνὴ δυναμώνει:

«— Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου, σῶσον Κύριε...»

Θολώνουν ἕνα γύρο οἱ καθρέφτες ὥσπου νὰ μείνει στὴ θέση τους
μιὰ ζωγραφιά.

Καὶ τὰ καρᾶβια θὰ σηκώσουν τὴ θάλασσα,
θὰ τηρε πάρονν μαζί τους.

Ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά, νὰ κλαῖνε τ' ἀπογέματα.

Ἐδῶ ποῦ θάτανε νὰ γονατίσουμε μονάχα καὶ νὰ θυμηθοῦμε.

Κ Ο Χ Ε Λ Ε Θ

Τὰ ἀρμένικα κάλαντα

ἢ

Ἐγὼ κ' ἢ πορτοκαλιὰ γάτα

[Ἐπίγραμμα ἀπ' τὸ ἡμερολόγιό ποῦθε σκοπὸ
νὰ γράψει κάποιος ἀνύπαρκτος φίλος μου]

... Κάποιο τραγούδι, ποῦ δὲν μπορῶ νὰ ξεχωρίσω τὰ λόγια του, ἓνα τραγούδι μονότονο, λυπητερό, μακρόσυρτο σὰ μοιρολόι. Κ' ἔνας σκύλος, ποῦ τὸ γαυγητό του εἶναι ὄρες καυγατζίδικο κι ὄρες κλαφιάρικο, βραχνό, ἄγριο. Ὑστερα ἓνα ξεχαρβαλωμένο κάρο, ποῦ κυλάει στὸ λιθόστρωτο μαζί με τίς χοντρές βρισιές τοῦ καρτσιέρη. Κ' ἡ νύχτα. Σὲ μιὰ χέρσα ἄκρη τ' οὐρανοῦ ξαναμάτωσε κεῖνο τὸ παράξενο χτεσινὸ ἀστέρι. (Ποῦ ἄραγε νὰ τόβρε τὸ αἶμα;) Μιὰ κότα φτεροκοπᾷ σ' ἓνα κοτέτσι, οἱ ἄλλες τρομάζουν καὶ κακαρίζουν, κάπου ἀνοιγοκλείνει διαστικὰ μιὰ πόρτα, ἓνας ἄνοστος μεθυμένος κλαφολογάει ἀνόητο τραγούδι, κ' ἡ νύχτα λέει «σκασμός!» σ' ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ θεοῦ. Γαλήνη. Μὰ τί νὰ τὴν κάνω τῆ γαλήνη-τὴν ἀνόητη, τὴν πένθιμη, τὴν ἐνοχλητικὴν σὰν ξεκάρφωτο παραθυρόφυλλο ποῦ τὸ δέρνει ὁ ἀνεμος; Οἱ στιγμές, χάντρες στὸ κομπολόι τοῦ χρόνου μὰ ποιὸς ἔχει τώρα ὄρεξη νὰ τὸ παίξει... Σωρὸς τ' ἀποτσιγάρα, μεγάλα καὶ νευρικά ὀβημένα, ἄλλα στῆ σταχτοθήκη κι ἄλλα πεταμένα δῶ καὶ κεῖ στὸ πάτωμα. Μήτ' ἓνα μὲ κραγιόνι. Καὶ μπόχα, μπόχα πολλή, κάπανα πνιχτικὴ (τὰ παράθυρα κλειστά - ἔξω τόφερε στὸ νερόχιονο. Σκάς.) Τὴν ἀνόητο πράμα τούτη ἡ παγερὴ γαλήνη! Προχτές ἤμουνο καλύτερα. Ἀπόψε, ὄχι δὲν εἶμαι... Τὸ κλαφιάρικο τραγούδι ξαναρχισε. Τραγουδοῦν πολλοὶ μαζί· ξεχωρίζω γυναίκες κι ἀντρίκιες φωνές. Μὰ εἶναι πολὺ θλιβερό, σὰ νυχτερινὸς θρήνος - τί τὸ τραγουδοῦνε;.. Τάχα νὰ ξαναγύρισε; Γιατί νὰ ξαναγύρισε; Θάταν ἄσκοπο κι ἀνόητο. Ἄλλωστε δὲ θάνιωθα καμιά χαρὰ γι' αὐτό. Σὰς θεβαιώνω. Δὲ θὰ χαιρόμουν καθόλου. Μοῦ εἶναι ἀδιάφορο. Ἔσπασε. Πάει! Ὅμως, ἂν ξαναγύριζε, ἂν ὀλοτελα δὲν εἶχε φύγει, ἂν ἀποφάσιζε ἄλλωθς... Μὰ δὲ βαριέσαι, τὸ ἴδιο

θάταν: πάλι ἐγὼ θάσταινα πόλεμο με τοὺς ἴσκιους. Πάλι θάταν νύχτα, γαλήνη. Καὶ θάθλα νὰ αἰσχρολογήσω, δίχως λόγο καὶ σκοπὸ. Ἀπὸ ἀνοησία καὶ πλήξη. Μήπως δὲν εἶναι πληκτικὸ νὰ μιλάς ὁμορφα καὶ σωστά; *Νευρασθένεια I... Μὰ ναί! Ἐπρεπε νὰ τόχα καταλάβει! Τὸ τραγούδι εἶναι τ' ἀρμένικα κάλαντα, αὐριο γιορτάζου το Χριστοῦγεννά τους οἱ ἀρμένηδες. Αὐτό, φυσικά, δὲν μ' ἐνδιαφέρει καθόλου. Θὰ μ' ἐνδιέφερε, τώρα ὅμως ὄχι· δὲ μ' ἐνδιαφέρει: πρέπει νὰ θιάσω τὸν ἑαυτὸ μου νὰ μὴ μ' ἐνδιαφέρει - μοῦ τόπε ὁ γιατρός αὐτό. Ψηλός, ξανθός, μ' ἄσπρη μπλούζα· ξυρισμένος κι ἄσκημος, με πολλὲς-πολλὲς μυρουδιές - ναί δὲ μύριξε διόλου αὐτὸς φάρμακα, ὅπως οἱ ἄλλοι πέρσι. Καὶ με τὴν ξεκούρδιστη φωνή του μούλεγε: «—Δὲν σὰς ἐνδιαφέρουν τ' ἀρμένικα κάλαντα· σὰς εἶναι ὀλοτελα ἀδιάφορα. Εἶναι ἀνόητο νὰ σὰς ἐνδιαφέρουν, καταλαβαίνετε; Ἀνόητο! Οἱ φόβοι σὰς εἶναι ἀνόητοι· δὲν σὰς κυνηγᾷ κανεὶς, δὲν τραγουδοῦν γιὰ σὰς!»

Ἐτόσσο — περίεργο — αὐτός, ὁ γιατρός... Κάτι μούκανε! Εἶχε γαλανὰ μάτια κι ὁμορφα δάχτυλα. Ἦταν κακός. Ἐξ ἄλλου... - μὰ δὲ θυμᾶμαι πιὰ τίποτε. Εἶναι ἄλλωστε ἀνόητο, ἄσκοπο, πληκτικὸ. Κι ὁ σκύλος ποῦ γαυγίζει τὴ βροχή, καὶ τὸ κάρο ποῦ γκρεμίζεται στὸ δρόμο, κι ὅλα. Μπὰς καὶ σὰς πέρασε πῶς μποροῦσε νὰ μ' ἐνδιέφεραν; Καθόλου! Παρλαπίπες καὶ βλακειές - οὐ! Πόσες βλακειές, σὰν ἡ ἄμμο τῆς θάλασσας. Οἱ γιορτές, μοιάζου σημαδοῦρες στὴν ἀτέλειωτη θάλασσα τοῦ χρόνου. Φυσικά, σὰ σημάδια δὲ σηματοδοῦν τίποτε. Ματαιοπονίες. Κι αὐτοὶ ποῦ τραγουδοῦνε, ματαιοπονοῦν κι αὐτοὶ ἂν νομίζουν πῶς μποροῦν νὰ μὲ κάνουν νὰ λυπηθῶ. Πολὺ ἀφελές ἀπὸ μέρος τους. Μοῦ κόφην τὸ ἡλεχτρικό, ἢ λάμπρα βρωμαίει, τὸ τσιγάρο πικρίζει, αὐριο εἶναι

Κυριακή καὶ θάχω κρέας. Θά κοιμηθῶ ὡς τίς δυό. Θά ξυπνήσω μὲ βαρὺ κεφάλι, ἴσως κι ἄρρωστος. Κ' ἔχω τόσα πράματα νὰ σκεφτῶ - κι ὅλα σοβαρά: τὸ γενικὸ καλὸ, τὴν κοινωνικὴν πρόοδο, τὴ δικαιοσύνη, τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Ἔστερα θά μοῦ πονέσει τὸ δόντι, θά μὲ πιᾶσει πονόματος, θά μὲ πειράξουν οἱ ἄμυγδαλές καὶ δὲ θά κάμω τίποτε. Μπορεῖ καὶ ν' ἀνοιξω στὴν τύχη τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὰ μάτια μου νὰ πέσουν σὲ κάποια σελίδα τοῦ Ἱερεμία ἢ τῶν Ψαλμῶν. Θά δῶ τότε πῶς αὐτὸ ποῦ λὲν οἱ ἀλλόκοτοι αὐτοὶ ἄνθρωποι μὲ τὰ παράξενα ὀνόματα δὲ μ' ἐνδιαφέρει καθόλου κ' εἶναι ἀσήμαντο καὶ πληκτικόν. Θά τὴν κλείσω λοιπόν κ' ἐγὼ καὶ θά τὴ βάλω στό ράφι της. Ἐκεῖ εἶναι ἡ θέση της, ἡ θέση μου, ἡ θέση ὅλων τῶν φωνακλάδων καὶ τῶν φλύαρων. Κ' ὕστερα τί θά κάνω; Ὅ τι καὶ προτίθερα: τίποτε! Θά σκέφτομαι βαρυνούστατα τὸ τίποτε, ὥσπου νὰ πέσει στό κεφάλι μου καὶ νὰ μοῦ τὸ σπάσει.

Αὐτὰ! Ὅμως δὲ θάταν σωστό νὰ καταπιασοῦμε καὶ λίγο μὲ τὰ μεγάλα ἠθικά, κοινωνικά καὶ οικονομικά προβλήματα ποῦ συγκλονίζουν τὴν ἐποχὴ μας; Καὶ νὰ σκαρῶσουμε, εἰ δυνατόν, καὶ καμιά κομπία γιὰ τὸν ἄρτο τῆς αὔριου; - Μὰ αὐτὴ ἡ θρώμα μὲ πνίγει! Κάποιο, φαίνεται, πέταξα καμιά ἴσπα χωρίς νὰ τὴ σήσω κι ὁ καπνὸς της μοῦ καίει τὸ λαρυγγί. Κατὰ τ' ἄλλα εἶμαι καλὸς ἄνθρωπος. Ὁμιλητικὸς, εὐπροσήγορος καὶ παρ' ὀλίγον εὐγενής. Κάποτε κάνω κ' εὐχάριστη συντροφιά· ἀπόψε ὅμως, ἂν τύχαινε νὰ μὴν εἶμαι μόνος, ἢ παρῆα μου δὲ θάμεινε εὐχαριστημένη ἀπὸ μένα.

Ἄς εἶναι· ὄλ' αὐτὰ κατὰ θάθος εἶναι ἀνόητα κι ἀνιαρὰ, γιατί ἂν τὰ πράγματα δὲν ἔρχονταν ἔτσι ὅπως ἦρθαν, δὲ θά τάλεγα. Καὶ πῶς εἶναι αἴριο τὰ Χριστοῦγεννα τῶν ἀρμένηδων, τί μ' αὐτό; Μὰ νὰ!.. Ἄδικα καὶ παράλογα ἀθήματα καὶ στενοχωριέμαι! Γιατί ἂν ὑπῆρχε λόγος νὰ στενοχωριέμαι, θά μάθαινα ποιὸς ἦταν καὶ θάπαυα νὰ στενοχωριέμαι. Φταίει τάχα τὸ μακρόσυρτο τραγοῦδι; Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς μποροῦσε κι αὐτὸ νὰ μὴν εἶναι τόσο θλιβερό, τόσο πένθιμο, σὰν πληρωμένο μοιρολόι. Τὰ κάλματα τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν βουνῶν τῆς Ἀνατολῆς πρέπει νὰ ναι πολὺ θλιβερά - χωρὶς καὶ νὰ ξέρει κανένας τὸ γιατί, καθὼς κανένας

δὲν ξέρει γιατί κεῖνος ὁ κακὸς ἄνθρωπος ποῦ μὲ βασάνιζε ὧρες μὲ τίς παράξενες ἐρωτήσεις του εἶχε γαλανὰ μάτια. Τίποτε δὲν ξέροουμε. Τίποτε γιὰ τίποτε. Ἄσκοπο νὰ μὲ ρωτᾷς, Γιατρέ. Πῶς καληνύχτα καὶ σῶπα! Δὲ λέω, καὶ γαλανὰ εἶναι τὰ μάτια σου καὶ δὲ μυρρίζεις φαρμακίλας σὰν τοὺς ἄλλους. Ὅμως εἶσαι κακός. Γι' αὐτὸ τὴ νύχτα κλειδώνεσαι στὴν κἀμαρὴ σου. Φοβάσαι. Τί φοβάσαι; Μὴν ἔρθω τὴ νύχτα καὶ σὲ ρωτήσω γιὰ κεῖνο ποῦ ξέρεις; Ἐσὺ, Γιατρέ, ὅλα τὰ ξέρεις, μόνο τὴν ὥρα ποῦ θά πεθάνεις δὲν ξέρεις. Φοβάσαι μὴν πεθάνεις καὶ κλειδώνεσαι τὴ νύχτα στὴ κἀμαρὴ σου. Μολοντοῦτο ἐγὼ θάρθω. Εἶμαι σὰν τὸν ἄερα ἐγὼ. Θά μῶ ἀπ' τὴν κλειδαρότρυπα. Μπορεῖς νὰ ἐμποδίσεις τὸν ἄερα νὰ μπεῖ ἀπ' τὴν κλειδαρότρυπα; Θάρθω, τὸ λοιπόν, καὶ θά σοῦ πῶ μ' εὐγένεια στ' ἀφτί: «— Γιατρέ, ποῦ λές, ἦρθε ἡ ὥρα σου. Τὴν ἤξερα ποῦ θά ρχόταν, μὰ δὲ σοῦ τὴ μαρτυροῦσα. Τώρα ἦρθα μὲ πληρεξούσιο ἀπ' τὸ Σατανὰ νὰ σὲ πάρω. Θά γίνεις καὶ σὺ σὰν καὶ μένα, ἄερας, καὶ θά τρυπώσουμε κ' οἱ δύο ἀπ' τὴν κλειδαρότρυπα. Σὰν καπνός. Πῶς; Μὴν ἀνησυχεῖτε, κύριε, φρόντιζα γιὰ ὅλα. Μόνο ποῦ τώρα θὰ σὲ ρωτᾷ ἐγὼ καὶ θά μ' ἀπαντᾷς ἐσὺ. Μπορεῖς ἂν θέλεις καὶ νὰ μὴ μοῦ ἀπαντᾷς, ὅμως ἐγὼ τὸ ἴδιο θά σὲ ρωτᾷ. Θάμαι φηλός, ξανθός, θάχω γαλανὰ μάτια καὶ θά φορᾶω μυροδιές. Φυσικά, θά εἶμαι κακός - αὐτὸ νὰ λέγεται. Πῶς, ἄλλωστε, θά μπορῶ νὰ σὲ ρωτᾷ τόσα καὶ τέτια πράγματα ἂν δὲν εἶμαι κακός; Πῶς;»

Σήμερα κατέβηκα στὴν πόλη νὰ ξεσκᾶσω. Μὰ ἡ πόλη μ' ἔδιωξε. Οἱ ἄνθρωποι φωνάζαν ὅλοι μαζὶ, κουνιόντανε σὰ νευρόσπαστα, κάνανε μεγάλη φασαρία, χωρὶς λόγο. Τὰ τράμ καὶ τ' αὐτοκίνητα - πῶ! πῶ! τί βουή! Πέλαγο ὁ θόρυβος, πέλαγο φουρτουνιασμένο. Γυναίκες — οἱ γυναίκες εἶναι πάντα περισσότερες, πολὺ περισσότερες ἀπ' ὅσες χρειάζονται —, ἄντρες, παιδιὰ, γέροι, γριές, οἱ μηχανές, οἱ δρόμοι, τὰ σπῖτια, ὅλα βούιζαν. Βούιζαν καὶ μὲ κунνηγοῦσαν. Τόκαταν ἐπίτηδες γιὰ μένα - δὲν εἶμαι κουτός, τὸ κατάλαβα. Τόβαλα στὰ πόδια. Πῶσω μου φώναζαν... Ἔτρεχα, ἔτρεχα... - τοὺς ξέφυγα!

Τώρα ξαναβόητωσε. Εἶναι ἀξιοπερίεργη ἡ ἀκρίβεια μὲ τὴν ὁποία νυχτῶνει. Κάθε μέρα νυχτῶνει. Δὲ θυμᾶμαι οὐ-

τε μιὰ μέρα πού νά μὴ νύχτωσε. Ούτε καὶ διάβασα γιὰ καμιὰ χώρα χωρὶς νύχτα, χώρα ἀνύχτωτη. "Ἄν θρῖσκοῦσαν τέτια, ὅσο μακριὰ κι ἂν ἦταν, θὰ κινουῦσα τώρα κιόλας γιὰ κεῖ. Μὰ δὲν ἄκουσα ποτέ στὴ ζωῆ μου νὰ μιλάνε γιὰ τέτιο μέρος. Καὶ νὰ σκεφετῆς πόσα βιβλία μιλάν γιὰ τὰ πιὸ ἀλλόκοτα καὶ πιὸ ἀπίστευτα πράγματα! Κι ὁμῶς εἶμαι θεθαίος πὼς δὲ θὰ μ' ἀνησυχοῦσε καθόλου ἡ μαθηματικὴ ἀκρίβεια μὲ τὴν ὁποία νυχτώνει ἂν μάθαινα τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ νυχτώνει. Μὰ οὔτε αὐτὸ τόμαθα. Κ' εἶμαι θεθαίος πὼς αὐτὸ ἔχει μεγάλη σχέση μ' ἐκείνη τὴ μονόφθαλμη γάτα πού νιαουρίζει κάθε βράδι στὴν πόρτα μου. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ὥρα ἔρχεται στὸ κατώφλι μου καὶ κλαψουρίζει. Τὴ διώχνω, μὰ ἄδικα! Ξανάρχεται." Ὅσο νὰ τὴν χτυπήσω, ξανάρχεται. "Ἐχει καὶ μιὰ παχιά γούνα πορτοκαλιά. Ὁρες μὲ κοιτάζει παράξενα στὰ μάτια, μὲ τὸ μοναδικὸ της μάτι πού ἀστράφτει σὰν κάρβουνο ἀναμένο. Καὶ μὲ τ' ἄλλο μὲ κοιτάζει, μὰ κείνο εἶναι κάρβουνο σθῆτος. Κι ὅπως εἶπα: πορτοκαλιά. "Ἄν ἦτανε μαύρη, θάξερα γιατί νυχτώνει καὶ θὰ σὰς τόλεγα καὶ ὅσα, νὰ τὸ μάθετε χωρὶς νὰ δῶσετε πεντάρα. Ἔτσι, θωρεᾶν θὰ σὰς τόλεγα. Καὶ θὰ μ' εδῶνωμονούσατε γιατί σὰς ἔδειξα τὸ δρόμο τῆς εὐτυχίας. Δυστυχῶς, ἡ γκαθὴ γάτα εἶναι πορτοκαλιά. Πῶς θέλετε, λοιπόν, νὰ σὰς πῶ γιατί νυχτώνει; Τί μὲ βασανίζετε, τί μὲ κάνετε κ' ὑποφέρω; Νομίζετε πὼς ἂν ἤξερα τὴ συνταγὴ τῆς εὐτυχίας δὲ θὰ σὰς τὴν ἔλεγα καὶ σὰς, νὰ γίνετε εὐτυχημένοι; Τόσο ζηλιάρη καὶ κακόφυχο μὲ κάνετε; Σοβαρὰ σὰς λέω· ἂν δὲ μ' ἀφήσετε ἤσυχο καὶ δὲν πάψετε νὰ μὲ βασανίζετε δίχως λόγο, θὰ σὰς καταγγείλω στὴν ἀστυνομία, θάρθει ὁ ἀτυφύλακας καὶ θὰ σὰς συλλάθει· νάστε βέβαιοι γι αὐτὸ! Δὲν μπορεῖτε ἔτσι δίχως λόγο κι ἀφορμὴ νὰ μὲ βασανίζετε κάθε ἑρῶδι. Γιατί ξέρω καλὰ πὼς ἐσεῖς στέλνετε κάθε βράδι τὴν πορτοκαλιά τὴ γάτα τῆ γκαθῆ. "Ἄν δὲν τὴ στέλνετε σεῖς, τότε γιατί δὲν εἶναι μαύρη; Νομίζετε πὼς δὲν καταλαβαίνω ὅτι ὅλοι σας συνομωτεύετε ἐναντίον μου; Πῶς εἶμαι τόσο βλάκας καὶ δὲ μαντεύω τὰ ὅσα μοῦ σκαρώνετε; "Ἄλλωστε, καὶ νὰ μὴν τόχα ὡς τώρα καταλάβει, θὰ τὸ μυρίζουνα πιὰ ἀπόψε ὅπου τραγουδᾶνε τ'

ἀρμένικα τὰ κάλαντα. 'Αφοῦ κείνη ἔφυγε στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς γῆς, γιατί τὰ τραγουδᾶνε καὶ γιατί εἶναι τόσο μακρόσυρτα, κλαψιάρικα, θλιθερὰ σὰν κλάμα λαθωμένου πού δὲ θὰ ξαναγουρίσει στὴ μάνα του; Γιὰ τόσο κουτὸ μὲ παίρνετε; Τόσο ἀνίκανο; "Ἐ, λοιπόν· ἐγὼ σὰς λέω πῶς.., ναι, ἐμένα πού μὲ βλέπετε, θά... θὰ σὰς ἀφανίσω ὅλους! Τὸ αἷμα σας σὰ θάμπιρας θὰ τὸ πιῶ! Βρυκόλακας, Ταλατὸ θὰ γίνω! Ἐφέρω καὶ πέντε γλωσσὲς — μὴ θαρεῖτε! — καὶ σὲ καμιὰ τους δὲν ξέρω νὰ σωμαίλω. Εἶμαι δυνατὸς καὶ στὴν ὀρθογραφία — ἔκανα διορθωτῆς σ' ἐφημερίδες, διάβασα πολλὰ βιβλία κ' εἶμαι κακόφυχος κι ἀνισόροπος. Καὶ νὰ λάβετε ὑπόψη πὼς δὲν ἔχω καμιὰ ἀπολύτως σχέση μὲ τὸ δὸν Κιχώτη. Μόνο τὴν ἱστορία του διάβασα, καὶ στὰ ἰσπανικά. "Ἀπλὴ συνωνυμία μᾶς συνδέει κι αἴριο, ἂν μ' ἀφήσουν νὰ ἐγῶ ἔξω, θὰ κάνω διαφύση στίς ἐφημερίδες πὼς δὲν ἔχω καμιὰ σχέση ἢ συγγένεια μαζί του. Ὅριστε μαρ! Πῶς εἶναι δυνατό νάχω καμιὰ συγγένεια μαζί του, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὴν Μάνσα τῆς Ἰσπανίας κ' ἐγὼ ἀπ' τὴ Μακρακώμη τῆς Φθιώτιδας; Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τόχετε ὑπόψη σας, γιὰτρέ, καὶ νὰ μὴν κάνετε τὸν ἀνήξερο καὶ τὸν κουτὸ. Ἐφέρω ὁμως πὼς τὸ κάνετε ἐπίτηδες γιὰ νὰ μὲ βασανίζετε, ἀφοῦ τὸ ξέρετε καλὰ πὼς αὐτὸς ὁ ἰσπανός, πού ἴσως νὰ διαβάσατε τὴν ἱστορία του — πάντως ὄχι στὰ ἰσπανικά γιατί δὲν τὰ μιλάτε — αὐτὸς μούκλεψε τ' ὄνομα καὶ τοῦχο ὑποβάλει καὶ μήνυση γιὰ πλαστοπροσωπία. Ἄλλὰ δὲν εἶστε ἕνας, οὐ! πόσοι ξανθομάλληδες κι ἀσκημοπρόσωποι μὲ τριγυρίζουν! Κι ὅλοι οἱ ξανθομάλληδες γιὰτροί, ἀσκημοὶ καὶ κακοὶ εἶναι· ἐγὼ εἶμαι μελαχρινός καὶ δὲν εἶμαι γιὰτρός. Ἐχω πιστοποιητικά!

... Ὁ ἄνθρωπος πού βγήκε μιὰ στιγμή στὸ μπαλκόνι, τώρα κοιμάται, ἐκτός ἂν κάνει τίποτε πῶς σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή. Κι αὐτὸ κάνετε πὼς δὲν τὸ ξέρετε; "Ἐ, εἶστε πολὺ ὑποκριτές, θρωμιάρικα σκουλήκια! Μὰ νὰ ξέρατε πόσο, μὰ πόσο σὰς περιφρονῶ! Σὰς σιχαίνομαι καὶ σὰς θεθαίνω πὼς δὲ μὲ νοιάζει διόλου ἂν ζῆτε κι ἂν ὑπάρχετε. Μάλιστα! Κι ὅλα ὅσα σὰς εἶπα ὡς πῶρα, τὰ εἶπα γιατί ἔτσι μοῦ ἄρρεσε — αὐτὸ μᾶς ἔλειπε τώρα, νὰ σὰς γυρεῦω καὶ τὴν ἄδεια πότε θὰ μιλήσω καὶ τί θὰ πῶ. Θὰ

τὰ φωνάζω μάλιστα ὄλα, πῶς μὲ βασανίζετε δὴ μέσα, τί μὲ κάνετε κ' ὑποφέρω, πῶς μοῦ καταστρέφατε τὴ ζωὴ, μοῦ τσακίσατε τὰ κόκαλα, μοῦ ρουφήξατε σὰ νεροφίδες τὴ νιότη. Τύραννοι! Καταραμένοι!

Μά... γιὰ σταθεῖτε!.. Αὐτὴ... ποιὰ εἶναι; Σκασμός! εἶπα· μὴν κάνετε θόρυβο γιὰτι θὰ ξαναφύγει· θὰ ξαναφύγει καὶ θέλω νὰ τῆς μιλήσω. Μὴ, καλοὶ μου ἄνθρωποι, εἰστε τόσο καλοὶ, τόσο εὐγενικοὶ, εἰστε ἄγιοι! ἀφήστε με νὰ τῆς μιλήσω. Δὲν ἔχω πυρετό, ὄχι! πάρτε αὐτὸ τὸ πράγμα ἀπ' τὸ κεφάλι μου, εἶμαι καλά, ἀφήστε με! Εἶναι... εἶν' ἐκείνη; Πότε ἤρθε; Δὲ μπορῶ νὰ τὸ πιστέψω, τὰ μάτια μου σταίνουν ἀσκημα παιχνίδια (χτέες ἔφαγα κρέας...) Πές μου· εἶσαι σὺ; Φάντασμα εἶσαι ἢ ἄνθρωπος ζωντανός; Μίλησέ μου, λοιπόν! Γιὰτι δὲ μοῦ μιλάς; Νομίζεις ὅτι σὲ λησιμόνησα, νομίζεις ὅτι τρελάθηκα, ὅτι κεῖνος ὁ κακὸς ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀσπρη μπλούζα μ' ἔκανε νὰ σὲ ξεχάσω; Πῶς μπορεῖς, καλὴ μου, νὰ σκεφετεῖς γιὰ μένα, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ σιγμὴ, αὐτὰ τὰ τρομερὰ πράγματα; Ἔλα, Μικρό, ἔλα πού σὲ καρτεροῦσα τόσον καιρὸ κ' εἶχα ἀπελπιστεῖ πῶς πιά δὲ θὰ γυρνοῦσε. Μὰ μοῦ τόλεγε κάτι μέσα μου πῶς θὰ ξαναγύριζες, κάτι ξεχωρὸ ἀπ' τὸ λογικὸ μου, κάτι παράξενο, μιὰ μουσικὴ φωνὴ μοῦ τὸ σιγῶλεγε ἐμένα πῶς θὰ γυρνοῦσε. Ἄδικα κεῖνος ὁ ἄνθρωπος προσπαθοῦσε νὰ μὲ κάνει νὰ πιστέψω πῶς δὲν ἦταν ἀληθινός, πῶς δὲν ἔπρεπε νὰ τίς προσέχω αὐτέες τίς παρ'ξένες φωνές πού μοῦ μιλοῦσαν γιὰ σένα. Τίς ἀκουγα κάθε νύχτα ἐγὼ αὐτέες τίς φωνές. Ψιθυριστά, σὰ γλυκόλαλα ξωτικά σουράβλια μοῦ λαλοῦσαν τὸν ἴδιο πάντα σκοπὸ, «θὰ γυρίσει! θὰ γυρίσει!» Ψέματα! εἶναι ψέματα πῶς πῆρα ναρκωτικά, πῶς πηρα... γιὰ νὰ σὲ λησιμόνησω. Ὅχι! Κακοηθέστατα ψέματα! Μὲ συκοφαντοῦνε. Στὸ γιὰτρό τάπαν αὐτά, μὰ εἶναι ψέματα, Μικρούλικο, μὴν τοὺς πιστεῦεις, εἶναι δολοφόνοι, εἶναι κακοῦργοι! «Τὰ ναρκωτικά φθειροῦν ἀνεπαρόνθωτα τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ τοξικομανὴς καταντᾷ ἀνθρώπινο ράκος. Πρέπει ν' ἀντισταθῆτε, κύριε, στὸν πειρασμό! Ἐσεῖς εἰστε μορφομένους ἄνθρωπος» δὲν εἰστε κανέναν ἀλήτη. Πρέπει νὰ τὸ κόψετε. Θὰ σᾶς δοηθῶ κ' ἐγὼ μὲ τὴν ἐπιστῆμη μου, ἀλλὰ καὶ σεῖς πρέ-

πει ν' ἀναπτύξετε τὴ θέλησή σας, πῶς;» Κολοκῦθια! Γιὰτι μοῦ τὰ λές αὐτά; Ἐγὼ ποτές μου δὲν τὸ λησιμόνησα τὸ Μικρούλικο. Εἶσαι κακοῦργος - ἀφησὸ με, σοῦ λέω, σατανά! Μικρούλικό μου, ἐγὼ τόξερα πῶς θὰ ξαναγύριζες, δὲν τὸ πιστέφα ποτές πῶς ἔφυγες γιὰ πάντα στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς γῆς. Κάθε βράδι ἐγὼ σὲ καρτεροῦσα τὴν ἴδια ὥρα νὰ ξανάρθεις. Ἄς μὲ κοροῖδευσ κεῖνο τὸ βλογοιοκομὲνο κορίτσι μὲ τὴν ἀσπρη μπλούζα, ἐγὼ σὲ περιμένα. Τὴν ὥρα πού συνήθιζες νάρχεσαι - πρὶν φύγεις. Ψέματα! Ψέματα πῶς τάφκιασα μὲ τὴ φιλενάδα σου. Αὐτὰ τὰ λέει ὁ γιὰτρός· μὰ τί δὲ λέει αὐτός ὁ κακὸς ἄνθρωπος γιὰ νὰ μὲ βασανίσει! Ἔχει μιὰ παράξενη θεωρία γιὰ μένα, μὰ εἶναι βλάκας. Ὅστε ἀληθεῖς πῶς ἀφησα τίς σπουδές μου, ὅτι ἦταν νὰ πάρω τὸ δίπλωμά μου. Νά, σοῦ τὸ λέω μ' ὄλη τὴν εὐκρίνεια, πῶς τώρα πού ξαναγύρισε θὰ στρωθῶ στὴ μελέτη καὶ θὰ τὸ πάρω - εἶσαι δὲν εἶναι, γιὰτρέ, πῶς; Μά!.. μὰ, Μικρούλικο! Τὰ ματάκια σου!.. Δακρύζεις; Ὅχι-ὄχι! Κλαῖς κιόλας; Κλαῖς γιὰ μένα; Γιὰ τὴν κατάντια μου; Μετάνοιωσε πού ἔφυγες; Μὰ δὲν πειράζει! Τὰ λησιμόνησα ὄλα ἐγὼ τώρα, ὄλα τὰ ξέχασα, τίποτε δὲ θυμάμαι, τίποτε δὲν ἔγινε. Δὲν εἶν' ἀλήθεια; Πές μου!.. Μὰ γιὰτι... γιὰτι δὲ μιλάς; Γιὰτι δὲ γελᾷς; Κι ὄμως—θυμάμαι—ὄλο τὸ μουτράκι σου ἦταν ἕνα γέλιο - γελούσε, τιτίβιζε, κελαιτοῦσε. Γιὰτι ἤσουνα μικρούλικο. Καὶ σ' ἀγαποῦσα. Ὅχι, δὲν εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ ἀγάπη μου γιὰ σένα ἦταν ἀρρωστη, πῶς ἄμα ἀρχίζα νὰ σ' ἀγαπᾶω ἤμουνα κιόλας ἀρρωστος... Ὅχι! Δὲν ἤμουν! Μόνον πού σ' ἀγάπαγα... ναί! Καὶ σὺ... Μά... μὰ, Μικρούλικο· γιὰτι μὲ κοιτάζεις ἔτσι; Φοβάμαι! Σὲ φοβάμαι! Νά! ξανάρχισαν οἱ μουσικὲς φωνές πού μοῦ μιλοῦνε - ὁ γιὰτρός εἶπε νὰ μὴν τοὺς δίνω σημασία. Μὰ μὴ μὲ κοιτάζεις ὄλο ἔτσι! Μὴ! Φοβάμαι! Μίλα μου - ναί; Θὰ μοῦ μιλήσεις; Δὲ θὰ ξαναφύγεις - ἔτσι δὲν εἶναι; Ὅλα ἦταν ἕνα κακὸ ὄνειρο - ἔτσι δὲν εἶναι, γιὰτρέ; Ἔλα κοντά μου, Μικρούλικο, ἔλα νὰ σοῦ πῶ ἕνα τραγοῦδι πούφκιασα γιὰ σένα: Μά! Γιὰτι παραλλάζεις; Θέ μου! Μὴ! Εἶναι ἄτρομο! Εἶναι σκληρό. Δυηθεῖτε με! Μὴ! Βοήθεια! Βοήθεια! Ἡ γάτα! Εἶναι ἡ γάτα! Αὐτὴ ἡ κακούργα! Μὲ κοιτάζει μὲ γουρλωμένο τὸ μάτι της.

Νιαουρίζει ἀπαίσια. Ἡ πορτοκαλιὰ ἢ γάτα. Τὸ βλογοκομμένο κορίτσι μὲ τὴν ἄσπρη μπλουζά. Ὅχι! Δὲν εἶμαι τρελός! Δὲν εἶμαι, δὲν εἶμαι! Παίρνω ὄρκο, σὰς κἀνω υπεύθυνο δήλωση πὼς δὲν εἶμαι - ἔτσι δὲν εἶναι, γιαντρέ, δὲν τὸ θεβαιώνετε καὶ σεῖς πὼς δὲν εἶμαι; Παρὰ μόνο ἕνας ἔκτακτος δημόσιος ὑπάλληλος, τελειόφοιτος τῆς θεολογίας, εἰκοσιεφτά χρονῶν, ποὺ καπνίζει πολὺ κ' ὑποφέρει ἀπὸ χρόνια ὑπερτροφικὴ ἀμυγδαλιτιδα; Καὶ δὲ φουμάρω πιά κείνο τὸ πράμα. Ἀπόψε πῆγα στὸν κληματογράφο κ' ὕστερα ἤρυσσα σπῆτι. Εἶμαι ὀλομόναχος στῆ ζωῆ. Δὲν ἔχω κανένα δικό μου. Δὲν ἔκανα τίποτε, δὲν ἤμουν ἐγὼ... Δὲ σὰς κρύβω τίποτε. σὰς εἶπα ὅ τι ἤξερα, πᾶψτε λοιπὸν νὰ με βασανίζετε, δὲ φταίω ἐγὼ γιὰ ὅ τι ἔγινε, μὴ μοῦ κεντᾶτε ἄλλο τὸ κορμί - οὐ! πόσες καρφίτσες, ποῦ τις βρήκατε τόσες; ὅλες αὐτὲς στὸ κορμί μου θὰ τις μπῆξετε, σατανάδες; Θὰ σὰς καταγγείλω στὴν ἀστυνομία! Σεῖς μοῦ στείλατε τὴ γκαβὴ τῆ γάτα τὴν πορτοκαλιά. Τί γελᾶτε, τί φεύγετε, τί μ' ἀφήνετε μόνο; Σὰς τὸ δηλώνω σοβαρὰ πὼς δὲν ἔχετε κανένα δικαίωμα νὰ μ' ἀφήνετε μόνο. Δὲν ἔχει σημασία αὐτὸ ποῦ λέτε, πὼς τάχα δὲν ὑπάρχετε καὶ πὼς ἔχω πυρετό. Τί μ' ἐνδιαφέρει ἐμένα ἂν ὑπάρχετε σεῖς, καὶ σὰς ἂν ἔχω γὰ πυρετό; Δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ φύγετε καὶ νὰ μ' ἀφήσετε μόνο. Εἶναι σκληρὸ αὐτό. Ἐγὼ δὲ θὰ τόκανα οὔτε σὲ κείνον ποῦ τὸν μισῶ τόσο ὅπου δὲ ζῶ παρὰ γιὰ νὰ τοῦ λιώσω τὰ κόκαλα καὶ νὰ τοῦ ρουφήξω τὸ αἷμα. Γιατί φεύγετε χορεύοντας καὶ οὐρλιάζοντας σάν τσακάλια; Τί σημασία ἔχει ποῦ σήμερα εἶναι τῶν Φώτων κι ἀγιάζουν τὰ νερά καὶ φεύγουν οἱ καλλικαντζάραι! Αὐτὰ εἶναι δεισιδαιμονίες. Ἐσεῖς δὲν ἔχετε δικαίωμα νὰ φύγετε, πρέπει νὰ με πάρετε καὶ μένα μαζί σας! Κάπου θὰ βρῶ κάποια

διάταξη στὸν ποινικὸ κώδικα γιὰ νὰ σὰς τιμωρήσουν τὰ δικαστήρια γι' αὐτὸ τὸ ἐγκλημά σας. Βοήθεια! Μὲ πνίγουνε! Σὰς λέω πὼς ἐγὼ δὲ φταίω ἂν ἔφυγ' ἐκεῖνη. Ἐκεῖνη ἦτανε μικροῦλικο· δὲν εἶχα κανένα δικαίωμα ἀπάνω της. Μὰ δὲν ὑπάρχει, λοιπὸν, θεός; Τί ἀνόητα ποῦ εἶναι ὅλα αὐτὰ! Τί ἄνοστα καὶ πληκτικά! Τί φοβερὰ ἀδιάφορα! Ἐγὼ πάντως εἶμαι ἀνεύθυνος γιὰ ὅλα. Μπορῶ νὰ σὰς τὸ θεβαιώσω μὲ ἀξιοπίστους μάρτυρες πὼς δὲν τὸν ἔπλασα ἐγὼ τὸν κόσμο. Ἄρα δὲ φταίω γιὰ τίποτε. Μπορεῖτε λοιπὸν κατὰ λογικὴ κ' ἀναπότρεπτη συνέπεια νὰ κρεμαστεῖτε ὅλοι σας μὲ τὴν ἡσυχία σας. Κανεῖς δὲ θὰ σὰς κατηγορήσει γι' αὐτό· μόνο τ' ἀρμένικα κάλαντα νὰ μὴ σὰς ξανακούσω νὰ τὰ τραγουδήσετε, γιατί, σὰς τὸ δηλώνω σοβαρὰ, πὼς δὲ μ' ἐνδιαφέρουν καθόλου, μὰ καθόλου! Ἐχω τόσες ἄλλες ἀσχολίες καὶ τόσα σπουδαιότερα πράματα νὰ σκεφτῶ, σοβαρὰ, καὶ μναλωμένος ἄνθρωπος ἐγὼ, ποῦ κοιτάει τις δουλειές του καὶ τίποτε ἄλλο... Αὐτὸ μπορεῖτε νὰ τὸ ρωτήσετε παντοῦ. Τὸ πὼς ἦτανε ἀρμενοπούλα δὲν ἔχει καμιὰ σημασία. Ποιὸς σὰς εἶπε, κακοὶ ἄνθρωποι, πὼς ὑπῆρξε κἀν ποτὲς τέτιο πρόσωπο στῆ ζωῆ μου; Σὰς κατηγορῶ μπροστά στὸ θεὸ πὼς ἐσεῖς τὴ σοφιστήκατε. γιὰ νὰ με βασανίζετε. Ἐγὼ δὲν ἐγνώρισα ποτὲς μου τέτιο πρόσωπο. Ἐξ ἄλλου, τώρα ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀργεντινὴ καὶ ποτὲ της δὲ μ' ἀγάπησε. Ποιὸς βλάκας, λοιπὸν, θέλησε νὰ μοῦ σκαρῶσει τοῦτο τὸ χοντρό ἀστεῖο καὶ κᾶθησε καὶ σὰς εἶπε αὐτὲς τις ἀηδιαστικὲς κακοήθειες; Ἐγὼ, κύριοί μου, χαίρω ἐκτιμῆσεως παντοῦ! Ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος μὲ ἀξία, μελετημένος, μὲ πολλὰ προσόντα. Τί μὲ νοιάζουν ἐμένα ὅλ' αὐτὰ; Δὲ στέκουν κἀν στῆ σοβαρότητά μου. Λογωτιμῆς, σὰς λέω, εἶμαι σοβαρὸς ἄνθρωπος ἐγὼ.

ΣΥΜΠΛΗΡΩ-
ΜΑΤΑ ΣΤΗΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

1708—1940

4ῆ ΕΚΔΟΣΗ

Γαβαλά Γ.

Ἄπ' τὸ Λυπητερὸ γιὰ τὸ χωριὸ τοῦ ἡλίου

Ἐδῶ ἡ ζωὴ ἀπλώνονταν καμπύσια.
Πατήσαμε στράτες γιὰ τὴ θάλασσα, στράτες γιὰ τὰ βουνά,
στήσαμε σπίτια ἀπὸ πλῖθα κι ἄχυρο, μὲ μεγάλα παράθυρα,
μπιστεφτήκαμε τὸ γιό μας στὸν ἄνεμο
καὶ σκύψαμε στὴ γῆς, μετρώντας ρίζες καὶ σπόρους.
Οἱ πεθυμιές μας δὲν ξεπερνοῦσαν τὰ μπόγια τῶν σταχιῶν
καὶ στίς κορφές τῶν βράχων μαζώνονταν τὰ ὄνειρα,
ἔτσι ποῦ τὰ βράδια μας κυλοῦσαν ζεστά, φαιμίσια,
μαντεύοντας ἀπ' τ' ἄστρα τὸν ἀδριανὸ καιρὸ.

Πέρασ' ὁ κάμπος ἀπ' τὰ μάτια μας καὶ γιόμωσε σπαρτά,
πέρασ' ἡ νύχτα ἀπ' τὰ χέρια μας καὶ γιόμωσε πρωί,
πέρασ' ἡ γῆς ἀπὸ τὸ σῶμα μας
κ' ἤρθανε θεριστάδες, κ' ἤρθαν χτιστάδες,
κ' ἤρθαν λιγερές, μ' ἀγκαλιές τ' ἀγγόνια.

Ἐδῶ ἡ ζωὴ ἀπλώνονταν τραγοῦδι,
κι ὄντας μεθοῦσε κι ὁ οὐρανὸς στίς γιορτινές τις μέρες,
ἔντυν' ἀντάμα τὰ βουνά σὰν λαμπροκόριτσα,
κ' ἔρχονταν τσελιγγάδες στοὺς ὠμούς μὲ τις γκιλίτσες,
κ' ἔρχονταν νιές, κ' ἔρχονταν νιοί,
κ' ἔρχονταν μιὰ χαρούμενη μ' ἀντίς μαλλιὰ λουλουδία,
ποῦ κράταγε στό βῆμα της μιλιὰν ἀπ' τις νεράιδες,
ποῦ κράταγε στίς δίπλες της τῶν ἀμπελιῶν τὴ ζάλη,
κι ὅποιον κοιτοῦσε νύσταζε,
κι ὅποιον φιλοῦσε ζήτηγε τὸ Χάρο νὰ παλαίψει,
κι ἅμα σὲ γλυκοπλάγιαζε
στὴ νύχτα μέτραγες τ' ἀστέρια γιὰ παιδιὰ σου.

Στίχοι κι ἀποσπάσματα

Χορὸς συρτὸς νησιώτικος ξεπέζεψε ἀπ' τὸ κύμα,
κι ἀγκάλιασε κι ἀπλώθηκε σὰ φούστα νησιοπούλας,
ὄντας σοῦ παίρνει τὴ στροφή,
μὲ μιὰ γιρλάντα θάλασσα, μὲ μιὰ γιρλάντα κύμα.
Κι ἂν πάρεις βόλτα στό χορὸ.
Θγάξουν τ' ἀμπέλια μύγδαλα κ' οἱ μυγδαλιές σταφύλια'
κι ἂν πάρεις κύκλο τὸ χορὸ, τραβᾷς στὸν ἄλλον κόσμο.

Πόσο ἀθῶοι πρέπει νὰ εἴμαστε!
Μᾶς ξέχασε πάλι ὁ ταχυδρόμος. Δὲ μᾶς θυμῆθηκε ὁ θεός!

Ὅλοι οἱ δρόμοι μᾶς διῶξαν ἀπ' τὰ σπίτια μας,
ὄλα τὰ χέρια μᾶς παίρνουν ἀπ' τὴ μάνα μας.
Μαζί μὲ τὸν πρῶτον ἄνθρωπο ξεκινήσαμε,
δίπλα στὸ πρῶτο ἄστρο ἀφουγκραζόμεστε τὸ σάλεμα τῆς αὐγῆς.

Τοῦτοι πούρθανε μιῶνε σίδερο,
τοῦτοι πούρθανε γελᾶνε σίδερο,
τοῦτοι πούρθανε ἢ μάνα πὸς τοὺς γέννησε τοὺς ἐνιδε μ' ἀφιόνι,
ἢ νύχτα τοὺς νανοῦριζε μ' ἔφτὰ τραγοῦδια πίκρας.

Τὴν ὥρα πὸς συρτώνουν οἱ πόρτες τὴν πίκρα μας
καὶ νειρεῦονται τὰ ράφια μας φωμί,
ξεκολλοῦν οἱ ἀριθμοὶ τῶν σπιτιῶν μας
καὶ συναντιῶνται μὲ ἄρχοντες,
καὶ λένε πόσες φορὲς χτυπήσαμε τὸ χέρι,
καὶ λένε πόσους ἀρρώστους θάψαμε χιτές,
καὶ λένε πόσες γυναῖκες στείλαμε νὰ ξεπλωθοῦν στοὺς δρόμους.
Ἵστερα ἐρχονται, χτυπᾶνε τίς πόρτες
καὶ ρωτᾶνε τάχα πὸς κάθεται κάποιος πεθαμένος.
Σὰν τοὺς δείξεις, χαμογελᾶνε
ρωτώντας πότε σκέπτεσαι νὰ πεθάνεις καὶ σύ.

Μαλακὸ πούναι τὸ χῶμα γιὰ τάφους!

Γανιάρη Χρ.

Σ υ γ κ λ η τ ι κ ῆ

Ἢ μάνα μου—ὥρα της καλῆ!—
μὲ μιὰν εὐχή, μ' ἕνα φιλι
καὶ μ' ἕνα κούνημα χεριοῦ,
στὸ μοναστήρι τοῦ χωριοῦ
μ' ἔστειλε κάποια Κυριακῆ,
στὴν καλογριά Συγκλητικῆ,
γιὰ νὰ μὲ μάθει γράμματα
καὶ τοῦ θεοῦ τὰ πράματα.

Κ' ἐκείνη—ὥρα της καλῆ!—
ἄρχισε πρῶτα ἀπὸ φιλι,
ἔστερα χὰδια στὰ μαλλιά
καὶ σὲ λιγάκι κι ἀγκαλιά·
κι ὅταν, μιὰν ἄλλη Κυριακῆ,
γυρνοῦσα ἀπ' τὴ Συγκλητικῆ,
ἤξερα λίγα γράμματα
καὶ τοῦ θεοῦ τὰ πράματα.

Γάττου, Ἀγγελικῆς

Ἔ ρ χ ο ν τ α ι

Ἔρχονται,
οἱ ἐχθροὶ μας
καὶ ἀσθενεῖς καὶ δυνατοί.

Ὅμως μπορεῖ καὶ νὰ περάσουν κάτω
κι ἀπὸ σωστὲς ἀψίδες θριάμβου.

Ἔρχονται περνώντας
κάτω ἀπὸ λιψὲς ἀψίδες θριάμβου,
ἔρχονται φορώντας
τὰ ἐκπρωτα βασιλικά τους ρούχα.

Πάντως πρέπει νὰ ξέρωμε
τί εἶδους ἐχθροὶ μᾶς ἔρχονται,
κι ἂν εἶναι ἀληθινοί,

ἢ, μὴ μᾶς περιπαίζουνε.

Τ ο ὄ τ η ῆ ε ὠ δ ι ᾶ ...

Τούτη ἡ εὐωδιὰ ἀνθισε
γιὰ νὰ σὲ ὑποδεχθεῖ
ὅταν θὰ νικήσεις.
Κι ἂν δὲ νικήσεις,

θ' ἀνθισε πάντα κατὰ τὸ θράδι [ ] -
πάντα κάποια εὐωδιὰ κατὰ τὸ
[θράδι [ ]
θὰ περιμένει.

Π ᾶ μ ε !

Πού πᾶς ἐσὺ ἀπὸ κεῖθε,
ἐκεῖνο τὸν πλατὺ - πλατύνε δρόμο,
κ' ἐγὼ πορεύομαι
τοῦτον ἐδῶ τὸ στενωπὸ

δὲν πειράζει -
πολλοὶ δρόμοι πᾶνε στὸν ἴδιονε
[σκοπὸ.

— Πᾶμε !

Π ο λ ὄ , π ᾶ ρ α π ο λ ὄ !

Μιά καὶ τὸ λέει ὁ λόγος,
τὸ λέει ἢ γνώση, ἢ γνώμη σου καὶ τὸ
καὶ βέβαια, ναί, [συμφέρο
θὰ πᾶμε ὡς πέρα, ἀπάνω - κάτω, ὡς
ἡσύχασε ! [μακριά -

Θ' ἀνοιχτοῦμε πολὺ, πάρα πολὺ,
θὰ φοβηθοῦμε πολὺ, πάρα πολὺ,
θὰ θαρῆσομε πολὺ, πάρα πολὺ.
Ἡσύχασε ! [ ]

Γεραλῆ Γ. *

Σ τ ῆ ν ἰ δ ε α τ ῆ ἄ δ ε λ φ ῆ

Οἱ δρόμοι μας ξεχωριστοὶ κι ὅμως βαθὺ
τὸ μυστικὸ πού μᾶς τραβᾷ στὴν κοινὴ θλίψη.
Τὸ χέρι σου στὸ χέρι μου πρὶν ἀπλωθεῖ,
πάνω ἀπ' τὶς ἴδιες θάλασσες θάχομε σκύφει.

Κ' ἐσὺ τοὺς ξέρεις τοὺς χλομοὺς μὲ τὰ πλατιά
συνεφιασμένα μέτωπα, πού θαμπὸ βράδι
τοὺς ἀγκαλιάζει. Ἀστέρωσε, κοίτα, ἢ νυχτιά
τὴν ἐκστασὴ της. Σὲ καλῶ νὰ πᾶμε ὁμάδι.

Τὰ εὐγενικά μας δῆματα πρὸς τὴν ἱερῆ
κοιλιάδα ἂν ὀδηγήσομε, κρήνη θ' ἀνθίξει
τὸ κλάμα. Θάνατι οἱ πρόγονοι μὲ τὴν ὥχρη
μνήμη πού μᾶς ἀγάπησε καὶ μᾶς γνωρίζει.

Ἀρμόνισαν τὸ θρῆνο τους μὲ τὴ φωνὴ
τῆς ραγισμένης καλαμιᾶς πού τὴν ματώνει
τοῦ ἀνέμου ἢ φρίκη. Ἀσώπαστο κάτι ἀγρυπνεῖ
μὲς στὴν καρδιά τους πού ἔζησε κ' ἔσθησε μόνη.

Κι ἄκουσε τί ὄνειρεύθηκα : Καθὼς ἀργά
τὶς νύχτες συλλογιόμαστε καὶ κάτι λέμε
μονάχοι, ἢ σκέψη τους πικρὴ μᾶς κυνηγᾷ
νὰ μᾶς ἐνώσει, καὶ πονοῦν γιατί νὰ κλαῖμε.

Τὸ ἴδιο κ' ἐσὺ ὄνειρεύθηκες. Ὅμως βαθὺ
τὸ μυστικὸ πού μᾶς κρατᾷ στὴν κοινὴ θλίψη.
Τὸ χέρι σου στὸ χέρι μου πρὶν ἀπλωθεῖ,
πάνω ἀπ' τὴν ἴδιαν ἄβυσσο θάχομε σκύφει...

Κ ο ρ ῖ τ ο ι τ ῆ ς ἄ κ ρ ο γ ι α λ ι ᾶ ς

Μὲ τὸ τραγοῦδι σου ἀνεβαίνει ἢ θάλασσα
σκαλι-σκαλί, τῆς μέρας τὸ κατώφλι,
νὰ τῆς χαρίσει μιὰ ἀσημιὰ κορδέλα γιὰ τὸν ὕπνο της
κ' ἕνα βαθὺ ἀναστεναγμὸ γιὰ τ' ἀργοξυπνημά της.

Νὰ τὴ ραντίσει στὸ χρυσὸ ματόκλαδο τὸν ἔρωτα,
νὰ τῆς φυσήξει τὰ μαλλιά μὲ τὸ φτερό τοῦ μπάτη
καὶ νὰ τῆς πεῖ σιγὰ στ' ἀφτί νὰ μὴ κοιτάει τὰ μάτια σου,
ἦ, ἂν τὰ κοιτάει, νὰ μὴ θωρεῖ τὸ πρόσωπο στὸν ἥλιο.

Μὲ τὸ χορὸ σου ἀνοίγει τὸ παράθυρο
καὶ στέλνει ἡ μέρα ἕνα φιλὶ στὴ γλυκοκουματοῦσα.
Πετάει μιὰν ἀλλαξιά φτερά γιὰ τὰ καινούργια κύματα
καὶ δυὸ χουφτιές διαμαντικὰ γιὰ τὴ νιογέννητη ἄστρια.
Τινάζει καὶ μιὰν ἀγκαλιά γαροῦφαλα στὴν ἀμμουδιά,
ὅταν περνάει τὸ σύγγεφο νὰ καίγεται ἡ καρδιά του.
Καὶ λέει τῆς ἀφροθάλασσας νὰ μὴν κοιτάει τὰ μάτια σου,
ἦ, ἂν τὰ κοιτάει, νὰ μὴν κινήσει πιά νὰ ταξιδέψει.

Τὰ μάτια σου εἶναι δυὸ πουλιά στ' ἀγέρι τοῦ ξενιτεμοῦ,
στ' ἀγέρι τῆς ἐπιστροφῆς ἀπ' τὰ πικρὰ τὰ ξένα.
Τὰ μάτια σου εἶναι δυὸ φωνές ἀπ' τὰ κοχύλια τοῦ γιालοῦ
ποῦ μοῦ μιλοῦν γιὰ τὰ δειλὰ καράβια τ' ἀραγμένα.
Τὰ μάτια σου εἶναι δυὸ φωτιές ἀπὸ τὸν παιδικὸ καημὸ
ποῦ μὲ καλοῦσε στὰ πανιά καὶ μὲ καλεῖ νὰ γείρω.
Τὰ μάτια σου εἶναι δυὸ ἀστραπές ἀπ' τὸ μεγάλο χαλασμό
ποῦ ἀνθίζει σὰν παρηγοριὰ στὸν οὐρανὸ τοῦ ὄνειρου.

Συνομιλία μὲ τὴ Φθινοπωρινὴ Μητέρα

Ἄπ' τὴ βαθιὰ λεωφόρο τοῦ φθινόπωρου
ἀκούεται τοῦ φορέματός σου ἡ μουσικὴ,
κ' ἡ ταραχὴ ἀνεθάζει τὴν καρδιά μου
στὸ πιὸ ψηλὸ κλωνὶ τῆς μοναξιᾶς.
Εἶσαι γλυκιὰ σὰν τὸ ξανθὸ πουλι
τῆς αὐγῆς τῆς ζωῆς μου, εὐλογημένη
Μεγαλχολία Μητέρα μου, καλῶς γαρ-
[θεῖς.
Μέσα στὰ μάτια σου πάλι θὰ δῶ
τὰ πρωτινά μου μεθυομένα μάτια.

...Στοῦ παιδικοῦ δωματιοῦ τὸν καθρέφτη
ἕνα σπασμένο πρόσωπο ποῦ ὅλο πλη-
[σιάζει.

Στὸ κομοδίνο τὸ ἀνοιχτὸ βιβλίο
τῆς γεωμετρίας παίζει μὲ τὴν πνοή
τοῦ φοβισμένου ὄνειρου μου. Κλειστά
θῆματα. Οἱ πεθαμένες ὑπηρετρίες
μοῦ ἀγγίζουσι τὸ μέτωπο. Κανεῖς,
Ἄνοιξε. Μπήκεις. Οἱ πιὸ ἀγαθὲς σκιές
πήδησαν μὲ φωνὴ ἀπὸ τὸ φεγγίτη.
Μὲς στὸ φανάρι τῆς φυλάκιος τὸ φάν-
[τασμα

Μοῦ ἔφτιασε τὰ σκεπάσματα. Κατέβη-
[κε.
Ἐκρούσε τὸ κουδούνι τοῦ μεσονυχτιοῦ.
Ἐπῆρε βόλτα τρεῖς φορὲς τὸ σπίτι...

...Ὁ πύργος τοῦ προγόνου εἶναι μακριὰ
ὅσο κ' ἡ σκέψη ἀπὸ τὴν προσωπίδα.

(Ἐδῶ ὁ πατέρας ἔφερε τις ἐρωμένες
[του
κι ὅταν πιά βούλιαζε ἡ καρδιά του τις
[μαστιγῶνες
καὶ ξαναγύριζε μασώνοντας πικροδάφνη.
Ἡ μητέρα μας κοίταξε τις μπότες του
κ' ἐκεῖνος τὴ φιλοῦσε στὰ μαλλιά.)
Ἐπέζεψε. Ἀνέθηκε στὴ σάλα.
Μιά ἐπιληπτικὴ δροχὴ χτυποῦσε
στὸ πρόσωπο μιὰ κόρη ποῦ ὄνειρευον-
[ταν.

(Ἰποκρίθηκε κωμικά. Ἐξαφανίστηκε.)
Ἄναψε τις κουρτίνες μ' ἕνα στεναγμό.
Οἱ μικροὶ κρότοι βγάλαν τὰ μουσοῦδια
[τους
ἀπὸ τὸ τζάκι καὶ κοιτάχτηκαν περι-
[εργοί.

Ἰστερα πιάσανε τὸ κυνηγητό.
Γύρισε τὰ δωμάτια. Ἐσκουράστηκε
ἀπάνω στὸ σοφὸ κρεβάτι. Χάιδεψε
τὴ θαμπὴ δόξα, τὰ σπαθιά, τὸ καμου-
[τοί,
τὸ ζαρκάδι, τὴν πληγωμένη ὥρα.
Στὸ πράσινο τραπέζι ἔπαιξε ντόμινο
μὲ τὸν νεκρὸ φύλακα ποῦ ἔζησε τριάν-
[τα χρόνια
ταξιθεύοντας μὲ τὸν Ροβινσώνα,
καλησπερίζοντας τις θύελλες. Τὸν κέρ-
[τισε.
(Χαμογέλασε. Πέρασε στὴ θύμηση.)

RAINER MARIA RILKE

Ἀπόδοση ἀπ' τὸ γερμανικὸ Β. F.

Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουριτς Μπρίγκε

Bibliothèque Nationale

Κάθομαι δὴ και διαβάζω ἕναν ποιητή. Εἶναι πολλοὶ στὴν αἴθουσα, ὅμως κανεὶς δὲν τοὺς νιώθει. Βρῶσκονται μὲς στὰ βιβλία τους. Καμιὰ φορὰ μετακινούνται μὲς στίς σελίδες τους, σὰν ἄνθρωποι ποὺ κοιμούνται κι ἀλλάζουν στὸν ὕπνο τους πλευρό, ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ τους ὄνειρα. Ἄ, τί καλὸ κάνει νὰ βρῶσκεσαι ἀνάμεσα σ' ἄνθρωπους ποὺ διαβάζουν. Μπορεῖς νὰ πᾶς δίπλα σ' ἕναν και γὰ τὸν ἀγγίξεις ἀπαλὰ: δὲ θὰ τὸ καταλάβει. Κι ἂν σπρώξεις λιγάκι ἕνα γεῖτονά σου, τὴν ὥρα ποὺ σηκώνεσαι, και τοῦ γυρέφεις συγγνώμη, τότε κείνος νεύει πρὸς τὸ μέρος ποὺ ἄκουσε τὴ φωνή σου, γυρνάει τὸ πρόσωπό του κατὰ πᾶνω σου και δὲ σὲ βλέπει, τὰ μαλλιά του εἶναι σὰν τὰ μαλλιά ἑνὸς κοιμισμένου. Τί καλὸ κάνει! Καὶ κάθομαι τώρα δὴ κ' ἔχω ἕναν ποιητὴ: τί τύχη! Ἰπάρχουν τουλάχιστο τρακόσιοι ἄνθρωποι στὴν αἴθουσα, ποὺ διαβάζουν. Ἄλλ' ἀδύνατο ὁ καθένας τους νὰ ἔχει στὰ χέρια του κ' ἕναν ξεχωριστὸ ποιητὴ. (Ὁ θεὸς μόνο ξέρει τί ἔχουν.) Ἄλλωστε, τρακόσιοι ποιητὲς δὲν ὑπάρχουν. Κοίτα κεὶ ὅμως τί τύχη! ἔγώ, ὁ ἀθλιέστερος ἴσως μὲς σ' ὅλους αὐτοὺς ποὺ διαβάζουν, ἕνας ξένος ἐγώ, ἔχω και διαβάζω ἕναν ποιητὴ. Κι ἄς εἶμαι φτωχός. Κι ἄς ἀρχινᾶν τὰ ρούχα μου, ποὺ τὰ φορῶ πιά κάθε μέρα, ν' ἀποκτοῦν ὠρισμένες μεριές τριμένες; κι ἄς ἔχουν τὰ παπούτσια μου πολλὰ τὰ μεμπτά. Βέβαια, ὁ γιανάκας μου εἶναι καθαρὸς, τ' ἀσπρόρουχά μου ἐπίσης, και θὰ μποροῦσα ὅπως εἶμαι νὰ πᾶω σ' ἕνα ἐδρεπέδες ζαχαροπλαστεῖο, και στὰ μεγάλα βουλεβάρτα ἀκόμα, και ν' ἀπλώσω ἄνετα τὸ χέρι μου σ' ἕνα δίσκο μὲ γλυκίσματα και νὰ πάρω κάτι. Κανένας δὲ θάβρισκε τίποτα τὸ ἀφύσικο σ' αὐτό, και δὲ θὰ μ' ἔβρισαν, οὔτε θὰ μ' ἐσπρωχχαν ἐξω μὲ τὴ βία, γιατί, ὅπως και νὰ τὸ πᾶρεις, εἶναι ἕνα χέρι τοῦ καλοῦ κόσμου, ἕνα χέρι ποὺ πλένεται τέσσερις μὲ πάντε φορές τὴ μέρα. Ναί, δὲν ὑπάρχει τίποτα κάτω ἀπὸ τὰ νύχια, ὁ

δεχτής εἶναι ἐντελῶς καθαρὸς ἀπὸ μελάνια και ἰδίως οἱ καρποὶ εἶναι ἀμεμπτοί. Ὡς ἐκεῖ δὲν πλένονται ποτὲ τους οἱ φτωχοὶ—αὐτὸ εἶναι πιά πασίγνωστο. Ἄπ' τὴν καθαρότητά τους λοιπὸν μποροῦν νὰ βγοῦν ὠρισμένα συμπεράσματα. Κι αὐτὸ γίνεται. Στὰ καταστήματα αὐτὸ ἀκριβῶς γίνεται. Ὡστόσο εἶναι και μερικὲς ὑπάρξεις στὸ Boulevard St Michel, λ.χ., ἢ στὴν ὁδὸ Racine, ποὺ δὲ γελιοῦνται διόλου, δὲν ξεπιάζονται ἀπ' τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν μου. Μὲ κοιτοῦν—και ξέρω οὐν. Ξέρουν πῶς σ' ἀληθινὰ ἀνήκω σ' αὐτούς, πῶς μονάχα παίζω λιγάκι κωμῶδια. Ἀπόκριες δὲν εἶναι; Και δὲ θέλουν νὰ μοῦ χαλάσουν τὴν εὐχαρίστηση χαμογελοῦν μόνο πονηρὰ και μοῦ κλείνουν τὸ μάτι. Κανένας ἄνθρωπος δὲν τὸδε. Ἄλλωστε, μοῦ φέρνονταν γενικὰ σὰ νάμουν κύριος. Κι ἂν τύχει κεὶ κοντὰ κανένας ἄλλος περαστικός, τότε μοῦ φέρνονταν σὰ νάταν σκλάβοι μου. Μοῦ φέρνονταν σὰ νὰ φόραγα γούνα και νὰ μ' ἀκολουθοῦσε τ' ἀμάξι μου. Καμιὰ φορὰ τοὺς δίνω δυὸ πεντάρες και τρέμω μῆπως ἂν ἀρνηθοῦν νὰ τίς πάρουν; ὅμως τίς παίρνουν. Και ὅλα θάταν ἐντάξει, ἂν δὲ μοῦ ξαναχαμογελοῦσαν πονηρὰ και δὲ μοῦ ξανάκλειναν τὸ μάτι. Ποιοὶ εἶναι αὐτοί; Τί γυρεῦσαν ἀπὸ μένα; Μοῦ ἔχουν ἄραγε στημένο καρτέρι; Ἄπο τί μ' ἀναγνωρίζουν; Εἶναι ἀλήθεια πῶς τὰ γένια μου δεῖχουν ἀπεριποίητα, και λίγο, πολὺ λίγο θυμίζουν τὰ δικὰ τους, τ' ἄρρωστα, γέρικά, θαμπὰ γένια τους, ποὺ πάντα μοῦ κᾶναν ἐντύπωση. Ὅμως μὴ δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ παραμελώτῃ τὰ γένια μου; Πολλοὶ πολυάσχολοι: τὰ παραμελοῦν και κανένας ποτὲ δὲ σκέφτεται νὰ τοὺς κατατάξει γι' αὐτὸ στοὺς παρίες. Γιατί—τὸ νιώθω ξεκάθαρα—ἐτούτοι ἐδῶ εἶναι παρίες, ὄχι μονάχα ζητιάνοι. Ὅχι: στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι καθόλου ζητιάνοι—πρέπει κανεὶς νὰ κάνει τὴ διαστολή. Εἶναι περὶ τρία, φλοῦδες ἀνθρώπων, ποὺ τίς ἐφτυσε τὸ πεπρωμένο πίσω στὴ ζωὴ. Ἰ-

γροί απ' το σάλιο του πεπρωμένου, κολώνες πάνω σ' έναν τοίχο, σ' ένα φανοστάτη, σε μια κολώνα διαφημισών, ή κυλοίων καταμεσής του δρόμου, αφήνοντας ένα μελαγχρό θρώμικο ίχνος πίσω τους. Τι, για το θεό, ήθελε τούτη η γριά από μένα, πού, φορτωμένη μ' ένα συρτάρι, όπου κυλούσαν κουμπιτιά και καρφίτσες, είχε ξετριπώσει από κάποια τρύπα; Γιατί πήγαινε πάντα από δίπλα μου και με παρακολούθησε; Δες και πάσκιζε να μ' αναγνωρίσει με κείνα τὰ θρόνιοιχτα μάτια της, πού φαινόταν σαν κάποιος άρρωστος να χε φτύσει πράσινο φλέμα μες σε ματωμένα βλέφαρα. Κι αλήθεια, πώς και φανερώθηκε κείνη ή άλλη, ή γκριζα, ή μικροκαμωμένη, πού ενα τέταρτο στεκόταν δίπλα μου σε μια βιτρίνα, ενώ μου άδειχνε ένα παλιό, μακρό μολύβι, πού με μίαν ατέλειωτη άργητα ξέβγαине μες απ' τὰ κακά, τὰ κλεισιμένα δάχτυλά της; Καμώθηκα πώς παρατηρούσα τὰ πράγματα στη βιτρίνα και πώς δεν είχα καταλάβει τίποτα. Κείνη όμως ήξερε πώς την είχα δεί. ήξερε πώς καθόμουν εκεί και σκεφτόμουν τί πάει να κάνει. Γιατί τ' ότι δεν μπορούσε να ταν μόνο για το μολύβι, τόνισα πολύ καλά: ένιωθα πώς αυτό ήταν ένα σημάδι, ένα σημείο για τούς μνημένους, σημείο που τόξεραν μονάχα οι παρίες. Μάντεψα πώς μου μνηνούσε ότι έπρεπε κάπου να πάω ή κάτι να κάνω. Και, το πιο παράξενο, πώς ούτε άργότερα μπόρεσα ν' άπαλλαγώ από το συναίσθημα ότι πράγματι είχε γίνει κάποια συνέννοση με το σημείο αυτό, και πώς ήσκηνη τούτη ήτανε στο βάθος κάτι πού έπρεπε να το περιμένω.

Αυτό έγινε δώ και τρεις βδομάδες. Όμως τώρα δεν περνά σχεδόν μέρα χωρίς να έχω ένα τέτιο συναπάντημα. Όχι μονάχα το σούρουπο, παρά και το μεσημέρι, και στον πιο πολυσύχναστο δρόμο, συμβαίνει να δώ ένα μικροκαμωμένο ή μια γριά πού μου νεθεί, μου δείχνει κάτι, κ' ύστερα χάνεται, σά να χε κάνει όλα όσα έπρεπε να γίνουν. Πιθανόν καμιά μέρα να τούς κατέβει ναρθουν κι ως την κόμαρά μου - ξέρουν δά ακριβώς πού κάθονται, και θά κατορθώσουν χωρίς δυσκολία να ξεφορτωθούν το θυρωρό μου. Άλλά εδώ, αγαπητοί μου, εδώ είμ' ασφαλισμένος απ' την παρουσία σας. Πρέπει να χε κανείς μια ειδική κάρτα για να μπορέι να μπει σ'

αυτήν την αίθουσα. Κι αυτήν την κάρτα την έχω κιάλας εγώ στην κατοχή μου. Προχωρή λιγάκι ντροπαλός, άν το καλοσκεφτείς, μες στους δρόμους, αλλά επιτέλους στέκω μπρός από μια γιάλινη πόρτα, πού την άνοιγω σά να μουν σπίτι μου, δείχνω στην έπόμενη πόρτα την κάρτα μου (όπως ακριβώς μου δείχνετε και σείς τὰ πράγματά σας, με μόνη τή διαφορά πώς έμένα με καταλαβαίνουν και ξέρουν τί έννοιά), κ' ύστερα βρίσκομαι ανάμεσα στα βιβλία σās έχω ξεφύγει, σά να μουν πιά νεκρός, και διαβάζω έναν ποιητή.

Δεν ξέρετε, λοιπόν, τί θα πεί ένας ποιητής; Verlaine -- τίποτα; καμιά ένάμνηση; Όχι, καμιά. Δέν τον ξεχωρίζετε λοιπόν ανάμεσα σ' όσους γνωρίζετε; Δέν ξεχωρίζετε κανέναν - το ξέρω. Όμως άλλος είναι ο ποιητής, πού διαβάζω γώ. Κάποιος πού δε ζει στο Παρίσι, ένας τελείως διαφορετικός άπο τους άλλους. Κάποιος πού μένει σ' ένα σιωπηλό σπίτι, πάνω στο θουό. Κι ο ίδιος ήχει σά σήμαντρο σε καθάριον άέρα. Ένας ευτυχισμένος ποιητής, πού μιλά για ο τι βλέπει απ' το παράθυρό του, και για ο τι καθρεφτίζεται σε μία αγαπητή μοναχική απομάκρυνση πίσω απ' τὰ τζάρια τής βιβλιοθήκης του. Άκριβώς αυτός είναι ο ποιητής πού θάθελα να του είχα μοιάσει: * τέτιος ποιητής θάθελα να χαι κ' έγώ. Γιατί ξέρει τόσα πολλά για κοπέλες - τόσα πολλά θάξερα κι εγώ γ' αυτές. Ξέρει για κοπέλες πού έζησαν πριν εκατοντάδες χρόνια - τίποτα πιά δεν σημαίνει γι' αυτόν το πώς έχουν πεθάνει, γιατί τὰ ξέρει πιά όλα. Κι αυτό είναι το κυριότερο. Προφέρει τὰ όνόματά τους, αυτά τὰ άργοπρόφερτα όνόματά τους, τὰ λεπτογραμμένα με ψήφια μιας καλλιγραφίας αλλοτινής, και τὰ όνόματα των πιο μεγάλων φιλενάδων τους, πού μέσα τους άντηχει κιάλας λίγη μοίρα, λίγη απογοήτευση και θάνατος. Ίσως σε κάποιο συρτάρι του μαονένιου του γραφείου να κοίτονται τὰ ξεθωριασμένα τους γράμματα και τὰ σκόρπια φύλλα των ήμερολογίων τους, όπου είναι γραμμένα γενέθλια, καλοκαιρινές εκδρομές, πάλι γενέθλια... "Η στή φουσκωτή ντουλάπα, στα πίσω τής κρεβατοκάμαράς

* Σ. Μ. Έπιτροπέτο, θαρώ, να τεμηριοωθεί πώς πρόκειται για τον Francis Jammes, στον οποίο άλλωστε ο R. έρεπε μια ιδιαίτερα τρυφερή έντιμηση.

του, μπορεί νά ὑπάρχει ἓνα συρτάρι, ὅπου ἔχουν διπλωθεῖ τ' ἀνοιξιὰτικά τους φορέματα-ἄσπρα φορέματα, πρωτοφορέματα τῆ Δαμπρῆ, φορέματα ἀπὸ κεντητὸ τοῦλι, ποὺ ἦταν μᾶλλον γιὰ τὸ καλοκαίρι, μὰ ποὺ δὲν ἦταν μπορετὸ νὰ τὸ περιμένουν. Ὡ, τί εὐτυχησμένη μοῖρα νὰ κάθῃσαι μὲς σ' ἓνα σιωπηλὸ δωμάτιο τοῦ πατρογονικοῦ σπιτιοῦ σου, ἀνάμεσα σὲ ἡσυχία, κατακαθισμένα ἀντικείμενα, καὶ ν' ἀκοῦς ἔξω στὸν ἔλαφρό, φωτοπράσινο κῆπο σου τὰ πρῶτα χελιδόνια ποὺ ἀναζητιοῦνται, καὶ μακριὰ ν' ἀντηχεῖ τὸ ρολοὶ τοῦ χωριοῦ. Νὰ κάθῃσαι καὶ ν' ἀγγνατεύεις ἓνα ζεστὸ αὐλάκι ἀπὸ ἡλιαχτίδες στὸ πάτωμα τοῦ δωματίου, καὶ νὰ ξέρεις πολλὰ γιὰ τίς κοπέλες τοῦ περασμένου καιροῦ καὶ νᾶσαι καὶ ποιητής. Καὶ νὰ σκέφτομαι πῶς κ' ἐγὼ ἀκριβῶς ἔνας τέτιος ποιητῆς θὰ γινόμουν, ἂν εἶχα κ' ἐγὼ νὰ μείνω κάπου, ὅπουδῆποτε μὲς στὸν κόσμον - σ' ἓνα ἀπ' τὰ πολ-

λά κλειδωμένα ἐξοχικά σπίτια, ποὺ κανεὶς δὲν τὰ νοιάζεται. Θὰ χρησιμοποιοῦσα μονάχα μιὰ κἀμαρα, μιὰ φωτινὴ σοφίτα. Κεῖ μέσα θὰ ζοῦσα, μαζὶ μὲ τὰ παλιά μου πράγματα, τίς οἰκογενειακές προσωπογραφίες, τὰ βιβλία. Καὶ μιὰ πολυθρόνα θάχα τότε, καὶ λουλούδια, καὶ σκυλιὰ, κ' ἓνα γερὸ ραβδί γιὰ τοὺς δύσκολους δρόμους. Καὶ τίποτ' ἄλλο. Μονάχα ἓνα βιβλίο δεμένο μὲ κίτρινο, σεντεφένιο δέριμα, κ' ἓνα παλιὸ λουλουδιασμένο κόσμημα σάν τίτλο : κεῖ μέσα θίγραφα. Θάγραφα πολὺ, γιὰτι θάχα τότε σκέψεις πολλὲς κι ἀναθυμήματα γιὰ τόσους.

Ὅμως ἀλλιῶς ἦσαν τὰ πράγματα-ὁ θεὸς μόνο ξέρει γιὰτί. Τὰ παλιά μου ἔπιπλα σαπίζουν σ' ἓνα σταῦλο—ὅπου δὰ ἔπρεπε κι ἀπὸ μόνος μου νὰ τὰ στιβάξω—, κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος, ναί, θεέ μου, δὲν ἔχω πιά καμιὰ στέγη πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι μου καὶ θρέχει ὡς μὲς στὰ μάτια μου.

Γ. Ρ Ι Ζ Ο Η Ο Υ Λ Ο Σ

Μεσημεριάτικη βροχή

*Δάκρι σταλάζει ἢ σιγαλιὰ στὴν ἄφωτη γαλήνη,
σύνεφα πάλι βούρκωσαν βαθιὰ στὸν οὐρανό,
γύρω νεφώνει ἢ καταχνιὰ κ' ἢ πλάση ἀγάλι σβήνει
καὶ πέφτει φέγγος πένθιμο στ' ἀπόμακρο βουνό.*

*Τὸ μεσημέρι νύσταξε νωθρὸ κι ἀργὰ θαμπώνει,
στὰ δέντρα βόγγει σύφυλλη τ' ἀνέμου ἢ ταραχῆ,
τὸ χῶμα ἀνάσανε βαθιὰ, βαριά ἢ βροντῆ ζυγώνει,
τὰ σύνεφα χαμήλωσαν, κ' ἔσταξε ἀργὰ ἢ βροχή...*

Ἀπόβροχο

*Ὡρα γλυκιὰ κ' ἐσώπαινε τὸ κλάμα τῆς βροχῆς,
τ' ἀγέρι ἀργὰ ἀνατριχίαζε, ψιθύριζαν τὰ φύλλα
κ' ἔπνεε στὸ δειλί, δλόδροση καὶ πρᾶγ ἀνατριχίλα,
βαθιὰ ζεστὸ τ' ἀνάσασμα τῆς ποτισμένης γῆς.*

*Χαμόγελη κι δλόφεγγη φάνταζε πέρα ἢ δύση,
κ' ἔμοιαζε ὁ ἥλιος ρόδινον σύνεφον ἀχνὴ σταλιά,
καὶ μιὰ χλομὰ παρᾶξενη καὶ δροσερῆ ἀντηλιά
τύλιγε μὲ χαμόγελα τὴ μουσκεμένη χτίση.*

Μ Ι Λ Τ Ο Σ Σ Α Χ Τ Ο Υ Ρ Η Σ

Ἡ ἀποκριὰ

Μακριὰ σ' ἐν' ἄλλο κόσμῳ γίνηκε αὐτὴ
 ἢ ἀποκριὰ·
 τὸ γαῖδουράκι γύριζε μὲς στοὺς ἔρημους δρομῶν
 ὅπου δὲν ἀνάπνεε κανεὶς·
 πεθαμένα παιδιά ἀνέβαιναν ὀλοένα στὸν οὐρανὸ -
 κατέβαιναν μιὰ στιγμή νὰ πάρουν τοὺς ἀετούς τους
 ποὺ τοὺς εἶχαν ξεχάσει·
 ἔπεφτε χιόνι γιάλινοσ χαρτοπόλεμος,
 μάτωνε τὶς καρδιές·
 μιὰ γυναίκα γονατισμένη
 ἀνάστρεφε τὰ μάτια της σὰ νεκρή,
 μόνο περνοῦσαν φάλαγγες στρατιῶτες, ἐν - δυό,
 ἐν - δυό, μὲ παγωμένα δόντια.

Τὸ βράδι βγήκε τὸ φεγγάρι,
 ἀποκριάτικο,
 γεμάτο μίσος -
 τὸ δέσαν καὶ τὸ πέταξαν στὴ θάλασσα,
 μαχαιρωμένο.

Μακριὰ σ' ἐν' ἄλλο κόσμῳ γίνηκε αὐτὴ
 ἢ ἀποκριὰ.

Θ. Δ. Φ Ρ Α Γ Κ Ο Π Ο Υ Λ Ο Σ

Ὡς τὴν Ἄλωση...

Ὁ τόπος μου εἶναι δικός μου καὶ τίποτα δὲ μπορεῖ
 νὰ τὸν ἀλλάξει - τὰ βράχια του, καὶ τὸ γιᾶλό του,
 καὶ τὰ κύματα μὲ τὸ πυροφάνι, καὶ τὰ βουνὰ
 μὲ τὶς ὀρθωμένες τοὺς πλαγιές· ὁ τόπος μου εἶναι δικός μου
 κι ἄς τρέχουν γύρω του γύπες καὶ μέσα του σκουλήκια.

Ὁ τόπος μου εἶναι δικός μου, κι ἂν τὸ θέλησα ἢ δὲν τὸ θέλησα,
 αὐτό εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία· ἔπρεπε τάχα νὰ γεννηθῶ ἐδῶ
 ἢ ἔπρεπε νὰ δώσω στὰ παιδιά μου μιὰ καινούργια πατριδα,
 νὰ πῶ: πᾶμε νὰ φύγουμε πρὶν πέσει ἢ σκεπῆ καὶ μᾶς πλακώσει
 καὶ μείνουμε ἢ καταραμένη ράτσα, ἐρημόσπιτοι, σὺν τὶς νυχτερίδες,
 σέρνοντας τὶς καρδιές μας ἀνήμπορα, ἀνάμεσα στοὺς ξένους, στὰ ξένα.

Αὐτό εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία, καὶ χαίρομαι πὸν δὲν ἔτυχε σὲ μένα·
 θὰ τύχει βέβαια κάποτε, ὅμως ὄχι στὰ χρόνια μας, ὄχι στὰ χρό-
 [για τοῦ Βασιζήτ'
 ἀπέχουμε περίπου δυὸ γενιὲς ὡς τὴν Ἀλωσὴ ἢ τὸ ξέδικτο τοῦ
 [Μεδιολάνου,
 κι ὡς τότε ὁ τόπος μου εἶναι δικός μου, κι ἄς εἶναι ἓνας βρώ-
 [μικος τόπος,
 γεμάτος νησιὰ μ' ἐξόριστους καὶ πεινασμένα χωριατόπουλα,
 καταχραστὲς ἀνθρώπους καὶ μανιασμένα σκυλόφαρα.
 Τὸ μέλλον ἀνήκει σ' ἄλλους, σ' ἐκείνους πὸν μποροῦν καὶ ὑπνω-
 [τίζονται.
 Τὸ παρὸν ἀνήκει σ' ἄλλους, σ' ὅσους λένε πὸς πρέπει νὰ πολε-
 [μήσουν.
 Ἐμένα μοῦ μένει ὁ τόπος μου, σιχαμερὸς ὅπως εἶναι,
 δὲν ἀξίζει πιά μήτε νὰ πολεμήσω γι' αὐτόν, μὰ εἶναι
 τὸ μόνο πὸν μοῦ ἀπόμεινε, κι ἄς τρίζουν οἱ γύπες τὰ νύχια τους,
 κι ἄς πῆξει τὴν ἀτμόσφαιρα ἢ ἀποσύνθεση τῶν σκουληκιῶν.

Εὐτυχισμένη Κωνσταντίνε Δραγάτση, ἔσένα πὸν σούτυχε
 ν' ἀπαντήσεις στὸ ἀπλούστατο δίλημα : πρόδωσε ἢ πέθανε,
 χωρὶς νὰ ὑπάρχουν σύμμαχοι, πὸν θάπρεπε ν' ἀποφύγεις,
 ἢ παρατάξεις, πὸν θὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ τὸ πτώμα σου !

Κ Ρ Ι Τ Ω Ν Α Θ Α Ν Α Σ Ο Υ Λ Η Σ

Ἑλληνικὸς Ἀπρίλης

Καλημέρα σας ἄνθρωποι, εἶπε τὸ πρῶτο φεινὸ χελιδόνι
 κ' ἔχτισε τὴ φωλιά του στὴν καρδιά τοῦ Ἀπρίλη
 τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ὡ, τί σᾶς φέρνω ἀπ' τὶς ζεστὲς χῶρες τοῦ νότου
 πάνω σὲ τοῦτα τὰ μικρὰ φτερά, διασχίζοντάς
 τὴν τρομερὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ χειμῶνα σας !
 Ἐναν ἥλιο ζεστό σὰν τὸ αἷμα τῆς καρᾶς
 κ' ἓνα ὄνειρο ἀπ' τὸν ἀπαλὸ ὕπνο τῆς εἰρήνης.
 Ἐσεῖς πὸν κρατᾶτε περίλυπο τὸ κεφάλι
 πάνω στὶς ἀνεργες παλάμες σας,
 κ' ἔχει γίνε ποτάμι θολὸ ἢ σιένη σας
 ἔτοιμο νὰ ξεχυνθεῖ σ' ὄλον τὸν κάμπο τῆς ζωῆς σας,
 Καλημέρα σας !
 Ἐρῶ πὸς ἦταν βαρὺς ὁ φεινὸς χειμῶνας
 κι ὅλες οἱ θυμωνιὲς τῆς ἀγάπης κἀηκαν ἀπ' τὴν παγωνιά
 τῆς ἀπελπισίας. Ὅμως ἐγὼ θὰ συνάξω ὅλους
 τοὺς μισοπεθαμένους σπόρους τῆς φροντίδας σας
 καὶ θὰν τοὺς σπειρῶ στὴν εὐφορῆ γῆ τῆς ἑλληνικῆς καλοσύνης.

Βλέπω τὴ χλωρωσιὰ στὰ λειβάδια καὶ δὲ συμμερίζομαι τὸν καη-
[μὸ σας.

Ἡ ἄσπαρτη χλόη τῶν ἐπιθυμιῶν σας κατακλύζει τὰ τοπία
κι ὅλες πνέουν οἱ αὔρες τῆς καλοκαιριάτικης χαρᾶς.

Καλημέρα στὸν ἰδρώτα σας, ξωμάχοι.

Κάθομαι τώρα στὴν ἀπαλάμη τῆς προσδοκίας
καὶ ταΐζομαι ἀπ' τοὺς πόθους σας.

Δῶστε μου τὴ γλυκιὰν ὑπόσχεση τῆς ἀνάστασης,
νὰ τὴ φέρω σὶ ἄλλα τὰ πουλιὰ πὸν περιμένουν
πέρα ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῶν καημῶν σας

καὶ θὰ δεῖτε τὴν ἔφοδο τῆς γαλήνης
σ' αὐτὴ τὴ μικρὴ χώρα, τὴν ἀδερφή τῆς ἀθανασίας.

Καλημέρα, στοὺς δρόμους τῶν χωριῶν σας πὸν γίναν παράλληλοι
σὰν ἀπλὰ μουσικὰ πεντάγραμμα πὸν ἀνεβάζουν
τις πεθυμίες σας σ' ὅλη τὴν κλίμακα τῶν ἑαρινῶν ἀποχρώσεων.

Ἀναγγέλλω σὶς μάνες, σὶς ἐρωμένες καὶ στὰ παιδιὰ
τὴν ἀνοιξη μὲ τὰ φῶτα τῆς ἐλπίδας.

Ἀναγγέλλω τὸ φούντωμα τῆς ἐλιᾶς
καὶ τὴ γέννηση τοῦ Τριπτόλεμου.

Τὰ κορίτσια γέμισαν σήμερα τοὺς κόρφους των μὲ τὸ γάλα τῆς
χορεύουν σὶς πλατεῖες στὴ γιορτὴ τῆς Ἀστάρτης [ζωῆς,
κι ὅλα τὰ παλικάρια π' ἀνθίζουν σὰ γαρουφαλιές,
σβήνουν τοῦ Πρίαπου τὶς φωτιές μέσα σὶς λίμνες τ' Ἀπρίλη.

ὦ, πόσο φουντώνει ἡ λαχτάρα μου νὰ σταθῶ
πάνω ἀπ' τὴν πονεμένη σας ὥρα.

Θὰ πάρω ἀπὸ τὸ χέρι ἕναν-ἕναν

τοὺς ἄρρωστους τοῦ φεινοῦ χειμῶνα

πὸν ἔφτασε καὶ στὴ χώρα σας ἀπὸ τοὺς σκοτινοὺς οὐρανοὺς τοῦ
καὶ θὰ τοὺς φέρω δίπλα στοὺς ταύρους τοὺς ἀρκαδικούς, [βοριά
νὰ βοσκῆσουν τὴ δύναμη τῆς ἀνάστασης.

Καλημέρα παραδες ἀπ' τὸ Μεσολόγγι, Μωραῖτες ξωμάχοι,
σφουγγαράδες Καλυμνιώτες, νησιῶτες θαλασσονημένοι,

Ἀθηναῖοι γραφιάδες, ἐμπόροι καὶ μεροκαματιάρηδες.

Βγῆτε ἀπ' τὶς σκοτινὲς κάμαρες τῶν ὑπολογισμῶν,

ἔξω ἀστράφτει ἡ Ἑλλάδα ἀπ' τὸ καλοκαίρι,

βάψτε τὸ μέτωπό σας στὸ χρῶμα τῆς ἀνοιξιάτικης εὐδίας,

μιλήστε μὲ τ' ἄστρα τῆς μέρας ἐλεύτεροι

γὰ τὴν ἱστορία τούτης τῆς ἀλατισμένης γῆς

πὸν σκοτώνει ἡ φωτιά της τὰ σκουλήκια.

Ἐξω ἀστράφτει ἡ Ἑλλάδα ἀπ' τὸ καλοκαίρι,

τὸ διαλαλοῦν οἱ μέλισσες, τὰ λουλούδια κ' οἱ κορυδαλοί,

σὰ μὰ φτηνὴ κι ἀνέξοδη πρᾶματα

γὰ τοὺς πολὺ φτωχοὺς,

γὰ τοὺς πολὺ ἀπλοὺς

γὰ τοὺς πολὺ, πολὺ, πολὺ ἀνθρώπους.

τὸ Διήγημα

ΑΠ' ΤΗΝ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Γ. Θ Ε Ο Τ Ο Κ Α Σ

“Ὅλα ἐν τάξει

* Τὰ εἶχε ἐτοιμάσει ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ ζῆλο, τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὴ νευρικότητα ἐνός δικηγόρου ποὺ ἀποφασίζει νὰ ξεφουρνίρει ἐπιτέλους τὰ τελευταῖα, τὰ πιὸ θαρυσήμαντα καὶ πιὸ πολυτίμητα ἐπιχειρήματά του, ἀφοῦ ἐξαντλήθηκε πιά ὁλόκληρη ἡ διαδικασία καὶ τὸ πᾶν ἐξαρτάται ἀπὸ τὰ στιγμιαῖα καπριτσία τῆς δικαιοσύνης.

“Ὅταν ὅμως δρέθηκε στὴν ψάθινη κάρβελα, ἀνάμεσα στὰ ριζόδεγτρα, ἀντίκρου στὸ καπριτσιόζικο καὶ ἀκατανόητο χαμόγελο τοῦ κοριτσιού, ὁ κ. Καραμπέτσας τὰ ξέχασε ὅλα μονομιᾶς καὶ αἰσθάνθηκε πὼς ἦταν τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο νὰ συλλάβει ξανά τὸ νῆμα τῶν λογισμῶν του. Ἡ λογικὴ κ' ἡ ρητορικὴ ἀτονοῦσαν ἀνεπανόρθωτα. Δὲν ἔμενε πιά παρὰ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ.

Μίλησαν λίγη ὥρα μὲ μικρὲς φράσεις καὶ μὲ διαλειμματα σιωπῆς γιὰ τὴ ζέστη τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Κηφισιάς. Μίλησαν καὶ γιὰ τὴ θάλασσα. Ἡ μόνη λύση, εἶπαν, ἦταν νὰ μπαίνει κανεὶς μὲς στὴ θάλασσα. Φτάνει νὰ ἔχει κανεὶς καιρό. Ὁ κ. Καραμπέτσας δυστυχῶς δὲν εἶχε καιρό.

Κ' ἡ Μάρθα εἶχε ἐτοιμάσει ἕνα λογιῶνιο, εὐγενικὸ θέβαιο, ἀλλὰ κοφτερό σὺν ἕνα ξουράφι, γιὰ νὰ κοπεῖ τὸ ζήτημα μιά γιὰ πάντα. Τῆς ἄρεξε κιόλας νὰ τοῦ δώσει τοῦ κ. Καραμπέτσα νὰ καταλάβει πὼς δὲν εἶναι δουλειὰ τοῦ καθενὸς νὰ παντρεύεται τὴ Μάρθα Διαμαντοπούλου, πὼς χρειάζονται ἐπιτέλους ὀρισμένοι τίτλοι, ὀρισμένα ἰδιαίτερα χαρίσματα καὶ ὀρισμένα ἐξαιρετικὰ γεγονότα. “Ἔτσι, στὰ καλά καθούμενα, δὲν μπορεῖ ὁ πρῶτος τυχόντας νὰ τὴν κάνει γυναίκα, του μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ εἶναι ἕνας κύριος σοβαρὸς

καὶ ἀξιοπρεπῆς καὶ μὲ καλὲς δουλειές. “Ἄξιζε ὁ κόπος νὰ τὸν κάνει νὰ τὸ συναισθανθεῖ.

Μὰ ὅταν ἦρθε ἡ κρίσιμη ὥρα τὰ ξέχασε κι αὐτὴ ὅλα ὅσα ἔμελλε νὰ πεῖ κ' ἡ συνομιλία τους, ἀβουλη καὶ κούφια, ξέπεσε ἀμέσως στὰ πιὸ χαμηλὰ ἐπίπεδα τῆς κοινοτοπίας.

Τὴν περισσότερη ὥρα μιλοῦσε ὁ κ. Καραμπέτσας μὲ πολλὸ κόπο καὶ πολλὴ ἰδρώτα.

Ἡ Μάρθα ἀπαντοῦσε αὐτόματα. Σχεδὸν δὲν ἄκουε, ἀλλὰ τὸν κοίταζε ἀφαιρέμενη χωρὶς νὰ τὸν βλέπει. “Υστερα, χωρὶς νὰ ἀλλάξει τίποτα στὸ ὕφος του ἢ στὰ λόγια του, αἰσθάνθηκε μιά ἀπροσδόκητη περιέργεια γιὰ τὸ χοντροκομμένο αὐτὸ κεφάλι ἀπέναντί της.

Παρατήρησε τὰ φρύδια του (ἦταν ἴσως ἡ πρώτη φορὰ ποὺ τὰ παρατηροῦσε μὲ προσοχή). Δυὸ φρύδια σκληρά, πυκνά, σχεδὸν ἐνωμένα, στολισμένα μὲ σταγόνες ἰδρώτα. Ἀνάμεσά τους σχηματιζότανε μιά κάθετη ρυτίδα ποὺ χωρίζε ἀπότομα τὸ στενὸ μέτωπό του ἀπὸ πᾶνω ἴσαμε κάτω. Ἡ μύτη ἦτανε φαρδιά, τὰ μάτια ἔμοιαζαν βαριά καὶ ἀργολήνητα. Γιὰ μιά στιγμή ἡ Μάρθα συλλογίστηκε τὸ πρόσωπο αὐτὸ ἰδιωμένο ἀνάποδα, μὲ τέτιον τρόπο ὥστε τὰ φρύδια νὰ εἶναι μουστάκι καὶ τὸ μέτωπο νὰ εἶναι πηγροῦνι. Τὰ μαλλιά γινόντανε γένια, τὰ μάτια ἔμεναν μᾶτια, ἀλλὰ ἡ μύτη εἶχε καταρρηθεῖ, κι ἀνάμεσα στὰ μάτια καὶ τὸ μουστάκι δὲν ὑπῆρχε πιά καμιὰ ἀπόσταση. Ἦταν ἕνα ἀνόητο κοντοφάρδουλο κεφάλι τέρατος ποὺ δὲν τῆς ἔδωσε ὅμως καθόλου τὴν δρεξὴ νὰ γελᾷ. Τὸ κεφάλι τοῦ κ. Καραμπέτσα, ἰδιωμένο εἶτε ἴσια εἶτε ἀπὸ τὴν ἀνάποδη, ἀνάδινε μιά θορία ἀτμόσφαιρα φυσικῆς δύναμης καὶ λαϊμαργίας, σωματικῆς ἀντοχής, τυφλοῦ ἐγωισμοῦ, θεληματικότη-

* Συνέχεια ἀπ' τὴ σ. 304 καὶ τέλος.

τας καὶ παιδικῆς ἀφέλειας, πὸς τὴν πτοοῦσε, Χωρὶς τὰ χωρατὰ, ἦταν ἓνας ἄντρας. Τίποτα λιγότερο καὶ τίποτα περισσότερο. "Ένας κοινὸς ἄντρας χωρὶς καμιὰ λάμψη, καμιὰ φαντασία, καμιὰ περιπλοκὴ. "Ένα ἄπλο καὶ πρωτόγονο ἐνστικτο καλοφαγίας, κατοχῆς καὶ γονιμοποίησης. "Ένας ἄντρας! "Ένας ἄντρας!

"Αξάφρα ὁ κ. Καραμπέτσας συλλογίστηκε: «Εἶμαι ἓνας θλάκας!» Ἦταν ἀναμφισβήτητο πὼς ἓνας ἄνθρωπος στοιχειωδῶς ἐξυπνος δὲν κλθεταὶ νὰ μωρολογεῖ τόση ὥρα γιὰ τὰ πιὸ ἀσημαντα καὶ πιὸ ἀδιάφορα πράγματα σὲ μιὰ τέτια περίπτωση. "Ένας ἐξυπνος ἄνθρωπος μπαίνει στὸ θέμα μονομιᾶς, ξεσκεπάζεται καὶ ὑποστηρίζει τὴν ὑπόθεσή του μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸ ὕφος πὸς τοῦ ἐρχεται καλύτερα, μὲ συγκαταλημμένη συγκίνηση, ἢ μὲ στοργὴ καὶ ταπεινοφροσύνη, ἢ μὲ περιφάνεια ἢ καὶ μὲ χιούμορ. Τὸ χιούμορ εἶναι μάλιστα ἡ καλύτερη μέθοδος στὶς περιπτώσεις πὸς λείπει τελείως ὁ ἔρωτας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἢ καὶ ἀπὸ τὰ δύο. Πὸς νὰ τὸ θρεῖ ὅμως ὁ κ. Καραμπέτσας; Τίποτα δὲν εὔρισκε. Ἦτανε λοιπὸν ἓνας θλάκας, τὸ κορίτσι θὰ τὸν ἐδιωχνε ἐξαιτίας τῆς θλακειᾶς του, καὶ θὰ εἶχε δίκιο.

"Η σιωπὴ τοῦς σκέπασε ξανὰ θαρῖὰ καὶ πνιγερῆ.

Τότες ὁ κ. Καραμπέτσας, πανικόβλητος, πρόφερε μιὰ φράση ἐντελῶς ἀθόρυμη χωρὶς πιά νὰ συλλογίζεται καθόλου τὰ λόγια του. Τὸν ἔσερνε κίσλας τὸ ρεῦμα τοῦ πανικοῦ.

— Μάρθα, εἶπε, δὲ θέλω νὰ γίνω ἓνα θάρσ στὴ ζωὴ σου καὶ νὰ μὲ μισήσεις μιὰ μέρα.

Τὸ παιχνίδι ἦτανε χαμένο. Ὁ κ. Καραμπέτσας εἰτοιμαζότανε νὰ δώσει παραίτηση.

"Η Μάρθα τεντώθηκε καὶ τὸν κοίταξε κατὰματα ἀνέκφραστη.

— Δὲ θέλω, συνέχισε αὐτός—καταλαβαίνεις—, ἀν αισθάνεσαι πὼς σοῦ εἶναι ἀδύνατο, πὼς δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ μ' ἀγαπήσεις λιγάκι, καλύτερα νὰ τ' ἀφήσουμε αὐτὸ τὸ ζήτημα—δὲ θέλω νὰ σὲ στενοχωρέσω περισσότερο—, δὲν πρέπει: μιὰ κοπέλα νὰ διάζει τὸν ἑαυτὸ της νὰ παντρευτεῖ ἓναν ἄνθρωπο πὸς τῆς εἶναι ξένος, πὸς θὰ τῆς εἶναι πάντα ξένος—θὰ εἶναι καὶ γιὰ τοῦς δύο μας μιὰ μεγάλῃ δυστυχία.

Σώπασε πάλι κατὰκοπος. Ἦτανε

μιὰ δύσκολη, μιὰ πολὺ θαρῖὰ προσπάθεια. Δὲν μποροῦσε πιά νὰ προσπαθήσει περισσότερο. Ἄλλὰ τὸ ἀντρικο ἐνστικτο ἀγωνιζότανε ἀκόμα, ὑπόκωφα καὶ ἀσυνελθῆτα.

— Μήπως ἀγαπᾶς κανέναν ἄλλον; ρώτησε μηχανικά.

— Ὁ, δὲν ἀγάπησα ποτὲ κανέναν ἄλλον ἄντρα, ἀποκρίθηκε ἀργὰ ἡ Μάρθα καὶ ξεχάστηκε μιὰ στιγμὴ κοτάζοντας μακριὰ.

Δὲν ἔλεγε ψέματα. Ἀσφαλῶς δὲν εἶχε ἀγαπήσει κανέναν ἄντρα ὡς τότε. Κανέναν ἄντρα—εἶχε τοῖσις τὴ λέξη μὲ ἀθόρυμη εὐλικρίνεια. Εἶχε παίξει θέβαια μὲ πολλοὺς νέους, εἶχε κολυμπήσει μαζί τους, εἶχε ξεμοναχιαστεῖ μαζί τους στὰ δάση τῆς Ἀττικῆς καὶ καὶ στὶς θάρκες τοῦ Αἰγαίου πελάγους, εἶχε φιληθεῖ ἀμέτρητες φορές. Μὰ κατὰ θάρσ ὅλα αὐτὰ τί σχέση εἶχαν μὲ τὸν πραγματικὸ ἔρωτα; Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη ὁ κ. Καραμπέτσας μποροῦσε νὰ εἶναι ἡσυχοσ—σχετικὰ ἡσυχοσ τελοσπάντων. Οὔτε κ' ἦτανε δυνατὸ νὰ πάει ὁ νοῦς του σὲ καμιὰν ἄλλη ἀπιθανη ἀποψη τῶν πραγμάτων καὶ νὰ ὑποθέσει πὼς ἴσως ἡ Μάρθα εἶχε ἀγαπήσει μιὰ γυναίκα.

Τὰ μάτια τῆς Μάρθας ἀστραφταν παρᾶξενα. Δὲν εἶχε ἀγαπήσει κανέναν ἄντρα, δὲν εἶχε δοθεῖ σὲ κανέναν ἄντρα, δὲν ἤξερε ἀληθινὰ σχεδὸν τίποτα ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴ ζωὴ τῶν ἀντρῶν. Καὶ ὁ κ. Καραμπέτσας, καλὸς—κακὸς, ἦταν ἐπὶ τέλοσς ἓνας ἄντρας, ἓνας ἄντρας μὲ τὰ ὅλα του. Κι αὐτὴ δὲν ἦταν ἄλλο τίποτα παρὰ μιὰ γυναίκα. Κι ὅλα αὐτὰ, ὁ ἄντρας κ' ἡ γυναίκα, ἀντίκρου—ἀντίκρου, μὲς στὰ δέντρα τοῦ θεοῦ, ἦταν ἀσφαλῶς μιὰ πολὺ μεγάλῃ καὶ πολὺ ἐπιβλητικὴ πραγματικότητα. Ἦταν ἄπλουστικὴ ἢ πιὸ μεγάλῃ, ἢ πιὸ ἐπιβλητικὴ ἀπ' ὅλες τίς πραγματικότητες. Ἦταν ἄπλουστικὰ ὁ Ἄδὰμ κ' ἡ Εὔα μὲς στὰ πολυθρόλητα φυλλώματα τῶν περιβολῶν τοῦ Παραδείσου. Καὶ τὴν κανονικὴ λειτουργία τῶν πραγμάτων αὐτῶν τὴν εἶχε προσδιορίσει ὁ θεός. "Όλα ἦτανε προσδιορισμένα, μιὰ γιὰ πάντα, ἀπὸ τὴ θεία ἐπιταγή, τὰ αισθηματα, τὰ συναισθηματα, τὰ λόγια, ἢ στάση τῶν κορμιῶν. Καὶ δὲ χερσίμενε πιά σὲ τίποτα ἢ λογοτεχνία.

Στὸ διάβολο λοιπὸν ἡ λογοτεχνία! Νὰ χαθεῖ ὅλη ἡ παραπανίσια λογοτε-

χνία, νὰ χαθοῦν ὅλες οἱ ὄνειροφαντασιές κ' οἱ ψυχολογικὲς περιπλοκές, οἱ ἀσύλληπτες ἐκπορεύσεις τῆς ποίησης καὶ τῆς μουσικῆς, οἱ μαγικὲς ὀπτασίες τοῦ λυκόφωτος καὶ τῆς ἀστροφεγγιάς, τὰ ἀσάλευτα τρελὰ ταξίδια, οἱ ἀόριστες καὶ ἀνεξήγητες ἀνησυχίες, τὰ τυραννικά ἀνυπαρκτα πράματα! Νὰ χαθοῦνε ὅλα, μιὰ ὥρα ἀρχήτερα, ὅλα τὰ ὄνειρα, ὅλα τὰ βιβλία κ' οἱ ὠραῖοι πεθαμένοι ποιητὲς! Κ' ἡ Ἰσμήνη νὰ πεθάνει! Θαρρεῖς κι ἀνέβαινε ἀπὸ τὰ ἀδύτα θάθη τῶν γυναικείων ἐνστίκτων μιὰ πλημύρα ὀρμητικὴ καὶ ἀκατάσχετη καὶ τὰ σκέπαζε ὅλα. Κάπου ἀλάργα, στὶς θολὲς καὶ ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῶν νεανικῶν ρεμβασμῶν, ἡ Ἰσμήνη χαγόντανε μὲς στὸν ἑαφνικὸ σίφουνα, βούλιαζε, πνιγότανε.

Νὰ πεθάνει! Νὰ πεθάνει! Νὰ χαθεῖ κι αὐτὴ μαζί μ' ὀλόκληρο τὸν κόσμον της, τὸ νεραϊδόκοσμό της, νὰ σῆσει γιὰ πάντα, νὰ μὴν ξανακοσμεῖ ποτὲ ἡ φωνὴ της, νὰ μὴν ξαναρχίσει ποτὲ ἡ ἴδια ἱστορία.

Φτάνει!

Ἡ Μάρθα σήκωσε τὸ κεφάλι. Ἄστραφτε ὀλόκληρη ἀπὸ ὀμορφιὰ καὶ κακία. Τὸ χαμόγελό της ἀνάτειλε χαρμῶσυνα καὶ φοβερό.

— Δὲν ἀγάπησα ποτὲ κανέναν, πρόσθεσε διορθώνοντας τὰ λόγια της. Κανέναν!

Ἦτανε μιὰ προδοσία, μιὰ πολὺ ἠδονικὴ καὶ ἀπολυτρωτικὴ προδοσία. Ἦτανε τρελὰ εὐτυχησμένη γιὰ τὴν προδοσία της.

— Ἄν κατορθώσετε νὰ μὲ πείσετε νὰ σᾶς ἀγαπήσω, συνέχισε, θὰ εἶστε ὁ πρῶτος.

Τοῦ μιλοῦσε πάντα στὸν πληθυντικό, ἐνῶ αὐτός, ὅταν ἦτανε μόνος, τῆς μιλοῦσε στὸν ἐνικό.

— Ἄν κατορθώσετε νὰ μὲ πείσετε, ξαναεῖπε σιγανά,

Χαρογελοῦσε τώρα μὲ φιλάρεσκη πονηριά. Ἄπολάμβανε ὡς τὰ τρισαβθα τῶν αἰσθήσεών της καὶ τῆς ψυχῆς της νιθώντας τὴν ὀμορφιά της, τὴ γοητεία της, τὴ δύναμή της καὶ τὴν προδοσία της. Ὁ ἄντρας ἦτανε δικός της, δούλος της, ὁ κόσμος ὅλος ἦτανε δικός της. Ἡ Ἰσμήνη πνιγότανε, χαγόντανε. Πᾶει κι αὐτὴ! Καὶ νὰ μὴν ξανάρξει! Ὅλα αὐτὰ εἶχανε τελειώσει γιὰ πάντα. Τώρα πιά εἶχε ἀλλάξει ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου. Ὅλα τὰ πράματα ξανάρχιζαν ἀπὸ τὴν

ἀρχὴ μ' ἓνα καινούργιο γόημα, ἓναν καινούργιο χρωματισμό, μιὰ καινούργια γεύση. Καὶ κατόπι θὰ δοῦμε. Μεγάλος εἶναι ὁ κόσμος καὶ ἀνεξάντλητος, ἱκανὸς νὰ ἀνανεωθεῖ πολλὲς φορὲς ἀκόμα. Ἐμπρός!

Ὁ κ. Καραμπέτσας αἰσθάνθηκε νὰ ζυνοῦνε μέσα του ὅλες οἱ δυνάμεις τῆς ζωτικότητος, τῆς θέλησης, τῆς εὐτυχίας. Τὸ σκοτινὸ ἐνστικτο προμάντευσε τὴ νίκη. Ξαφνικά τὸ ζήτημα λυνότανε ἀπὸ μόνο του, χωρὶς καμιά ἄλλη προσπάθεια. Πλησίαζε γοργὰ ἡ ἐνδοξὴ ὥρα τῆς κατοχῆς, ἡ ὥρα τῆς μεγάλης ἐγωπάθειας καὶ τῆς μεγάλης λαίμαργίας, ἡ σαρκικὴ καὶ κοινωνικὴ κύρωση τοῦ ἀντρικοῦ δικαιώματος τῆς ιδιοκτησίας. Καὶ κατόπι θὰ δοῦμε. Κατόπι θὰ ἐξηγηθοῦμε μὲ τὸ σύμπαν. Νὰ καθιερώσουμε τὴν ιδιοκτησία μας, νὰ στήσουμε ὀλόγυρα τοὺς φράχτες, νὰ σηκώσουμε τὴ σημαία μας, καὶ κατόπι ἄς πλησιάσει ὁ ἔχθρος. Θὰ ἐξηγηθοῦμε τότε σὰν ἄντρες. Τώρα, ἔμπρός!

— Μάρθα, εἶπε μὲ φωνὴ τρεμάμενη ἀπὸ γοητεία καὶ ἐνθουσιασμό, Μάρθα, θές νὰ γίνεις γυναίκα μου;

Ἦτανε γεμάτος πόθο, θαυμασμό, στοργή, περιάνεια. Ἦταν ἐξαιτίας καὶ ντροπαλός. Τὰ μάτια του λαμποκοποῦσαν ἀπὸ ἀδοτεποιοθησὴ καὶ παιδικὴ χαρά. Ἀκόμα λίγο καί, χάρη στὴ συγκίνησὶ του, χάρη στὸ λυκόφως, στὴ δροσιά τοῦ θραδιοῦ, στὰ φυλλώματα ποὺ τὸν κύκλωναν καὶ στὰ ἀρώματα τῆς Κηφισιάς, ἀκόμα λίγο καὶ θὰ γινότανε ὠραῖος.

— Ναί, φιθύρισε ἡ Μάρθα.

Τῆς πήρε τὸ χέρι καὶ τὸ φίλησε μὲ εὐλάβεια. Ὑστερα σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ ἀνάσανε βαθιὰ μὲ ἠδονή. Ξανάβρισκε ἐπιτέλους τὴν ἰσοροπία του, τὸ αἰσθημα τῆς σταθερότητας, τῆς αὐτοκυριαρχίας, τῆς ἀσφάλειας, τῆς ἱκανοποίησης. Ἦταν εὐχαριστημένος. Ἡ ἀντρικὴ του φύση ἐνίωθε κατάβαθα πῶς οἱ δουλειές του πῆγαιναν καλὰ, πολὺ καλὰ. Ὅλες οἱ δουλειές του. Καλὲς σπουδές, καλὴ σταδιοδρομία, καλὴ κοινωνικὴ θέση, καλὸς γάμος. Κ' ἦτανε καὶ ἐρωτευμένος καὶ θριάμβευε στὸν ἔρωτα. Ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴν ἴδια τὴ γυναίκα του, μὲ τὴν ιδιοκτησία του. Ὡστε ὅλα ἦταν ἐν τάξει. Φτάνει μόνχα νὰ μὴ γινότανε προσεχῶς καμιά καινούργια οἰκονομικὴ κρίση. Κατὰ τ' ἄλλα ὁ κόσμος ἦταν ἐν τάξει.

Κ. Θ Ε Ο Τ Ο Κ Η Σ

Πίστομα!

Ὅταν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναρχία πού-
χεν ἀνταριάσει τὸν τόπο δίνοντας εἰς ὀ-
λα τὰ κακὰ στοιχεῖα τὸ ἐλεύτερο νὰ
πράξουν κάθε λογῆς ἀνομία, ἡ τάξη εἶ-
χε πάλε στερεωθεῖ κ' εἶχε δοθεῖ ἀμνη-
στεία στοὺς κακοῦργους, τότες ἐπέστρε-
ψαν τοῦτοι ἀπ' τὰ θουνά κι ἀπὸ τὰ ξέ-
να στὰ σπίτια τους, κι ἀνάμεσα στοὺς
ἄλλους πού ξαναρχόνταν ἐγύριζε στὸ
χωριό του κι ὁ Μαγουλαδίτης Ἀντώ-
νης Κουκουλιώτης.

Ἦσαν τότες ὡς σαράντα χρονῶν,
κοντός, μαυριδερός, μ' ὄμορφα πυκνά
σγουρά γένια καὶ μὲ σγουρά τὰ μαῦρα
μαλλιά. Τὸ πρόσωπό του εἶχε χάρη καὶ
τὸ βλέμα του ἦσαν χαϊδευτικό καὶ ἡ-
μερο-ἀγκαλιὰ κι ἀντίφεγγε μὲ πράσι-
νες ἀναλαμπές· τὸ στόμα του ὄμως ἡ-
τον μικρότατο καὶ κοντό, δίχως χεῖλια.

Ὁ ἀνθρωπος τοῦτος, πρὶν ἀκόμα ρε-
μπελέψει ὁ κόσμος, εἶχε παντρευθεῖ.
Κι ὅταν πῆρε τῶν θουνῶν τὸ δρόμο, γιὰ
τὸ φόβο τῆς ἐξουσίας, ἀφῆκε τὴ γυναί-
κα του μόνη στὸ σπίτι, καὶ τοῦτη δὲν
τοῦ ἐστάθη πιστὴ, ἀλλὰ μὲ ἄλλον, νο-
μίζοντας, ἴσως, πῶς ὁ Κουκουλιώτης ἡ-
τον σκοτωμένος ἢ ἀλλιῶς πεθαμένος,
εἶχε πιάσει ἔρωτα, κι ἀπ' τὸν ἔρωτα
τοῦτον εἶχε γεννηθεῖ παιδί, πού ἀξαι-
νευ ὥστόσο χαριτωμένα καὶ πού ἡ γυ-
ναίκα περισσότερο ἀγαποῦσε.

Ἐγύριζε λοιπὸν ὁ ληστής στὸ χω-
ριό του τὴν ὥραν ὅπου θάφουν τὰ νερά.
Κ' ἐμπῆκε ξάφνου σπῆτι του, χωρὶς κα-
νεῖς νὰ τὸ προσμένει, ἐμπῆκε σὰ θανα-
τικό, ἀναπάντεχα τέλεια, κ' ἐκατατρό-
μαξεν ἡ ἀτυχή γυναίκα, ἐτρόμαξε τόσο
πού, παίρνοντας τὸ ξανθὸ της παιδί στὴν
ἀγκαλιά, τόσφιγγε στὰ στήθια της τρε-
μάμενη, ἔτοιμη νὰ λιγοθυμῆσει καὶ χω-
ρὶς νὰ δύναται νὰ προφέρει λέξη καμιά.

Ἀλλὰ ὁ Κουκουλιώτης, πικρὰ χα-
μογελώντας, τῆς εἶπε :

— Μὴ φοβάσαι, γυναίκα. Δὲ σοῦ κά-
νω κανένα κακό, ἀγκαλιὰ καὶ σοῦ πρέ-
πει. Εἶναι τὸ παιδί τοῦτο δικό σου ;
Ναί ; Μά ὄχι δικό μου ! Μὲ ποιόν—λέ-
γε !—τόχεις κάμει ;

Τ' ἀποκρίθη ἐκείνη λουχτουκιώντας :

— Ἀντώνη, τίποτε δὲν μπορῶ νὰ σοῦ
κρύψω. Τὸ φταῖμα μου εἶναι μεγάλο.
Μά, τὸ ξέρω, κ' ἡ ἐγδίκησή σου θάναί

μεγάλῃ κ' ἐγώ, ἀδύνατο μέρος, καὶ τὸ
νήπιο τοῦτο, πού ἀπὸ τὸ φόβο τρέμει,
δὲ δυνάμαστε νὰ σ' ἀντρεϊφτοῦμε. Κόλ-
τα πῶς ἡ τρομάρα μὲ κλονίζει καθὼς
σὲ τηρῶ. Κάμε ἀπὸ μὲ ὅ τι θέλεις, μὰ
λυπήσου τὸ αὐτοχὸ πλάσμα πού δὲν ἔχει
προστασία.

Καθὼς ἐμιλοῦσεν ἡ γυναίκα ἐσκο-
τίναξεν ἡ ὄψη του, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀν-
τίκοβγε. Ἐσιώπασε λίγο κ' ἐπειτα τῆς
εἶπε :

— Γυναίκα κακὴ ! Δὲ ρωτῶ τώρα, οὐ-
δὲ συμβούλη σου, οὐδὲ σὲ λυποῦμαι. Τ' ὀ-
νομα ἐκείνου θέλω. Ἐσὲ δὲ θὰ πειρά-
ξω. Δὲ μολογᾶς το ; Θὰ τὸ μάθω τὸ
χωριό ὅλο γνωρίζει μὲ ποιὸν ἐξοῦσε.
Καὶ τότες θὰ θυσιάσω καὶ τοὺς τρεῖς
σας, θὰ πλύνω τὴ ντροπὴ πόχω λάθει
ἀπὸ σᾶς, πλάσματα ἀτίμα !

Ἐμολόγησε.

Κι ὁ Κουκουλιώτης ἐβγήκε ἀμέσως.
Κι ἀφοῦ, ὕστερα ἀπὸ ὥρα, ξαναμπῆκε
στὸ σπίτι, ἐβρῆκε τὴ γυναίκα στὸν ἴδιον
τόπο, ἀσάλεφτη, μὲ τ' ἀποκοιμισμένο
τέκνο στὴν ἀγκάλῃ τὸν ἀναντράνιζε.
Μὰ αὐτὸς ἐξαπλώθη κατὰ γῆς καὶ, σὰ
χορτάτος, ἐκοιμήθη ὑπνον θαῦν ὡς τὸ
ξημέρωμα.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν, ἀφοῦ ἐξῆπνη-
σαν, τῆς εἶπε :

— Θὰ πᾶμε στὰ χτήματά μας νὰ ἰδῶ
μὴ καὶ κεῖνα μούχουν ἀρπάξει, καθὼς
μούχε πάρει καὶ σὲ ὁ σκοτωμένος.

— Τὸν σκότωσε ;

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἥλιος δὲν ἐ-
φάνη στὴν ἀνατολή, γιατί ὁ οὐρανὸς
ἦτον γρηφία γεμάτος καὶ τὸ φῶς μετὰ
βίας ἐπλήθαινε.

Κι ὁ Κουκουλιώτης, δάνοντας φτιά-
ρι καὶ τσαπὶ στὸν ὦμο, ἐδιάταξε τὴ γυ-
ναίκα νὰ τὸν ἀκολουθήσει μαζί μὲ τὸ
παιδί της. Κ' ἔτσι ἐβγήκαν κ' οἱ τρεῖς
ἀπὸ τὸ σπίτι.

Καὶ φτάνοντας εἰς τὸ χωράφι, πού
ἦσαν πολὺ νοτερὸ ἀκόμη ἀπὸ τὴν προ-
τητερινὴ βροχή, ὁ ληστής ἐβάλλη νὰ
σκάψει λάκο.

Δὲν ἐπρόφερνε λέξη καὶ τὸ πρόσω-
πό του ἦτον χλομό, καὶ ὁ ἰδρώς, πού
ἔβρεχε τὸ μέτωπό του, ἐγαίνει κρύος.
Τὸ σταχτὶ φῶς, πού ἐπεφτε ἀπὸ τὸν οὐ-

ρανό, ἐχρωμάτιζε παράξενα τὸν τόπο· τὸ χινόπωρο τὴν αὐγὴν ἐκείνην ἔλεγεν ὅλη του τὴ θλίψη.

Ἡ γυναίκα ἐκοίταζε περριεργη κι ἀνήσυχη, καὶ τὸ παιδάκι ἐπαιχνιδιοῦσε μὲ τὰ γουλιὰ καὶ μὲ τὰ χώματα ποῦ ἀνάσκαφτεν ὁ κακοῦργος. Κ' ἐφάνη γιὰ

μιὰ στιγμὴν ὁ ἥλιος κ' ἐχρύσωσε τὰ ξανθὰ μαλλιά τοῦ νήπιου ποῦ ἀγγελικὰ χαμογέλασε.

Κι ὥστόσο ὁ λάκος ἦتون ἐτοιμος, κι ὁ Κουκουλιώτης, ἀκουμπώντας στὸ φτιάρι, εἶπε τῆς γυναικὸς του :

— Βάλ' το πίστομα μέσα!

M. K A N E Λ Λ Η Σ

Ἡ γυναίκα μὲ τὰ παρθένα μάτια

— Κατηγοροῦμενε, τί ἔχεις νὰ ἀπολογηθεῖς;

.....
Στὴν κυβικὴ αἶθουσα τοῦ κακοῦργοδικεῖου ἢ λευκὴ σιωπὴ ἐξάπλωσε μετέωρα τὰ γιγαντιαῖα της φτερά...

Ὅλοι οἱ παριστάμενοι, ὅλοι — καὶ σύνεδροι καὶ ἔνορκοι καὶ δικηγόροι καὶ ἀκροατήριο —, ἐκράτησαν τὴν ἀνάσα των· στὸ στήθος των ἀσάλευτη ἐμαρμάρωσε ἡ κοινὴ ἀγωνία.

Σὰν ἀποβλακωμένοι ὁ ὑπόδικος, σὰν ἀποροφημένος ἀπὸ τὴν πένθιμη παρελάση τῶν ἐσωτερικῶν βρυκολάκων του, δὲν κινήθηκε· οὔτε κἀν ἐφάνηκε νὰ ἔχει ἀκούσει τὴν καθιερωμένη δικονομικὴ προσταγὴ τοῦ προέδρου...

Πιὸ μετάλλινος, ξαναεἶπε ὁ τελευταῖος :

— Κατηγοροῦμενε, τί ἀπολογεῖσαι;

Μὲ τρόπο τὸν ἐσκούντηξε κατω ἀπὸ τὸ ἐδώλιο ἕνας ἀπὸ τοὺς συνηγόρους του :

— Κύριε Βαλμῆ, τὴν ἀπολογία σας...

Καί, πιὸ σιγὰ, γιὰ νὰ τὸν καταλαβῆι μόνο τὸ σωριασμένο πάνω στὸ σκαμνὶ τῆς ἀτιμίας ἐρέπειο :

— Ἐλάτε· θάρος, δυστυχισμένε μου φίλε...

Τότε μόνο συγγῆθε ὁ κατηγοροῦμενος ἀπὸ τὸ ληθαργικὸ του ἀποκάρωμα.

Τινάχθηκε πάνω, μηχανικὰ καὶ αὐτόματα ἐτακτοποίησε τὰ κατάμαυρα καὶ σγουρά μαλλιά ποῦ τοῦ ἐσκίαζαν θαρὸ τὸ κεφάλι σὰν μὲ πείλωμα κόρακος καὶ ἀνοίξε τὸ στόμα γιὰ νὰ μιλήσει.

Ἦταν ὁ Παῦλος Βαλμῆς, ὁ γνωστός στοὺς κοσμικοὺς κύκλους γιαιτρός - νεαρὸς ἐπιστήμων, τελειοποιημένος στὴν Εὐρώπη, ποῦ ἔδινε τίς πιὸ λαμπρὲς ἐλπίδες γιὰ ἕνα ἐνδοξο μέλλον καὶ τὸν ἐθεωροῦσαν σίγουρο ὑποψήφιο γιὰ μιὰν

ἀπὸ τίς ὑψηγείες τῆς Χειρουργικῆς.

Καὶ τώρα;

Ἄλλομονο...

(Τὸ φοβερὸ δρᾶμα εἶχε ἔξαφνα πάνω του χιμῆξει σὰν ὄρνει· τὸν εἶχε τυφλώσει μὲ τὸ κανίβαλο ράμφος του καὶ τὰ δυὸ μάτια τῆς ἐδυστυχισμένης του μοίρας...)

.....
Ἡ «ἐλίτ» τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας εἶχε συρρεῦσει τὴν ἡμέρα τῆς δίκης στὸ δικαστήριο· μὲ μύριες ἀδηφάγες γλώσσες τὸν ἐροφούσε ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους ἢ λερναῖα περιέργεια τοῦ πλήθους.

Πράγμα παράξενο — γιαιτί θὰ ἴσπεπε νὰ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο — οἱ γυναῖκες τὸν ἐσυμπονοῦσαν καὶ οἱ ἄντρες τοῦ ἐριχναν τὸ ἄδικο, τοῦ ἀκόντιζαν ὅλοι κατακέφαλα τὸ βράχο τῆς ὕδρης :

— Κακοῦργε!

Ἦταν κἀτι πιότερο ἀπὸ πελιθὸς τὴν ὥρα τῆς ἀπολογίας του ὁ Παῦλος Βαλμῆς: ἦταν πτωματικός, τεφρός, γαιόχρωμος - λὲς καὶ ἀπὸ τώρα τὸν ἐκυρίευε, σὰν πρόωρο πεθαμένο, ἡ σκοτινὴ πλημμυρίδα τοῦ χώματος...

Πότε-πότε, στὴ φρικαλέα του ἀφήγηση, ὅταν ἢ παράλυτη φράση του ἐτρέκλιζε πάνω στίς πιὸ μάδρες τῆς ἱστορίας του σκηνές, τότε ἐκόμπιαζε, τὰ ἔχανε, βραχνὸς ἐτραύλιζε· στὸ στόμα του, σὰν μέσα σ' ἔκτρωση λόγου, πρὶν ἀκόμα γεννηθεῖ, πρῶμα κη πέθαινε καὶ ἀποσυνετίθετο ἢ λέξη - καὶ τότε ἢ κρημνισμένη ὀμιλία του παρουσίαζε στὰ διακονὰ τῆς τὰ χαλάσματα καὶ τὰ ρήγματα τοῦ διανοητικοῦ του σεισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς του κατάρρευσης...

Ἄρχισε :

.....
Ποῦ τὴν ἐγνώρισα; Πῶς τὴν ἐγνώρισα; Γιαιτί τὴν ἐγνώρισα; Δὲν ξέρω... Ἄρκει ὅτι τὴν ἐγνώρισα... Τὴν ἐγνώρι-

σα ὅσο μπορεῖ νὰ γνωρίσει ἓνας ἄντρας μιὰ γυναίκα. Δηλαδή δὲν τὴν ἐγνώρισα καθόλου... Γιατί ὅσο περισσότερο γνωρίζεις μιὰ γυναίκα, τόσο περισσότερο τὴν ἀγνοεῖς. 'Η γυναίκα ἐνταὶ μιὰ κατακόμβη λαθουρίου' ὅσο πιότορο εἰσδύεις στὰ βάρη της, τόσο και δλόγυρά σου μεγαλώνει τὸ ἀδυσάλεο σκοτάδι...

Ὁ πρόεδρος τὸν διέκοψε μὲ νευρικήτητα:

— Κατηγοροῦμενε, εἰσέλθετε εἰς τὴν οὐσίαν, εἰς τὴν οὐσίαν, εἰς τὴν οὐσίαν! 'Εδῶ δὲν ἤλθατε νὰ φιλοσοφῆσετε, ἀλλὰ νὰ ἀπολογηθεῖτε, νὰ ἀπολογηθεῖτε, νὰ ἀπολογηθεῖτε...

(Ὁ κ. δικαστὴς εἶχε τὴ δικανικὴ συνήθεια νὰ ἐπαναλαμβάνει τρεῖς τέσσερις φορές τὴν τελευταία λέξη τοῦ κρετόσέντου του· αὐτὴ ἢ ἐπαναληπτικὴ ἐμφανση ἐχάρριζε στὸ ὕψος τοῦ δυναμῆ και στόμφο...)

Σβέλλτος, ἐσάλλαρε ἐπάνω ὁ συνήγορος τοῦ κατηγορομένου δικηγόρος και θουλευτὴς Μηλαράς, ἀφρῖσε ἢ λιονταρίσια χαίτη τῶν μαλλιῶν του σὲ φλογόβολο διαμαρτυρία:

— Διαμαρτύρομαι, κύριε Πρόεδρε! Εἶναι ἱερὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολογίας διὰ κάθε κατηγοροῦμενον! Μὴ λησμονεῖτε ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμήν παίζεταὶ ἐδῶ ἡ ζωὴ και ἡ κεφαλὴ ἑνός ἀνθρώπου.

— Κύριε συνήγορε, δὲν ἐπιτρέπω, δὲν ἐπιτρέπω, δὲν...

— Θὰ ἐπιτρέψετε, κ. Πρόεδρε! 'Η ζωὴ τοῦ πελάτου μου κινδυνεύει. Συνεπῶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολογηθεῖ ὅπως θέλει...

Γιὰ μιὰ στιγμή ἀπειλήθηκε βίαιο ἐπεισόδιο μεταξὺ προέδρου και συνηγόρου. Ὁ εἰσαγγελεὺς ὄμως, τύπος ἀγαθοῦ δικαστικοῦ, τοὺς καταπνυνε. "Ἔτσι ὁ γιατρός Βαλμῆς μπόρεσε νὰ συνεχίσει τὴν ἀπολογία του - μὲ μιὰ σύσταση μόνο: «νὰ συντομεύει... νὰ συντομεύει... νὰ συντομεύει...»

— "Ἦταν καλοκαίρι..., ἓνας κόκινος 'Ιουλίος, κόκινος σὰν τὰ χεῖλη της, κύριου... "Ἔρες-ἔρες ἐνόμιζα ὅτι ὁ 'Ιούλιος εἶχε γεννηθεῖ ἀπὸ τὰ χεῖλη της, σὰ νάταν τὸ στόμα της ἢ μήτρα τοῦ Χρόνου... Παραθέριζα τότε... (Πόσα χρόνια εἶναι ἀπὸ τότε; Πόσα καλοκαίρια ἐπέερασαν ἀπὸ τότε; Δὲν θυμοῦμαι... θυμοῦμαι μόνο πῶς ἦταν ἡ ἐποχὴ πὸ ἀκόμα ἐξοῦσα!) 'Ἐπέερασα θετὲς μέρες και νύχτες σ' αὐτὸ τὸ γαλανὸ νησίκι

τοῦ Αἰγαίου... 'Η νύχτα ἐπίσης ἐκυλοῦσε ἤρεμη πάνω στὸ σῶμα μου, σὰν ἓνα βλέφαρο ἐρωμένης... - ἄχ, πόσο ὠραῖα, πόσο τέλεια ἐφάρμιζε πῆνω στὸ κορμί μου ἡ νύχτα ἐκείνη τοῦ νησιού...

Και τὴν ἐγνώρισα!

Οὔτε πατέρα εἶχε· οὔτε μητέρα· οὔτε συγγενεῖς - ἦταν μόνη και ξένη και ἀπόκομη. σὰ νὰ τὴν εἶχε σπείρει στὴ γῆ μας ἓνας ἄλλος πλανήτης. Δεσποινίς; Κυρία; Χῆρα; Δὲν ἤξερα, κανεῖς δὲν ἤξερε. Ὅλοι τὴν ἔλεγαν: «'Η γυναίκα μὲ τὸ κόκκινο γέλιο...»

'Εχόρεφα μαζί της...

"Ἦταν λυγρὴ και σβέλη, σὰν ὄλοπόηση νεκρὴς καλλονῆς. Στὸ χορὸ μὸ ἐγλυστροῦσε ἀπὸ τὰ χεῖρια μου, σὰν πνεῦμα θηλυκὸ· τὴν ἔχανα ἐξαφνικὰ ἀπὸ τὴν ἀγκάλη μου, ἐνῶ βρισκόταν ὄλη μέσα στὴν ἀγκάλη μου - πότε - πότε ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη της ἐξαμμιζόταν ἀπὸ τὴν περιπτυξὴ μου, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ τὴν ὄραση μου - νὰ ἢ φρίκη!

Τὴν ἔδλεπα ὄλη· ὄμως τὴν ἐνιωθα μισή. Τὰ μάτια μου δὲν διέκριναν ἐλευψὴ στὸ φητινὸ της περιγράμμα ὄμως ἢ ἀφή μου ἀντιλαμβάνόταν ἓνα κενό...

Μιὰ νύχτα ἐχορέψαμε πολὺ. Δὲν ἦταν γυναίκα στὸν κόρφο μου. "Ἦταν τὸ πνεῦμα τῆς ὄρχησῆς, πὸ μὲ ξετρέλαινε, πὸ μὲ ἐσορκάζε, πὸ ἀπομακρυνόταν ὡς ὄλη, ἔχάνονταν πέρα στα τρίσβαθα τῆς θάλασσας· ἐνῶ ἐσπάρταρε μέσα στὸν κόρφο μου, ἦταν ὄλη πολὺ ἐξω ἀπὸ τὸν κόρφο μου, ποιὸς ἔξερε πού;.. Στὰ χάη, σιτοὺς αἰθέρες, στὴν τυφλὴ ἀβυσσο τοῦ ἀπέιρου, στὸ ἀστρικό διάστημα ὄπου σίγουρα ἐκεῖ θὰ βρισκόταν ἡ σκοτινὴ της πατρίδα...

Τὸ κορμί της ἐφευγε, ἐδραπέτευε, ἐξαῦλωνόταν, ἐταξίδευε και μὸ ἀφηνε μόνο τὸ σχῆμα του - ἐχόρευε, ἀλμινο, μόνο μὲ τὸ ἐξωτερικό περιὸλημα, μὲ τὸν κούφιο φλοιὸ τοῦ τέρατος.

"Ἦπιε σαμπάνια ἐκεῖνο τὸ βράδι πολὺ. Τὸ οἶνοπνευμα ἐφωσφόριζε σ' ὄλο τὸ κοῖλο της ὄεσμα, ἐσπινθήριζε στὰ μάτια της, ἐμάρματε σα ράδιο πάνω στὴν ἡλεκτρικὴ της ἐπιδερμίδα...

"Ἦ μέθη τῆς ἐλάττινε ἀκόμα - τί παράξενο! -, ἀντὶ νὰ τῆς ἀδῆνει τὸ σῶμα της, πὸ ἐφάνταζε τώρα σὰ λευκὸ φάσμα, και διάκρινα στὴ φόρμα του διάκενα, ρωγμὲς, λῆς και δὲν ἦταν ὄυαρκτὸ πλάσμα, ἀλλ' ἐκτόπλασμα...

Δὲν εἶχε σάρκα πιά κείνη τὴν ὄρα ὁ ἀτιμος δαίμονας, σὰ νὰ τὴν εἶχε ὄλη

διαλύσει τὸ διαθρωτικὸν ὄξυ τοῦ ἀλκοόλ.

*Ἦταν ἓνα περίπνευμα θηλείας.

Τίποτε ἄλλο...

Μόνο τὰ μάτια της ἀστραφταν πύρινα, λές κ' εἶχε φυτέψει μέσα στίς κόγχες της ἢ μοῖρα ὀφθαλμοῦς σατανᾶ. Ξεριζωμένους ἀπὸ τίς ὀπτικῆς φυτεῖες τοῦ ταρτάρου. Τὰ μάτια της ἐζούσαν, καὶ τὰ χεῖλη της, τὰ κόκκινα χεῖλη της, τὰ τόσο κόκκινα χεῖλη της, ὥστε ἐνόμιζα πὼς μεταχειρίζεταν γιὰ κραγιόνι τους τὸν ἥλιο...

Μοῦ ἐγνεφε :

— Πᾶμε...

— Ποῦ ;

— Πᾶμε...

Δὲν ἐπρόφερε αὐτὸ τὸ ρῆμα· ὄχι, δὲν τὸ ἐπρόφερε, σὰς τὸ ὀρκίζομαι στὸ ἀπαράτητο καὶ ἱερό μου ἐγκλημα, τὸ ὀρκίζομαι ! Γιατί νὰ σὰς ἀπατήσω ; Τί ἀνάγκη ἔχω νὰ σὰς ἀπατήσω ; Μὲ θλέπετε : Εἶμαι πειθαιμένος...

Δὲν ἐμίλησε τῆ λέξη «πᾶμε !», δὲν τὴν ἄρθρωσε τὸ στόμα της· καὶ ὅμως μὲ ξεκοφάνε ὁ φοβερός της πάταγος -μοῦ διάρρηξε τὸ τύμπανον.

Κ' ἐγὼ ἐπήγα, τὴν ἀκολούθησα, δέσμοις, πίσω της· ἢ σκιά της μὲ τραβοῦσε σὰ σκύλο της.

Κ' ἐπήγαμε ! Ἐγὼ καὶ ἡ γυναίκα μὲ τὸ κόκκινο γέλιο· ἐγὼ καὶ ὁ δαίμονας ! Ἐπήγαμε σ' ἓναν ἤρεμο ὄρμον, σ' ἓναν ἀπόκρυφο κολπίσκο, ἀπόμακρο, ὅπου τὸ κύμα σὰ μέλι ἐγλύκαινε τὸ ἀκρογιάλι, καὶ πέρα ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα πηχτὴ καὶ ὑπόληη καὶ ἀσυνείλητη, λάγνη καὶ στεῖρα, λές καὶ τὰ νερά της εἶχε πληθύνει ὅλος ὁ σῆλος τῶν παγκοσμίων μοιχειῶν...

Ἐλὸγυρά μας, πεζᾶ, ἀνάμεσα στὰ βράχια, ἐβάδιζαν τὰ ἀστρα. Ἡ σεληνὴ εἶχε ὅλη στάξει στὴ θάλασσα· εἶχε διαλύσει μέσα στὸν ἄρρωστο πόντο ὅλη τὴν κίτρινη οὐσία της -τὰ λιμνασμένα ὑγρά της ἐπηξαν σὰν κρόκοι αὐγού...

Ἐμίλητη, ἐστάθηκε σ' ἓνα βραχάκι, πού, ἀποκάτω του, τὸ ὑπονόμειο καὶ τὸ γουδίαζε σὲ ὑφαλό τὸ ὑποβρύχιό κύμα.

Τὴν ἐκοίταξα...

Φαινόταν ὀλόκληρη - καὶ ὅμως δὲν ἦταν οὔτε κὰν ἡ μισή. Ποῦ εἶχε πάει τὸ ἄλλο, τὸ ὑπόλοιπο σῶμα της ;

Ἡ γυναίκα ἄρχισε νὰ γδύνεται...

Γδυνόταν ἐμπρός μου, ἀτάραχη, χωρὶς αἰδῶ, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἀνάδεια· σὰ νὰ μὴν ἦταν πλάι της ὁ Ἄντρας, σὰ νὰ μὴν ἦμουν ἐγὼ, παρὰ μόνον ὁ ἴσκιος μου...

Μὲ ἀγνοοῦσε ;

Μὲ ξεγνοῦσε ;

Ποιὸς ξέρει ;

Γδυνόταν...

*Ἐνας-ἓνας ἐπεφταν ἀπὸ τὸ ἡμίαιλο σῶμα της οἱ πέπλοι του, σὰν ἀτμοὶ ποῦ χωρίζουν ἀπὸ ἀτμούς. Κ' ἐγὼ ἔτρεμα...

*Ἐτρεμα, σὰν κατὰδικό κτήνος, μήπως, μαζί μὲ τὰ φορέματα, ἐξατιμσθεῖ τώρα καὶ ἡ σάρκα της, μήπως ἡ γυναίκα διαλυθεῖ στὰ μάτια μου καὶ σκορπίσει σὲ ἀέρα, σ' ὀμίχλη, σὲ τίποτα !

Δίχως νὰ ἀνοίξει τὸ στόμα της, μοῦ εἶπε καθαρά, μὲ τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ ἄρθρωση τοῦ σφραγισμένου στόματος· ποῦ μιλεῖ χωρὶς νὰ μιλεῖ :

— Πέσε...

— Ποῦ ;

— Στὸ νερό. Πέσε...

*Ἦταν τώρα ὀλότρελα γυμνή· γυμνή σὰν τὴν πρώτη θήλεια τῆς πρώτης γῆς· τὰ ντεσοῦ της ὅλα εἶχαν ρεῦσει σὰ πόδια της, σὰν κρυσταλωμένα ὕδατα.

Ἐφέλλισα, τρελός :

(Τρελός ; Ὅχι, δὲν ἦμουν τρελός, ὄχι, δὲν εἶμαι τρελός, ποιὸς λέει ὅτι εἶμαι τρελός ;)

— Δὲν πήραμε μαγιῶν...

*Ἡ γυμνὴ γυναίκα ἐπιτακτικὰ μοῦ ἔδειξε τὴ νεκρὴ θάλασσα -γαληνιαία καὶ ἀπέραντη νόσο, γιομάτη ἀπὸ πύο, ποῦ κοιμάται.

— Πέσε...

Σ' ἓνα λεπτό εἶχα κ' ἐγὼ μείνει μὲ τὸ κατὰπληκτο δέρμα μου· τὰ πόδια μου ἐβούλιαζαν ἤρεμα σὰ βρῶα σὰ φύκια τοῦ γιாலού· ἐπροχώρησα στὸ πρῶτο νερό· ἐφρικίασα...

Τὸ εἶδα πηχτό· ἡ θάλασσα ἦταν ἄρρωστη ἀπόψε· ἡ τριχωτὴ ἀπὸ τὰ φύκια γαστέρα της ἐφοῦσκωνε παράξενα πρισμαμένη, καθὼς ἀπὸ χρόνια ὑδρωπικία...

*Ἡ θάλασσα ἦταν ἄρρωστη ἀπόψε, σὰ θήλεια στὴν περιστροφικὴ της ἦβη... Ἐπάνω της σχηματίζονταν μιὰ κρούστα, ποῦ τὰ πόδια μου τὴν ἐσπασαν καθὼς μεμβράνα φυλκταίνους -ἐνιωσα ὅτι ἀπόψε τὸ νερό περιεῖχε τοξίνες, τὸ πέλαγος ἦταν θολό, πολὺ θολό...

Σταμάτησα.

Θέλησα νὰ γυρίσω· ἄχ, νὰ γυρίσω πίσω καὶ πάλι, στὴ στερεὰ ὑγεία τῆς γῆς.

*Ἀλίμονο !..

Τὸ μπράτσο τῆς γυμνῆς γυναίκας μοῦ τὸ ἀπαγόρεψε· ἀπλωνόταν ἐπάνω μου, ἀπειλητικὸ· σὰν κἀνα τουφεκιοῦ μὲ σημάδευε...

Ἡ γυναίκα ὑφωνόταν ὀρθή, ἀνάμεσα στὸ φεγγάρι καὶ σὲ μένα. καὶ τότε ἐγώ, μὲ ἀνέκφραστη φρίκη μου, παρατήρησα ὅτι ἀνάμεσα τῆς ἔβλεπα τὸ φεγγάρι· τὸ σῶμα τῆς λὲς κ' ἦταν διάφανο, δὲν διαθλοῦσε τίς ἀκτίνες· δὲν τίς σταματοῦσε, δὲν τίς ἐμπόδιζε· τὸ φεγγαρόφως ἐπερνοῦσε λεύτερο μὲς ἀπὸ τοὺς ἰστούς τῆς - σὰ νὰ μὴν εἶχε σῶμα ἀπὸ σάρκα, ἀλλ' ἀπὸ γιάλι...

Ποιά φύση, ποιά πλάση, ποιά δημιουργία καὶ ποιά κοσμικὴ ὄλη, ἀγνωστη ἀκόμα σ' αὐτὸ τὸν πλανήτη, εἶχε κατασκευάσει αὐτὸ τὸ ἀλλόκοτο θῆλυ;

᾿Ω! σίγουρα, δὲν ἦταν αὐτὴ πλασμένη ὅπως οἱ γυναίκες τῆς γῆς: ἀπὸ νερό, ἀσβέστη, φῶσφορο καὶ κῦτταρο. Αὐτὴ ἦταν ἓνα γέννημα ὑπερφυσικῶν βιολογικῶν συνδυασμῶν· τὸ μέταλό τῆς εἶχε φηθεῖ σ' ἄλλες, διαφορετικές, ἔξω ἀπὸ τὸ σύνορα τῆς γῆς μας, ὑψικαμίλους· ἦταν μιὰ ζωντανὴ πληροφορία, ἓνα ἔμφυχο μήνυμα πού μου ἔστελναν τὰ λογικὰ χὰθ τοῦ ἀπειροῦ, γιὰ τὰ πλάσματα πού ζοῦν καὶ σαλεύουν πέρα ἀπὸ τὴν ὄραση τῆς ὑδρογείου.

Τὴν εἶδα νὰ πέφτει σὲ λίγο κι αὐτὴ σιμά μου, στὸ ἴδιο νερό.

Καὶ πάλι ἀνατρίχιασα.

Ἔπεσε χωρὶς ν' ἀκούσω τὸν παραμικρὸ παφλασμό· βυθίστηκε σιωπηλὰ στὸ νερό, καθῶς σιὰ μέσα σὲ βελούδο...

Καὶ ἡ θάλασσα, ὀλόγουρα στὴν πτώση τῆς, δὲν ἐκυμάτιζε, δὲν ἄφρισε, δὲν ἐσχημάτιζε ὑδάτινους κύκλους· ἔτσι, λὲς καὶ δὲν εἶχε τὸ κορμί τῆς οὔτε ὄγκο, οὔτε βάρος - σὰ νὰ μὴν ἐπιανε χῶρο στὸ διάστημα.

Ἄρχισε νὰ διασχίζει τὸ κύμα ἀθόρυθα - σιγὴ στὴν ἀγκάλῃ τῆς σιγῆς.

Αἰσθάνθηκα τρόμο.

Ἦθελα νὰ τὴν ἰδῶ! Ἦθελα νὰ τὴν ἀγγίσω! Ἦθελα νὰ ἐξακριβώσω τώρα, ὄχι ποιὰ εἶναι - τί εἶναι...

᾿Ορμησα πάνω τῆς...

Τὴν ἐπρόφθασα, καθὼς τὰ μπράτσα τῆς ἐχώριζαν τὸ παχὺ κύμα, χωρὶς ἀφροὺς - σὰ μέλι. Καὶ τὴν ἀγκάλιασα ἀπὸ τὴν τάγια τῆς, νὰ σφίξω ἐπιτέλους τὸ κορμί τῆς πάνω στὸ κορμί μου, νὰ τὸ αἰσθανθῶ γυναικεῖο, νὰ τὸ νιώσω, ζωντανό, λογικὸ, κανονικὸ, κορμί φυσικὸ, ὅπως τὰ ἄλλα, τὰ ἀναρθητὰ ἄλλα θηλυκὰ σῶματα τῆς γῆς...

Καὶ τότε ἔγινε κάτι τὸ φρικαλέο, πού ἐσεῖς δὲ θὰ τὸ πιστέψετε, γιὰτί ἐ-

σεῖς δὲν ἀνταμώσατε τὴ «Γυναίκα μὲ τὸ κόκκινο γέλιο.»

Τὸ χέρι μου καθῶς τὴν ἀγκάλιαζε, δὲ συνάντησε ἀντίσταση· τὸ κορμί τῆς δὲν εἶχε εἰδικὴ πυκνότητα ἀνάτερη ἀπὸ τὴν εἰδικὴ πυκνότητα τοῦ νεροῦ!

Καὶ τῆς ἐχώρισα τὸ σῶμα τῆς στὴ μέση, τῆς τὸ ἐδιχοτόμησα μὲ τὸ σφίξιμο· τὸ χέρι μου, χωρὶς νὰ θρίσκει ἐμπόδιο στὴ σάρκα τῆς, ἐπίεσε τὸ κορμί μου.

Καὶ ὁμως ἡ Παράξενη Γυναίκα ἦταν ἐκεῖ, σιμά μου, σχεδὸν πάνω μου, ἀκμαία, ζωντανή· καὶ τὰ δόντια τῆς ἐλαμπίζαν λευκὰ καὶ στιλπνά, μὲς ἀπὸ τὰ κατέρυθρα χεῖλῃ τῆς...

Κρυερὸς φόβος μὲ πάγωσε.

Δὲν ἦταν λοιπὸν ἀπὸ ὕλη;

Καὶ τότε ἀπὸ τί ἦταν;

Δὲς καὶ κάποια ἀφάνταστη, ἐξωγήινη ἀρρώστια εἶχε χαλαρώσει τὴ συνοχὴ τῶν μορίων τῆς· εἶχε ἀδεήσει τίς ἀποστάσεις ἀνάμεσα στὰ κῦτταρα, εἶχε ἐξαλείψει τὴ στενὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν ἀτόμων - καὶ τὸ χέρι μου ἔτσι εὗρισκε κάποιο τρόπο, κάποιο χῶρο νὰ περάσει μὲς ἀπὸ τὰ χάσματα.

Ἄλλὰ τότε πῶς παρουσίαζε ὁ ντοῦρος κορμὸς τῆς αὐτὴ τὴν ἐλαστικὴ συνοχὴ, αὐτὴ τὴ συμπαγὴ τερερότητα; Ἄλλὰ τότε πῶς δὲν ἐνερούλιαζε, πῶς δὲν ἐρευστοποιεῖτο, πῶς δὲν διέρεε τὸ σῶμα τῆς κατὰ ἄνω, σὰν ἡμίρευστεος ὄγκος, ὅπως ἓνα ἄγγρο πού χάνει τὸ σχῆμα τοῦ δοχείου, ἄμα τὸ κενώσεις καταγῆς;

Μὲ δεσιδαίμονα τρόμο - καθὼς ἀτενίζει ὁ νυχτοπόρος στὰ μνήματα ἓνα θρουκόλακα - ἐκοίταξα τὸ γυμνὸ κορμί τῆς Γυναίκας.

Τὸ ἐξέτασα τώρα ὄχι ὡς ἄρρενας· ὡς γιαιτρός, γιὰ νὰ ἐξιχνιάσω τὰ χημικὰ του φαινόμενα, νὰ μάθω γιὰτί αὐτὸ τὸ κορμί ἀντιστρατευόταν τοὺς παγκοσμίους καὶ χωρὶς ἐξαίρεση νόμους τῆς φυσικῆς.

Καὶ τὸ ἐχάιδεψα...

Καὶ τὸ ἐθώπευσα ὀλο· ἡ ἀγρυπνὴ τῆς παλάμης μου ἀγωνία τὸ ἐψηλάφησε λατροδικαστικὰ καὶ ὄχι ἐρωτικὰ.

Ἡ σάρκα τῆς τώρα στὴν ἀφῆ δὲν παρουσίαζε τίποτα τὸ ὑπεράνθρωπο. Ἦταν ἡ φυσικὴ σάρκα μιᾶς νεαρῆς θηλυκῆς, διαποτισμένη ἀπὸ τὸ νερό, λεία, τσιτωμένη σὰν ἄσπρο ἔλασμα.

Μόνον, ὅπου τὴν ἀγγίξα, στὸ σημεῖο ἀκριβῶς ὅπου ἐξευγάρωνε τὸ δέρμα μου μὲ τὸ δέρμα τῆς, ἐκοκλίνιζε, τὸ κρέας τῆς ἐκεῖ ἐλουλοῦδιζε καταπόρ-

φυροῦ καὶ ὕστερα ἀποχρωματίζονταν ἀμέσως - σὰ νίσθηνε κάποιο ἀόρατο χεῖλι τὴν ἐστία τῆς πυρκαγίδας...

Ἔτσι, τὴν ἐπασπυτεψα σ' ὄλες τὶς κοίτες τῆς ἐκτάσεις, παντοῦ ὅπου ἤξερα δέρμα. Ἐκεῖνη μὲ ἀφηνε ἀδιάφορη, μὲ τὴν ἴδια ἔλλειψη αἰδημοσύνης, σὰ νὰ μὴν εἶχε περάσει ποτέ τῆς ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς παρθενικῆς συστολῆς - μὲ ἀφηνε, λὲς καὶ δὲν ἐγνώριζε τὴ σεξουαλικὴ σημασία τοῦ ἀνδρικοῦ χαδιού, μὲ τὴν ἀπραγμ. ἀθωότητα διχρονῆς παιδούλας...

Τὴν ἐνιωθα ὅμως ζωντανή καὶ ἀκέραια τώρα: ὀλόκληρη μέσα στὰ μπράτσα μου, νὰ ἀκουμπᾶ ὅλη πάνω μου, ἐνα πρὸς ἓνα - κι αὐτὸ μού ἀρκοῦσε...

Ἦμουν ὁ Ἄντρας; ἦταν ἡ Γυναίκα; ἤμαστε μόνοι, σὰν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ κόσμου, μόνοι, τυλιγμένοι ὁ ἓνας μὲ τὸ σῶμα τῆς ἄλλης.

Τὴν ἤθελα.

Τῆς ἔσφιξα τὸ χέρι· καὶ τὴν παρέσυρα ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα, σὲ μιὰ φυκώστρωτη ἀμμουδιά, ποὺ ἂν δνε ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ἓνα δριμύ χυῶτο πεθαμένης ἀγκλῆς - σὰ νὰ κουφόβραζε ἀπὸ κάτω τῆς ἡ ἀποσύνηση ὅλων τῶν νεκρῶν φιλημάτων τῆς γῆς.

Τὴν ἀπλωσα στὰ ἐρύα - ἡ ἄμμος ἐτροβόλησε ἀπὸ τὸ θάρος τῆς. Ἐγείρα πάνω τῆς ὀξύς· ὁ πῶθος μου ἐσφύριζε μέσα μου φαιδρὸς καὶ τρελός, γιατί δὲν ἔβλεπε ἀντίσταση.

Ἐφέλλισα;

— Μ' ἀγαπᾶς;

Μοῦ ἀποκρίθηκε μὲ ἀπόλυτο εἰλικρίνεια.

— Ὅχι!

— Δὲ μ' ἀγαπᾶς;

— Ὅχι!

(Ἦ, κόλαση!

Ἦχι;

Καὶ μολαυῶτα ἦταν ἐκεῖ, θεόγυμνη, ὀριζόντια, χωρὶς οὔτε ἓνα χιλιόστομτρο κενὸ ἀνάμεσα στὶς ἐφαρμοσμένες σκιές μας!)

Ἐφέλλισα ὀργίλα:

— Θὰ μ' ἀγαπήσεις;

— Ἴσως...

Ἔ, στὸ τέλος, τί μ' ἐνδιέφερε ἡ ἀγάπη, ἀφοῦ ἐξασφάλιζα τὴν ἐνωσή; Τί μὲ σκότιζε ἡ ψυχῆ, ἀφοῦ εἶχα τὴ σάρκα;

— Ἐλα!..

Δὲν ἤρθε κείνη σὲ μένα· ὄρμησα δμῶς ἐγὼ σὲ κείνη, ποὺ δὲν μὲ ἀπέφυγε, ποὺ μὲ δέχθηκε μὲ ἀβουλη συγκατάθε-

ση. Καὶ σὲ λίγο, κάτω ἀπὸ διπλὸ θάρρος ἐτριξε ἡ ἄμμος...

Ἦταν συνῆλθα ἀπὸ τὴν ἐκμηθένση, αὐτὴ εἶχε ξαναπάρει τὴν ἴδια στάση κάτω ἀπὸ τὸ φεγγάρι· καὶ τὰ μάτια τῆς, φλογισμένα ἀπὸ κὸ κίνο φῶς, ἦταν ψηλά στηλωμένα, πρὸς τὸ διάπλατο οὐρανίσκο τοῦ θόλου, ποὺ ἔχασκε τὸ αἰώνιο νυσταλέο του χασιμούρημα.

Ἐκολούθησα τὸ βλέμα τῆς μὲ τὸ βλέμα μου. Καὶ εἶδα ὅτι ἀτένιζε πάντα τὸ ἴδιο κατέρυθρο ἀστέρι, ποὺ ἔβλεπαρῖζε στὰ κοίλα τοῦ διαστήματος.

Τὴν ἐρώτησα:

— Τί βλέπετε;

Ἐσκίρτησε, ἐγίνε πελιδνῆ:

— Τίποτα...

— Ποιὸ ἀστρο εἶναι αὐτό;

— Τὸ δικὸ μου ἀστρο.

Εἶδα ὅτι τὴν ἐτάραξε αὐτὸ τὸ θέμα· ὄλο τὸ κορμὶ τῆς, σὰν ὀργισμένο στόμα, ἐκατσούφαζε. Ἦλλαξα συζήτηση:

— Νὰ ποὺ μ' ἀγάπησες λοιπόν...

— Ὅχι, σοῦ εἶπα!

— Ἀφοῦ μοῦ δόθηκες...

Μ' ἐκοίταξε κατάπληκτη· καὶ ἦταν πραγματικό, γεμάτο εἰλικρίνεια, τὸ ξάφιασμά τῆς:

— Ἐγὼ;

— Ἐσύ...

— Σοῦ δόθηκα ἐγὼ;

Ἐπεῖσωσα στὸν ἀνδρικό μου ἐγωισμό:

— Τώρα δὲ σὲ χάρηκα;

Ἐκούνησε τὸ κεφάλι τῆς μὲ οἶκτο:

— Εἶσαι τρελός, ἀγῶρι μού ὄνειρεύεσαι. Εἶσαι, φαίνεται, ὀλιγαρκῆς. Σοῦ φτάνει τὸ ὄνειρο, ὅταν σοῦ λείπει ἡ πραγματικότης.

— Ὡστε δὲν ἐγίνες δική μου;

Ἐψωσε τοὺς ὤμους, μὲ φυσικότητα:

— Ὅχι βέβαια. Καὶ δὲ μπορούσα νὰ γίνω δική σου, πρῶτα-πρῶτα γιατί δὲ σ' ἀγαπῶ. Καὶ ἐπειτα γιατί...

— Γιατί;

— Εἶμαι ἀκόμα παρθένος!

Γιὰ πρώτη φορὰ εἶδα τὸ αἷμα τῆς ἐντροπῆς νὰ τῆς θάφει τὰ μάγουλα.

Παρθένος;

Μοῦ ἤρθε νὰ καγχάσω. Χά! Χά! Χά! Χά! Παρθένος; Ἦς ξαναγελάσω. Χά! Χά! Χά! Τί μὲ περνοῦσε δηλαδῆ; Γιὰ πρῶτάρη ἐφηβο, μὲ τὶς πρῶτες δειλὲς ἀνιχνεύσεις, ποὺ ἀγνωστὶ ἀκόμα τὸν ἀρχιτεκτονικό σχηματισμὸ τοῦ θηλυκοῦ; Εἶχα καὶ ἐπιστημονικὴ καὶ ὀργανικὴ

πειρα τῆς γυναικείας σαρκός· και εἶχα δεῖ ἄριστα ὅτι σ' αὐτό τὸ πλάσμα ἡ σκαπάνη τοῦ ἔρωτος ἀπὸ καιροὺς εἶχε γκρεμίσει ὅλα τὰ φρούρια...

Και ἰσχυρίζταν πάλιν ὅτι...

— Χά! Χά! Χά!

Στὴν ἀρχὴ τὴν ὑπέθεσα τρελή.

Ἄλλομονο...

Ἦξερε θαυμάσια τι ἔλεγε ἡ γυναίκα μετὰ τὸ κόκκινο γέλιο· αὐτὴ ἦταν ὄντως παρθένος - και ἤμουν ἐγὼ ὁ τρελός!

Ἀπὸ τότε ἄρχισε γιὰ μένα μιὰ ἀλόκοτη ζωὴ, τέττα πού σίγουρα δὲν ἐδόθηκε σὲ κανένα ἀρσενικό τῆς γῆς νὰ γνωρίσει.

Τὴν εἶχα, χωρὶς νὰ τὴν ἔχω. Ἦταν ἐρωμένη μου πολὺ, ὅσο μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ γυναίκα ἐρωμένη τοῦ ἀρρενοῦ.

Μολαταῦτα, δὲν ἐννοοῖσε με κανένα τρόπο νὰ τὸ παραδεχθεῖ· τὸ ἀρνιόταν με πείσμα, με ἀπίστευτη ἀγανάκτηση.

Τὸ πείσμα τῆς ἐγέννησε τὸ πείσμα μου. Δὲν μοῦ ἀρκοῦσε νὰ εἶμαι ἰδιοκτητῆς σ' ὄλο τῆς τοῦ οἰκόπεδο· δὲν μοῦ ἔφτανε νὰ εἶμαι καραβοκύρης σ' ὄλο τὸ κοῖλο τῆς σκαρί...

Ἦθελα νὰ τὸ ὁμολογήσει και ἡ ἴδια. Ἔτσι ἡ κατὰκτησὴ τῆς μοῦ φαινόταν μισή, ἀσυμπλήρωτη, ἀφοῦ ἡ κυριαρχία μου πάνω τῆς εἶχε σύνορα και φραγμούς, περιοριζόταν μόνο στὴ σάρκα και ὄχι στὸ πνεῦμα.

Τὴν ὥρα τῆς χαρᾶς μου, ἐνῶ μᾶς ἔωνε, σὰ διδύμους και σιαμαίους, ἡ ἀγκάλη, ἐνῶ οἱ φλογεροὶ ἄνεμοὶ τοῦ φύλου μου, στὴν ὑπέρτατη ἐκρηξί των, ἐφουσοῦσαν ὡς τὸ πιὸ θαθὺ τῆς αἰμοσφαίριο, ἐγὼ, λυσσασμένος ἐμάγκωνα τὸ κεφάλι τῆς στὶς παλάμες μου, λὲς κ' ἤθελα νὰ τίς μεταγγίσω τὴν αὐτοκρατορία μου μετὰ τὴ θέληση τῆς ἀφῆς μου...

Και τὴ ρωτοῦσα:

— Τί εἶσαι τώρα;

— Τίποτα...

— Δὲν εἶσαι δικὴ μου τώρα;

— Ὁχι...

Ὁχι! Ὁ δαίμονα! Δὲν ἦταν δικὴ μου, ἐνῶ ἦταν δικὴ μου. Τί μαρτύριο!

Και τότε ἡ παλάμη μου ἐγούβιαζε σὲ στραγγάλισμα· τὸ χᾶδι μου τροχίζονταν σὲ νύχι· τὰ χέρια μου ὀλισθαῖναν ἀπὸ τὰ μάγουλά τῆς πιὸ κάτω, στὸ λαϊμό τῆς - στα δάχτυλά μου ἐκάπνιζε ὁ πόθος τοῦ φόνου τῆς.

Και τὸ φίλημά μου ἐσάπιζε στὸ κλάμα...

Μιὰ νύχτα, ὕστερ' ἀπὸ τὴ διαδικασία τοῦ ἔρωτος, θέλησα νὰ τῆς φιλήσω τὰ μάτια τῆς μετὰ τὰ μάτια μου - μ' ἔνα ὑπέρλεπτο, διανοητικό, πνευματοποιημένο μπερδεμα τῶν βλεφαρίδων.

Στὴν ἀρχὴ δὲν ἐνίωσε τί ἐσοκόπευα. Μόλις ὁμως εἶδε τὴν κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ μου ἡγρὴ νὰ ἰσοζυγίζεται πάνω ἀπὸ τὴν ἀνάσκελὴ τῆς ἰριδα, ἐφρένιασε.

Μ' ἔνα τίναγμα μετὰ πέταξε πέρα· ἔσταξε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς πυρκαγιά, σὰν ἀπὸ ρύγχος λαθωμένου θηρίου, κ' ἐτραύλισε:

— Τί θὲς νὰ μοῦ κάνεις;

— Ἔνα χαδάκι...

— Στὰ μάτια μου;

— Γιατί ὄχι;

— Ὁχι αὐτό. Ὁχι αὐτό, με σένα...

— Καί γιατί;

— Γιατί τὰ μάτια μου θὰ τὰ χάρισω μόνο σ' αὐτόν πού θ' ἀγαπήσω...

Ἐγέλασα κρύα:

— Ὅποτε μένα δὲ μ' ἀγαπᾶς;

— Ὁχι!

Δὲ μ' ἀγαποῦσε· και ὁμως μοῦ ἀφηνόταν ὀλόκληρη νὰ θροσίσω σ' ὅποιο τῆς γῆς τῆς ποτάμι τοὺς διφθαλέους ἀγροῦς μου. Και πάλι, ἐνῶ μοῦ δινόταν ὀλόκληρη, ἐπροστάτευε με ἄγρια ἀρετὴ τοὺς ὀφθαλμούς τῆς - στα μάτια τῆς ἐθρόνιαζε ἡ τιμὴ τῆς...

(Μὰ τί ἦταν;

Τί ἦταν λοιπὸν αὐτὸ τὸ πλάσμα; Κατὰρα! Τί ἦταν τὸ ἔμαθα ἀργότερα. Και εἶναι ἀπὸ τότε πού σέρνω σὰ φάντασμα τίς πεθαμένες σκιές μου στὸ χῶμα...)

Μὲ τὸν καιρὸ και μετὰ τὴν οἰκειότητά, πρόσεχα και ἄλλα ἀνεξήγητα πάνω σ' αὐτὸ τὸ δ ν:

Δὲν μεταχειρίζονταν ποτέ τῆς ρούζ γιὰ τὰ χεῖλη. Και ὁμως τὰ χεῖλη τῆς ἦταν καταπόρφυρα πάντοτε, μέρα και νύκτα· δὲν ἐξέβαφαν ποτέ· ἀκόμα και τὸ σάλιο τῆς ἦταν κόκκινο.

Στὴν ἀρχὴ ἀνησυχῆσα - ἐνόμισα ὅτι ἔκανε αἰμοπυώσεις. Τῆς τὸ εἶπα.

Ἐχαμογέλασε.

— Εἶμαι καλά...

— Μά...

— Ἐξέτασε με, ἀφοῦ εἶσαι γιατρός...

Ἐγδύθηκε ἀτάραχη, ἔμεινε στὰ χέρια μου γυμνή, ἀπὸ τὴν τάγκα και πάνω. Ἐπῆρα τὸ στηθοσκόπιο, τρέμοντας μετὰ φτάσου στὴν ἀκοή μου σὲ κλασικὸ ὑποτρύζοντες.

Ἀκροάσθηκα...

Τίποτα!

Τὸ ἀναπνευστικὸ τῆς σύστημα λειτουργοῦσε κανονικὰ καὶ ἀθόρυθα, οἱ βρόγχοι ἀποροφοῦσαν καὶ ἐστίασαν τὸν ἀέρα στὶς κυψελίδες των, σὰ λαδομένες δικλείδες γερῆς μηχανῆς...

Ῥώτησα κατάπληκτος:

— Ἀλλὰ τότε;

— Τί;

— Ἀδὲ τὸ αἷμα;

— Δὲν εἶναι αἷμα...

Ἐσήκωσε νευριασμένα τοὺς ὤμους:

— Τί σὲ νοιάζει;

Οἱ νόμοι τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Ἰατρικῆς δὲν ἴσχαναν λοιπὸν γι' αὐτὸ τὸ ἀπίστευτο πλάσμα, ποὺ ἐξέφευγε ἀπὸ τὶς σιδερένιες ἀρπάγες των;

Ἄλλοτε πάλι ἐπρόσεξα ὅτι δὲν ἐκοιμόταν τὴ νύχτα ποτέ· ἡ αὐγὴ τὴν εὗρισκε πάντοτε μὲ ὀρθὸ τὸ στήθος πρὸς τὴ δύση, μ' ἐχθρικά γυρισμένα τὰ νῶτα πρὸς τὴν πύρινη λάβα τῆς ἀνατολῆς.

Ἄγρυπνη, ἐξαντλοῦσε στὰ χεῖλη τῆς ὄλη τῆς νυκτὸς τὴν παλλίροια· καὶ σιωπηλῆ, ἀχνή, ξεπλωμένη στὴν πολυθρόνα, ἐκατάπινε τὰ ἀστρα...

Ἄλλα τὰ ἀστρα;

Ἄχι.

Κατόρθωσα νὰ διακρίνω ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ ἀστέρι ἐκεῖνη ἐστύλωνε ρεμβό, γιομάτο νοσταλγία τὸ δλέμα τῆς σ' ἓνα ἀστέρι κόκκινο, ποὺ τὴν ἐμαγνήτιζε καὶ τὴν ἐμαγγάνευε ἀκατανίκητα...

Ἔτυχε τότε νὰ παραθερίξει κι αὐτὸς στὸ νησί μας, ἓνας γωστός μου ἀστρονόμος, τοῦ ἀστεροσκοπεῖου τῆς Πεννσῆς.

Ἔνα θράδι, τοῦ ἔδειξα αὐτὸ τὸ ἄστρο, ποὺ ἐσκορπίζε στὸ χάος, σὰν ἀνεξάντλητα φωτὸς ροδοπέταλα, ὑπέρυθρες ἀνταύγειες:

— Ποιὸ εἶναι αὐτὸ;

— Δὲν τὸν ἔξερετε αὐτὸν τὸν ἀστέρα;

Ἄχι.

— Ἄ, εἶναι ὁ περίφημος Ἄρης!

Χωρὶς λόγο, ὠχρίασα· ἐφέλλισα:

— Ὁ Ἄρης;

— Ἄ, πολὺ ἐνδιαφέρων πλανήτης. Εἶναι ὁ γείτονάς μας τῆς Γῆς. Μόλις ἀπέχει ἐνάμισο ἑκατομμύριον χιλιόμετρα· δηλαδὴ ἓνα πηδημα φύλου γιὰ τὰ γιγάντια ἀστρικά διαστήματα. Ἐρυθρὸς ἀστὴρ. ἔχει καὶ τὶς περίφημὲς του διώρυγες, γιὰ τίς ὁποῖες συμπλέκονται ἔναντι αἰῶνα τώρα οἱ ἀστρονόμοι. Ἡ τελευταία θεωρία μάλιστα εἶναι ὅτι κατοικεῖται, καὶ μάλιστα ἀπὸ ὄντα πολὺ ἀνάλογα μὲ μᾶς, ἀφοῦ καὶ οἱ βιοτικὲς

συνθήκες στὸν Ἄρη εἶναι παρόμοιες. Φαντασθῆτε, κύριε Βαλμῆ, θὰ ἔχει καὶ ἐκεῖ ἄνδρες σὰν τοὺς ἄνδρες τῆς Γῆς, γυναῖκες, σὰν τὶς γυναῖκες τῆς Γῆς, μὲ τὰ ἴδια πάθη, ἴσως καὶ μὲ τὰ ἴδια σώματα...

Οἱ ἐπιστημονικὲς ἐξηγήσεις τοῦ φίλου μου, θολές, ἐβόμβιζαν στὴν ἀκοή μου.

Μόνο κάτι ἐκουδοῦνιζε ἀπ' ὅλα, σὰ νεκρικὸ σήμαντρο στὴ μνήμη μου: «— Κόκκινο ἄστρο...»

Καὶ ἡ Γυναίκα μὲ τὸ κόκκινο γέλιο, ἡ ἀνώδυνη, ἡ Ἄγνωστη, αὐτὸ τὸ ἄστρο ξαγγάνευε σὲ ἀπεγνωσμένη νοσταλγία, ἔτσι καθὼς ἀτενίζει μιὰ κόρη, ἀπὸ τὸ καράβι τῆς ἐξορίας τῆς, τὴ νεκρῆ γῆ τῶν πατέρων καὶ τῶν ἐρώτων τῆς, καθὼς ἡ ἀπόσταση τῆ θυβρίζει στὰ φρέατα τῶν ἀτιμῶν...

Γιὰ τί;

Ἔνα ἄλλο δεῖλι εἶχεν ἔρθει στὸ σπῆτι μου νὰ μὲ πάρει, γιὰ τὴν τακτικὴ μας θαρκάδα. Εἶχα ἀγοράσει ἀπὸ τὸν ταρσανὰ τοῦ νησιοῦ μιὰ φελούκα, σβέλτη καὶ λεία, σὰ φοραδίτσα τοῦ κύματος...

Ἔτυχε νὰ διαβάξω σὲ μιὰν ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα ἓνα ἄρθρο «εἰδικῶς» γιὰ τὸν πλανήτη Ἄρη.

Ὁ ἀστρονόμος ὑποστήριξε ὅτι, σύμφωνα με τὶς τελευταῖες παρατηρήσεις, ἓνας κοσμικὸς χαλασμός θὰ ἐξεκοιλιάζε σύντομα αὐτὸν τὸν ξεθυμασμένο πλανήτη, ποὺ ἦταν πιά γέρος καὶ εἶχε συμπληρώσει τὸ βιολογικὸ του κύκλο στὸ χρόνο.

Ὁ Ἄρης—κατὰ τὸν εἰδικὸ—, παρὰ τὴν ἀπατηλὴ ἐμφάνιση τῆς ἐδρωστίας του, παρὰ τὸ κόκκινο χρῶμα τῆς φαινομενικῆς του ὑγείας, ἦταν ἄστρο κατὰδικό, ἀνίκατο, ἐτοιμοθάνατο - κρυφὸ σαράνι τοῦ ἐροκάνιζε τὰ ἔγκατα, ἀγιάτρευτη ἀρρώστια τὸ ὑποδόμιε...

Καὶ κατέληγε τὸ ἄρθρο:

«... Ἴσως καὶ ἡ σημερινὴ μας ἀκόμη γενεὰ προλάβῃ νὰ ἀπολαύσῃ τὸ φρικαστικὸν πανόραμα τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἄρεως. Ὁ παρηκμακὸς οὗτος ἀστὴρ θὰ διαμελισθῆ τότε εἰς πυρλινὴν βροχὴν διαττόντων...»

Ἀπονήρευτα, τῆς ἐδιάβασα τὸ ἄρθρο.

Τὸ ἄκουσε ἀπίστευτα σιωπηλῆ, ὀρθή, ταιωμένῃ σὲ σπασμ. Ἔπειτα, ὅταν ἔφθασα στὸ τέλος, χύθηκς πάνω μου μὲ πῆδημα αἰλούρου, μοῦ ἔσχισε τὴν ἐφημερίδα σὲ χίλια κομάτια.

— Ψέματα! Ψέματα!

Καὶ ἡ φωνὴ τῆς ἐξέσχιζε τὸ λαρυγγί, σὰν ξυράφι τὴν καρτωίδα.

— Εἶναι ἀτιμος αὐτὸς ποὺ τὰ γράφει. Ἄτιμος! Ἄτιμος!

Κλονίσθηκε...

Ὁ κόρφος μου τὴ δέχθηκε, σὰν ἄρρωστο δῶρο.

Καὶ τότε ἔγειρε ἡ γυναίκα τὸ κεφάλι τῆς πάνω στὸν ἐκπληκτὸν ὤμο μου - ὄλο τὸ πρόσωπό τῆς ἐράγγισε σὲ ἄφθονο κλάμα...

Γιατὶ τὴν ἐρέθισε καὶ τὴ συγκίνησε αὐτὸ τὸ ἄρθρο τόσο πολὺ;

Τί αἰνίγμα λοιπόν, φοβερό, ἀνήκουστο, ὑπεράνθρωπο ἐφώλιαξε μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀπίθανο πλάσμα; Στὰ νύχια τοιοῦ φρικαλέου μουστηρίου ἐπαράδερνε;

Ἄλλιμὸν μου!

Σὲ λίγο θὰ τὸ μάθαινα!

Μιά μέρα παίρνω ἓνα τηλεγράφημα ἀπὸ τὴν ἀδερφή μου:

«Μητέρα ἀσθενεῖ. Γύρισε τάχιστα...»

Δὲν ἐγύρισα. Ἡ μητέρα μου πέθανε. Δὲν τὴν εἶδα, δὲν τὴ συνόδεψα στὸν τάφο. Εἶχα πάφει πιά ἐγὼ νὰ εἶμαι ἐγὼ ἡμουν τὸ κτήνος τῆς Γυναικὸς μετὰ τὸ κόκκινο γέλιο.

Μιά μέρα τὴν ἐρώτησα:

— Πές μου πιά, πῶς σὲ λένε;

Στὴν ἀρχὴ ἐδίστασε ἢ θέλησέ τῆς αἰχμαλωτίσειε στὸ ἀκρόστομά τῆς τὴν ἐτοιμὴ φράση. Ἔπειτα ὅμως τὸ ἀποφάνισε:

— 1.254.357...

Τινάχθηκα:

— Αὐτὸ δὲν εἶναι ὄνομα. Εἶναι ἀριθμός...

— Εἶναι τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ πάνω...

— Ποῦ;

Ταράχθηκε· ἐδάγκωσε τὰ χεῖλη τῆς, σὰ νὰ λυπήθηκε ποὺ τῆς ἐξέφυγαν πολλὰ. Ἰστερα ὕψωσε μετὰ περιφρόνηση τοὺς ὤμους:

— Χορεοῦμε;

Ἔτσι ἐκύλησε ἕνας μῆνας ἀκόμα μαζὶ τῆς, μέσα στὴ μέθη καὶ στὴ φρίκη. Ὅσο ἐγνώριζα αὐτὸ τὸ ἀλλόκοτο πλάσμα, τόσο τὸ ἀγαποῦσα, ὅσο μοῦ παράδινε καὶ μοῦ ἐξευτέλιζε πρόθυμα τὸ σῶμα τῆς, τόσο κρατοῦσε ζηλότυπα καὶ πέρα ἀπὸμένα τὰ παρθένα τῆς μάτια καὶ τὴν παρθένα τῆς ψυχῆ...

Ἔνα βράδι — ἦταν ἡ παραμονὴ τοῦ θανάτου μου! — μετὰ κάλεσαν σ' ἓναν ἄρ-

ρωστο. Καβαλίκεψα ἓνα μουλάρι. Τὸ χωριὸ τοῦ ἀπέιχε τέσσερις ὄρες ἀπὸ τὸ δικὸ μας κοσμικὸ ἀκρογιάλι. Ἀναγκάστηκα νὰ διανουκτερεῖσω στὸ σπίτι τοῦ ἀρρώστου. Τὸ ἄλλο δεῖλι ξεκίνησα γιὰ τὴν πλάξα μας.

Ἐφτασα νύχτα χωνευμένη· μιὰ νύχτα κίτρινη, σὰ νάχε θρέξει θειάφι ὁ θόλος· καὶ οἱ σκύλοι, μακροὶ καὶ μαῦροι, οὐρλιαζαν, μετὰ τεντωμένο τὸν τράχηλο καὶ μετὰ τὰ πόδια σμιχτά, πρὸς τὸ φῶφο φεγγάρι.

Ἐτρεξα στὸ σπίτι τῆς. Σιγῆ. Ἡ πόρτα ἦταν κουφωτῆ. Ἐμπήκα. Στὸν κοιτῶνα τῆς ἀκουσα βουβὰ χάδια κούφιας καὶ κουρασμένης παλάμης· ἔκλυτα ψιθυρίσματα ἀπὸ στόμα ποῦ ἐστράγγιζε πλέον ὄλο τοῦ τοῦ διαθέσιμου φλίγματος καὶ τώρα μιλεῖ...

Ἐνιωσα νὰ σπάζει τὰ γόνάτά μου κατὰ σὰν ἀόρατο τσεκούρι λοτόμου.

Ἄφουγκράσθηκα:

— Μ' ἀγαπᾷς;

— Ὅχι.

(Κατάρτα! Τὰ ἴδια τῆς λόγια τώρα τάλεγε σ' ἄλλον ἄρρενα, τὰ ἴδια τῆς λόγια!)

Καὶ συνέχισε ἡ φωνὴ τοῦ ἀγνώστου:

— Ἀφοῦ δὲ μ' ἀγαπᾷς, γιατί μοῦ δόθηκες;

— Ἐγὼ σοῦ δόθηκα;

— Ἐσὺ!

— Εἶσαι τρελός. Πῶς μπορούσα νὰ σοῦ δοθῶ, ἀφοῦ δὲ σ' ἀγαπᾷ καὶ ἀφοῦ ἀκόμα εἶμαι παρθένος...

Ἦ, οὐρανέ, χτύπα τὴ γῆ καὶ κάμε τὴν τάφο! Τὰ ἴδια τῆς λόγια, ἡ ἐταίρα! Μὲ τὰ ἄθῳα τῆς λόγια ἐσκέπαζε τὰ λάγνα τῆς ἔργα, μετὰ τὴ λεκτικὴ ἀρνηση τοῦ στόματος ἐκάλυπτε τὴν ἐπονεῖδιστη προσφορά τῆς λαγόνας τῆς...

— Ἄτιμη!..

Ὀρμησα στὴ κρεβατοκάμαρά τῆς μετὰ τὸ πιστόλι τοῦ γρόθο. Τοὺς εἶδα - αὐτὸν καὶ αὐτὴ... ἀποροφημένους στὴ σύραξη τῶν φύλων. Πυροβολῶ τὸν ἐραστή! Μοῦ ξεφυγέι, πηδᾷ ἀπὸ τὸ παράθυρο, κρῦβει τὴ λάσπη του στὴς σκιᾶς τῆς νυκτός, τῆς νυκτός ποῦ σέρονταν ἐξῶ, στὸ δρόμο, σὰν ἀκόλαστη ὕαινα...

Ἦ, αὐτὴν, δὲν ἤθελα νὰ τὴν ξεκάμω μετὰ πιστόλι. Ὅχι. Αὐτὴν δὲ ν θὰ μπορούσα νὰ τὴ σκοτώσω μετὰ σφαίρα, γιατί δὲν ἦταν φυσιολογικὸ γέννημα τῆς γῆς.

Τῆς ἐπάτησα τὸ στήθος μετὰ τὸ γόνατο· τὸ ἐσωτερικὸ τῆς σκελέτωμα ἐ-

τρῆξε, λές κ' ἤθελε νά πεταχτεῖ μὲ τὴν πίεση ἐξω ἀπὸ τὸ φλοιό του, πρὸς τὸ στόμα.

Μ' ἐκοίταξε κατάπληκτη, ἀθώα, μὴ ξέροντας τί κακὸ μοῦ εἶχε κάνει. ἔπειτα, μόλις ἐνίωσε νά τὴν κυριεύει ὁ θάνατος, ἐτραύλισε μὲ χαμόγελο :

— Μ' ἐσκότωσες ; Σ' εὐχαριστῶ ! Δὲ μπορούσα νὰ ζήσω πιά πάνω σ' αὐτὸ σας τὸ ἡλίθιο ἄστρο, ὅπου ἡ ἀγάπη εἶναι ἀκάθαρτο σμιξίμο κτήνου πρὸς κτήνος... Σ' εὐγνωμονῶ... καὶ τώρα σ' ἀγαπῶ... τώρα... φίλησέ μου τὰ μάτια μου... ἀγαπημένε... δύστυχο τέκνο τῆς κακῆς γῆς σας... τώρα... ποῦ σ' ἀγαπῶ... φίλησέ μου τὰ μάτια μου... κάνε με δική σου... τὰ μάτια μου... ἀγκαλιασέ μου τὰ μάτια μου... πεθαίνω...

Ἄρχισε νὰ λιώνει, νὰ σβῆγει, νὰ ἐλαττώνεται μέσα στὰ χέρια μου, σὰ νά τὴν ἐμαδοῦσε ἕνας ἄνεμος ἐξαυλονόταν καὶ ἐξατμίζονταν τὸ ἕνα τῆς μέλος ὑστερ' ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ κενὸ ἀνέβαινε ἀπὸ τὰ πόδια τῆς πρὸς τὸν κορμὸ καὶ τὴν ἀφάνιζε.

Ἐγὼ τῆς ἐσφιγγα τὸ λείψανό τῆς, ποῦ ὄλο λιγότευε· ἐχάθηκε τὸ στήθος

τῆς, ἔπειτα τὰ μπράτσα τῆς, ἔπειτα ὁ λαιμός τῆς, τὸ κεφάλι, τὰ χεῖλη τῆς ἐσθῆσαν κι αὐτὰ τελευταῖα ἐξασερώθησαν τὰ μάτια τῆς, τὰ ὑπεράνθρωπα καὶ παρθένα τῆς μάτια, ποῦ μόνο ἐγὼ, τῆ στιγμῇ τοῦ θανάτου των, τὰ εἶχα ἀπολαύσει στῆ γῆ.

ἽΟταν ἄδειασε τὸ κρεβάτι ἀπὸ ὄλο τὸ σῶμα τῆς, εἶδα στὰ χέρια μου τὰ μάτια τῆς - ἄχ, δὲν εἶχαν φύγει αὐτὰ ! Εἶχαν μῖνει τὰ μάτια τῆς πιστὰ στὸ κορμὶ μου καὶ μὲ ἀτένιζαν μ' ἕνα ζωντανὸ βλέμα ἐρωτευμένης γυναικός.

Τὰ ἐπῆρα τρέμοντας, τὰ ἐφύλαξα σὰν ἅγια κειμήλια, σὰν ἱερὰ πτώματα ἀπὸ ὄραση. Γιατὶ αὐτὰ θὰ μὲ ὀδηγήσουν. Ὅταν θὰ ἀπολυμάνω τὸν ἑαυτὸ μου ἀπὸ τὸν γήινο ρύπο του, τότε, σὰν ἄστρο μου, τὰ μάτια τῆς θὰ μοῦ δείξουν τὸ δρόμο νὰ πάω νά τὴν εἶρω. Καὶ θὰ πάω νά τὴν εἶρω στῆ μακρινῇ τῆς πατρίδα, στῆν εὐγενικῇ τῆς πατρίδα, στῆν ἀγνῇ τῆς πατρίδα - Ἐ κ ε ῖ !

.....

Οἱ ἔνορκοι τὸν ἀθώωσαν.

Π. Κ Α Ρ Α Β Ι Α Σ

Μιὰ ζωὴ ἐχάθηκε

Τὸ φθινόπωρο ὀλοένα ἐσκοτίνιαζε καὶ τὰ χρυσάνθεμα ἀνθίζανε μὲ μιὰ πολυχρωμῆ μελαγχολία στὸν κήπο τοῦ Λουξεμβούργου.

Εἶχα φθάσει στῆ Λατινικῇ συνοικία, νέος, γεμάτος περιουλογογῆ, βιβλία καὶ ὄνειρα. Πέρα ἀπὸ τῆ βοή τῶν βουλεβάρτων οἱ μέρες μου περνοῦσανε μία μία, μὲ ἡρεμία καὶ θέλητρο.

Ἀνάμεσα σ' ἕνα Ἀνναμίτη καὶ ἕνα νεαρὸν Ἰγγλέζο ἄκουγα ταχτικὰ Διπλωματικῇ Ἱστορία καὶ Διεθνῆς Δίκαιον. Καὶ ἀπὸ τὴν ἡσυχη κεφαλαιοκρατικῇ σχολῇ μου πήγαινα στὸ δωμάτιό μου, σὲ μιὰ σκοτινῇ πάροδο τῆς λεωφόρου Saint - Germain.

Οἱ φοιτητῆς θεωροῦσαν, τὸ μπουλδάρ Saint - Michel γέμιζε ἀπὸ νέα εὐθυμα πρόσωπα, καὶ στὰ καφενεῖα, ὕστερα ἀπὸ τίς «ἀνακαινίσεις» καὶ τῆ «Συμφωνικῇ Ὁρχήστρα», μαζευότανε συμπαθητικῆς μικρῆς ποροῦλες, φοιτηταὶ καὶ ἀποτυχημένοι τυχοδιώκτες.

Ἀκολουθοῦσα τίς παραστάσεις τῶν κλασικῶν θεάτρων καὶ τῶν μεγάλων κινηματογράφων καὶ μιὰ φορὰ τὴν ἑβδομάδα δεχόμενα τὴν Μαδο ἀπὸ τὴν Ὁρλεάνη, ματρῆσα ἐνός εὐποροῦ ἄστοῦ, μὲ μιὰ μικρῇ θερμάτινη βαλίζα καὶ μὲ ἄνθη.

Ἐχορευάμε καὶ κάναμε ἔρωτα, ἤρεμοι, εὐτυχεῖς καὶ χωρὶς δράματα.

Μὲ τὸ μπάσκινο μπερέ μου, τὰ φαρδιά μου πανταλόνια καὶ τὸ χαρτοφύλακα, τὴν συνόδευα τὴν ἐπομένῃ στὸ σταθμὸ καὶ γύριζα, χωρὶς φροντίδες, μὲ τὸ λεωφορεῖο, στῆ Σχολῇ.

Πολλῆς φορῆς, ὅταν θράδιαζε, γύριζα ἀργὰ ἀπὸ τὴν προκουμαία τοῦ Σηκουάνα, μελετώντας τοὺς τίτλους τῶν παλιωμένων βιβλίων τῶν μπουκινίστ, πρὶν ἀκόμη κλεισθῶν στὸ σκοτάδι.

Χωρὶς περιπέτειες καὶ χωρὶς ἔρωτα. Στῆν ἀριστερῇ ὀχθῆ.

Στὸ μαρμάρινο προαύλιο, κάτω ἀπὸ

τήν προτομή του Anatole Leroy-Beaulieu, μπροστά στο πρόγραμμα μιας σειράς διαλέξεων «έπί της οικονομικής ανωρθώσεως της Εδρώπης» έσκυψαμε μαζί, έτσι πού σχεδόν άγγισα με τά μαλλιά μου τó ξανθό της κεφάλι. Τά μαλλιά της, χωρισμένα στή μέση, ήταν στρωμένα μ' έπιμέλεια. Γυρίσαμε μηχανικά, με κοίταξε με κάποια δυσαρέσκεια - χαμογέλασα με ίκανοποίηση. Ό χαρτοφύλακας πού κρεμότανε κατακορύφως άπό τó χέρι της, χτύπησε πάνω στο γόνατό της. Με άδιαφορία έφυγε.

Φαίνεται πώς την ένδιέφερε ή διάλεξη τού κροάτου φοιτητού πού ζητούσε, «έν όνόματι τού πολιτισμού», άυτονομία, γιατί στήν άλλη άκρη τού τραπεζιού, σκυμμένη στή σκουρα τσόχα, κρατούσε με πολλή προσοχή σημειώσεις. Τήν κοίταζα νανουριζόμενος άπό τήν ύπόκρουση τής μελωδικής φωνής τού Κροάτου. Ό Άνναρίτης φίλος μου με τίναζε κάποτε για νά ζητεί τή γνώμη μου και λεπτομέρειες για τó κροατικό ζήτημα.

Τήν κοίταξα. Όταν τελείωσε ό Κροάτης, σηκώθηκε και μίλησε με γοητευτικό χιούμορ για τή Βαλκανική προσέγγιση, τήν ευρωπαϊκή ειρήνη, τήν παγκόσμιο συνεννόηση.

Χαριτωμένη.

Ή προφορά της, μάλλον Άγγλίδας. Ό καθηγητής μας, πού προέδρευε, τής παρέτηρησε ότι έφευγε άπό τó θέμα. Έπέμενε ότι όχι, οί φοιτηται ψιθυρίζανε, είχα κάποια άδθεση για μιλήσω, αλλά δέν είχα τί νά πώ. Έπειτα, νά τήν άκούω μού έκανε έξαιρετική ευχαρίστηση ή φωνή της, πού προσπαθούσε νά τήν χαμηλώνει όσο τής ήταν δυνατό, είχε μιá γυναικία γλυκύτητα πού μάταια ήθελε νά κρύψει. Σκέφθηκα ότι πιθανόν νά ήμουνα ήδη έρωτευμένος και αυτό με δυσαρεστούσε.

Ό Βι Βάν Δέ, ό φίλος μου, με ρωτούσε άν γνώριζα περιστατικά τής ζωής τού Ράννιτς, σά νά ήτανε οικογενειακές μου υποθέσεις, και ό Τζαίημς, άπό τó άλλο μέρος, πού ξύπνησε άπό τó θόρυβο, διαμαρτυρότανε ψιθυρίζοντας ότι οί γυναίκες λένε άνοησίες όταν μιλάνε πολιτική.

Όταν θγαίναμε τή ρώτηση άν είχα ζήσει στά Βαλκάνια και παρουσιάσθηκα. Κολακεύτηκε και μού άπάντησε :

—Όχι, είμαι Σουηδή : Clara Höjer.

Ίδεολογικώς άνήκε στή Β' Διεθνή και σέ κάποια σοσιαλιστική όργάνωση στό Παρίσι' ίσως δεκαεννέα χρονών.

Ήδη περπατούσαμε μόνοι και χωρίς βία στό δρόμο. Τό τόξο με τά ήλεκτρικά λαμπιόνια κάποιου έστιατορίου με αξιώσεις είχε ανάψει. Τής έθετα έρωτήσεις.

—Άκολουθώ μαθήματα σ' αυτή τή Σχολή για νά μπώ καλύτερα στις άπόψεις τών άστών κεφαλαιοκρατών και φρεσκοποιημένων νασοναλιστών πού φορβόνε δακτυλιδια με κουρόνες διαφόρων θαθμών και διαβάξουν Action Française και Débats.

—Και σεις δέβαια, πρόσθεσε άμέσως.

Έσπευσα νά τήν διαβεβαιώσω πώς δέν άνήκα σέ καμιά οικογένεια έκαστομυριούχων, ούτε διατηρούσα κουρόνες, άλλ' ότι πρίστευα στό σημερινό κοινωνικό καθεστώς, χωρίς ιδεώδη, ίσως με κάποιο πεσιμισμό.

Γέλασε με χιούμορ.

Έκανα διαδοχικά όλες τις παραχωρήσεις, άδιαφορώντας έκείνη τή στιγμή για όλα τά κοινωνικά συστήματα, τις αντίδράσεις και τις έπαναστάσεις.

Ήταν ένα θελκτικό βράδι και είχαμε προχωρήσει πολύ, σχεδόν φθάναμε στήν πλατεία τής Νότρ-Ντάμ. Στήν άσφαλο πού εγιάλιζε άπό τήν ύγρασία και τήν καθαριότητα, παίζανε οί στενές κίτρινες κορδέλες τών φαναριών τού άερίφωτος. Οί σιλουέτες μας πότε μακραίνανε δυσανάλογα μπροστά μας και διασπείλωνόντανε, πότε κονταίνανε κάτω στά πόδια μας, πότε μās ακολουθούσαν τρεμουλιαστές κι άναποφάσιστες.

Γύριξα και κοίταξα τó έπαναστατικό της προφίλ.

Ή όμιλία μας, όπως ένας δρόμος πού θγάξει έκει πού δέν περιμένομε, στρεφότανε τώρα γύρω άπό τήν Παναγία : τó σχήμα της ήτανε θαρύ και άπελπισμένο.

—Έχετε πάει πολλές φορές μέσα ; με ρώτησε.

—Σέ όλη τήν κλίμακα τού φωτός : άπό τόν ήλιο πού μπαίνει άρρωστος άπό τά παλαιότατα rosaces και πεθαίνει στις πλάκες, ως τις σταχτιές ώρες πού γεμίζει οικίες...

—Έν τούτοις φαίνεται ότι ό Viollet le Duc, άνακαινίζοντάς την, κατέστρεψε πολύ άπό τή γοητεία της... Δέν είναι περίεργο νά συλλογίζεσαι κανείς,

πρόσθεσε άμέσως με ποίηση, ότι τὸ Μεσαίωνα δὲν κατοικοῦσαν τὴ σκοτινὴ συνοικία πὸ τὴν περιτριγύριζε παρά μαυροφορεμένοι ἱεροφάλτες - αὐτὸ θὰ τῆς πῆγαινε.

— Κάπου ἐδῶ κοντά, ἔσπευσα νὰ τῆς ἀπαντήσω με ἱκανοποίηση, στὴ θέση ἴσως πὸ ὑψώνεται τῶρα αὐτὸ τὸ ἀπαίσιο «Ξενοδοχεῖο τῶν δύο Λεόντων» ἦτανε τὸ σπίτι πὸ κατοικήσανε ὁ 'Αβελάρδος καὶ ἡ 'Ελωίζα...

Αὐτὸ τὸ γλῶσσημα τῆς ὀμιλίας μας φαίνεται πὸς τὴ θύμωσε γιατί γέλασε πάνω στὴν αἰσθηματικὴ μου φράση καὶ μοῦ εἶπε πὸς βιαζότανε νὰ γυρίσει στὸ δωμάτιό της.

Τὴ συνόδευσα ὡς τὴν πόρτα τοῦ εδρεποῦς ξενοδοχείου της. 'Εκεῖ μοῦ εἶπε πὸς τὸ δωμάτιό της ἔβλεπε στὸν κήπο τοῦ Λουξεμβούργου καὶ χωριστήκαμε.

"Ἔτσι γίναμε φίλοι με τὴν Κλάρα Χιοῦγερ, φοιτήτρια τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν στὸ Παρίσι.

Τὴν ἀκολούθησα στὶς συγκεντρώσεις τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργανώσεως, πὸς ἦτανε ἡ σπουδαιότερη ἀπασχόλησή της.

'Εκεῖ φόρεσε γιαιλιά ἀπὸ ταρταρούγα καὶ διάβασε ἀπὸ χειρόγραφο τίς ἰδέες της γιὰ τὸ ζυγὸ τοῦ κεφαλαίου, γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς καλύτερας ὀργανώσεως τοῦ προλεταριάτου στὴ Σκανδιναυία καὶ στὰ Βαλκάνια. Οἱ διεθνεῖς ἀρχαίονται χειροκροτούσανε.

Βγαίνοντας με σύστησε ὁ ἕνας «παράγοντα», ἔβρατο με χοντρά μυωπικὰ γιαιλιά, πὸς ἀπέφευγε με ὑπολογισμό τὴν καθαριότητα, παραγνωρισμένο συγγραφέα μιᾶς ἀνέκδοτης «Συγκριτικῆς Κοινωνιολογίας». Στὸ δρόμο, πηγαίνοντας μαζί στὸ Μονπαρνά, πειράχτηκα τόσο καὶ χωρὶς λόγο, πὸς ἔφυγα αἰσθηματικὸς καὶ θυμωμένος.

...Ἐπιθυμοῦσα τὴν Κλάρα γιατί, ὅταν εἶμασσε μόνοι, ἦταν θαυμάσια καὶ γλυκιὰ καὶ εἶχε τὰ ωραιότερα μάτια τοῦ κόσμου. Κρυφά, ἔπαιρνα κάτι δικό της, ἕνα μαντιλάκι ἢ ἕνα μολύδι, ἢ τῆς ζητοῦσα ἕνα ἄνθος ἀπὸ τὸ μπουκέτο πὸς ἀγόραζε κάθε βράδι καί, μόνος, τὴ νύχτα, στὸ δωμάτιό μου, τὸ κοιτάζα, τὸ φιλοῦσα καὶ ὀνειρευόμουνα τοὺς θησαυροὺς της.

Τὰ χέρια της ἦταν πολὺ γυναικεῖα καὶ πολὺ λευκά, καὶ ἀπελπίζομουνα ὅταν ἔδλεπα νὰ τῆς τὰ σφίγγουνε διε-

θνεῖς προλετάριοι. 'Απογοητευμένος ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς της, σκεπτόμουνα με τὴν τρόπο θὰ μπορούσα μιά μέρα νὰ τὴν φιλήσω στὸ στόμα. Βέβαιος πὸς θὰ τὴν πείραζε, δὲν τῆς ἔλεγα: «Γλυκιὰ μου Κλάρα, δὲν σὰς πάει οὔτε αὐτὴ ἡ ζωὴ, οὔτε ἡ πολιτικὴ ὁραση-εἰσαστε τόσο γυναικία!..»

Στὴν ὀργάνωση, ὅπου με παρέσυρε νὰ ἐγγραφῶ (συλλογιζόμουνα με ἀπελπισία ὅτι ἴσως μόνο λόγοι προπαγάνδας νὰ τὴν κάνανε νὰ δεχτεῖ τὴ φιλία μου) με τοποθέτησε πρόεδρος τῆς «Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν 'Εγγῆς 'Ανατολή».

Καὶ ἀνδιαιτήρησα αὐτὴ τὴ θέση λίγον καιρὸ εἶναι μόνο χάρη στὴ δικὴ της ἐπιρροή. Οἱ ἄλλοι δὲν βρῖσκανε δίσλου ἱκανοποιητικὴ τὴ ὁραση μου, καὶ πιστεύανε, βέβαια, κατὰ βάθος, ὅτι δὲν ἤμουνα παρά ἕνας ὑποπτος ἀστὸς καὶ ἕνας ἡλίθιος ἔρωτευμένος. Δὲν μοῦ ἦτανε διασκευαστικὴ αὐτὴ ἡ κατάσταση. Θὰ ἤθελα νὰ ξεμπλέξω, ἀλλ' ἐπέμενα γιατί νόμιζα πὸς αὐτὸς ὁ τρόπος ἦταν ὁ καλύτερος καὶ ὁ πιὸ ἀσφαλῆς γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς σοσιαλιστικῆς καρδιάς τῆς Κλάρας.

Γυρίζοντας στὸ δωμάτιό μου βρήκα τὴ Μαντὸ νὰ με περιμένει, με ὄρος ἔρωμένης γεμάτης ἀφοσίωση, καὶ ἕνα μπουκέτο φρέσκα γαρύφαλα στὸ γραφεῖο μου.

Μὲ κάποια βαθυτέρη κούραση ἔπεσα στὴν πολυθρόνα.

Μὲ οικειότητα καὶ χάρη πέταξε τὸ καπέλο της, ἔσιαξε βιαστικὰ τὰ μαλλιά της, ἀναψε ἕνα ἀρωματισμένο σιγαρέτο, καὶ ἤλθε καὶ κάθησε στὰ γόνατά μου, τρυφερῆ, γιὰ νὰ με ρωτήσῃ, ὅπως κάθε φορὰ πὸς ἔφθανε, ἀν τὴν ἀγαποῦσα πάντα τόσο δά, ἀν τὴν ἀπάτησα κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας της. Καί, φουσώντας τὸν καννὸ, ἔσκυψε νὰ τὴν φιλήσω στὸ στόμα.

"Ἡμουνα σχεδὸν εὐτυχῆς καὶ δὲν εἶχα διάθεση νὰ συλλογιθῶ τὴν Κλάρα με τὰ ὄρατα μάτια καὶ τίς ἰδέες.

'Αλλὰ, κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ dancing στὸ Μονπαρνά, βρέθηκα ἀντιμέτωπος με τὴν Κλάρα καὶ τίς φίλες της, πὸς συζητοῦσαν με εὐθυμία.

'Εκοίταξε τὴ Μαντὸ, ὕστερα ἐμένα, φευγαλέα, καὶ πάλι γέλασε.

Σαοτισμένος, δὲν τὴν χαίρετσα. "Ἐβλεπα ἀπέναντι μιὰ κόκκινη ἐπιγραφή.

'Εκείνη τὴ νύχτα χωρὶς διάθεση κοιμήθηκα δίπλα στὴ Μαντὸ - συλλογιζό-

μουνα άπελπισμένους τὰ γαλανὰ μάτια τῆς Κλάρας καὶ καταλάβαινα πᾶς πῶς ἡ ζωὴ μου εἶχε ἦδη χάσει τὴν όνειρεμένη ἡρεμία τῆς.

Τὸ ἄλλο πρωὶ κοίταζα μὲ μελαγχολία τὰ ἀνοιχτὰ βιβλία καὶ τὰ πολλὰ χαρτιὰ πάνω στὸ γραφεῖο μου, ἀπὸ μέρες ἀπείραχτα. Φιλοῦσα τὴ Μαντὸ καὶ πῆγαινα πίσω ἀπὸ τὶς δαντέλες τοῦ παραθύρου καὶ θυθιζόμενα χωρὶς σκέψεις στὸν σκοτινὸν ὀρίζοντα.

Ἄναποφάσιτος, ἀφοῦ συνόδευσα τὴ Μαντὸ στὸ σταθμὸ, πῆγα στὴ Σχολὴ καὶ βρῆκα τὴν Κλάρα στὸ ἀναγνωστήριο μ' ἓνα μάτσο ἐφημερίδες, νὰ μὲ διαβάξει, καθισμένη πίσω ἀπὸ τὸ πελώριο παράθυρο ποῦ ἔβλεπε στὸν κῆπο.

Μὴ βρίσκοντας ἄλλο τίποτα, τῆς εἶπα πῶς κάτι εἶχα νὰ τῆς πῶ.

Ἦτανε πειραγμένη. Μοῦ δήλωσε ὅτι στὴν πατρίδα τῆς οἱ ἄνθρωποι μολταυτὰ ἦτανε πιὸ εὐγενεῖς καὶ δέχτηκε νὰ τὴν συνοδεύσω ὡς τὸ Μονπάρνὰς ὅπου τὴν περίμενε μιὰ φίλη τῆς ποῦ χθὲς μόλις εἶχε φθάσει ἀπὸ τὴ Στοκχόλμη. Φόρεσε τὸ σταχτὶ μεταξωτὸ τῆς ἀδιάβροχο. Τὸ χαρτοφύλακα διπλωμένο ὑπὸ μᾶλης. Στὸ δρόμο μοῦ ἀνεκοίνωσε ὅτι στὴ «Σοσιαλιστικὴ Νεολαία» τῆς εἶχαν νὰ πάρουν σπουδαῖες ἀποφάσεις καὶ ἔπρεπε νὰ μὴ λείψω γιατί θὰ ἐκάμναμε ἔγγραφο διαμαρτυρία γιὰ τὶς ὁμαδικὲς ἐκτελέσεις τῶν ἀγροτικῶν στὴ Βουλγαρία καὶ γιὰ τὴ «λευκὴ τρομοκρατία τοῦ καθηγητοῦ Τσαγκῶφ». Μὲ ρώτησε ἂν τὸ σημερινὸ μακεδονικὸ καθεστῶς ἦτανε δίκαιο, καὶ ἤμουνα ἐτοιμος νὰ ὑπερασπισθῶ τὶς συνθήκες μὲ ἐπαναστατημένη τὴν ἐθνικὴ μου συνείδηση, ἀλλὰ τῆς εἶπα :

— Δεσποινίς Χιοῦγερ, σᾶς παρακαλῶ πάλι νὰ μὲ συγχωρήσετε ἂν δὲν σᾶς χαϊρέθησα χθὲς - εἶχα ταραχθεῖ, ἀλήθεια, χωρὶς αἰτία...

— Ὡ, τὸ ξεχνᾶω, ἐντοίσις... - Ἐφέρετε καλὰ πῶς δὲν ἔχω προλήψεις...

Ὅταν ἐφθάναμε τῆς ἔκανα γνωστὸ ὅτι μέσα μου, δυστυχῶς, ὑποσυνείδητα φαίνεται, εἶχα πολλὰ ἄστικὲς προλήψεις, ποῦ δὲν μπορούσα, βέβαια, ν' ἀποβάλω διαμιάς.

Ἔστερα ἀμέσως τὴν παρεκάλεσα νὰ δεχτεῖ νὰ γευματίσωμε μαζί καὶ νὰ πᾶμε στὸ θέατρο.

Δὲ μιλοῦσε...

Κρεμόμουνα ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς καὶ

κοίταζα μὲ ἀγωνία τὰ ὑγρά μάτια τῆς, σκυμένα.

Ἐξαφνα γέλασε καὶ μοῦ εἶπε, ναι, νὰ περάσω νὰ τὴν πάρω ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο τῆς μὲ τὸν ὄρο ὅτι ἐγὼ θὰ πρόσφερα τὸ γεῦμα, ἀλλ' αὐτὴ θὰ φρόντιζε γιὰ τὰ εἰσιτήρια.

Ἦμουνα εὐτυχής. Τῆς ἔσφιξα τὸ χέρι καὶ ἔφυγα γρήγορα.

Περπάτησα πολλὴν ὥρα, χαζεύοντας στὶς προθήκες τῶν βιβλιοπωλείων, χωρὶς νὰ διαβάξω τοὺς τίτλους. Μὲ ἀνταρέσκεια ἔκανα σχέδια κατακτῆσεως.

Ἔστερα πῆγα στὴν κἀμάρὰ μου καὶ διόρθωσα μὲ ἐπιμέλεια τὰ κρεμασμένα σκίτσα καὶ τὶς γελοιογραφίες τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτευτῶν, τοῦ Βαλερῦ καὶ τοῦ Λαρμπῶ.

Ἐδρόσισα τὰ ἀφθονα γαρύφαλα τῆς Μαντὸ στὸ γραφεῖο μου καὶ, μὲ κάποιον δισταγμὸ, ἀδέξιατος, μὲ τύψεις καὶ μὲ ἔγωισμό, ἀνοίξα τὴ γκαρνταρόμπα καὶ εἶδα νὰ κρέμεται μελαγχολικὰ ἡ κόκκινη μεταξωτὴ ποζάμα τῆς Μαντὸ.

Περίμενα στὸ χῶλ. Ἡ Κλάρα παρουσιάστηκε μπροστὰ μου σφιγμένη σ' ἓνα μακρὸ μαῦρο μαντῶ μὲ παχιὰ ἀσπρη γούνα τριγύρω, ἀνεβασμένη σὲ ἀσημένια τακούνια. Ὁραία, ὄραία ὅπως ποτέ, ὅπως καμτὰ γυναίκα. Σιλουέτα γάτας ποῦ ἀφήνεται καὶ μακραίνει ὅταν τὴν χαϊδεύομε.

Μὲ κοσμικὴ χάρη ἡ μικρὴ σοσιαλίστρια, ποῦ τὶς προάλλες εἶχε ἐκφωνήσει λόγο γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν συνθηκῶν, μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι τῆς πνιγμένο στὴ γούνα μὲ εἰρωνία καὶ ἐπισιμότητα ν' ἀφήσω τὸ σύντομο καὶ ἐκπληκτο φιλὶ μου.

Πάντα μὲ συγκινοῦσε ἡ γυναικεία κομψότητα. Θυμήθηκα ὅταν ἤμουνα πολὺ μικρὸς, μοῦ ἄρεσε νὰ βυθίζομαι σὲ ἐκστάσεις κοιτάζοντας μιὰ κοσμικὴ καὶ εὐρωστὴ θεία μου, ποῦ λέγανε ὅτι ἔκανε τὶς τουαλέτες τῆς «στὸ Παρίσι». Καὶ ἡ Μαντὸ εἶχε αὐτὸ τὸ ἐξάλισιο θέλγητρο. Ἄλλὰ στὴν Κλάρα αὐτὴ ἡ ἔξαφνη μεταμόρφωση μὲ συγκίνηση καὶ, στὸ βάθος—ἐγωιστῆς—μ' ἐκολόκεισε.

— Ἔτσι θὰ μὲ συνοδεύσετε εὐχάριστα ; ἔκανε μὲ ὑπαινιγμὸ.

— Εἴσαστε ἓνα κρυμμένο κόσμημα, Κλάρα.

[Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο]

Α Λ Κ Η Σ Ρ Α Μ Φ Ο Σ

Τὸ ἀγόρι στὰ πράσινα

Ἄγορι μὲ τὸ πράσινο πονκάμισο,
 φρέσκο σὰν κληματόφυλλο τ' Ἀπρίλη
 στὸ μελαψὸ σου δέριμα πάνω,
 μὲ τὸ γιακά σου διάπλατο στὸ μπάτη,
 μὲ τὸ ζεστό σου χῶτο ἀγάπη καὶ δεκοχτῶ χρονῶ,
 μὲ τὸ σῶμα σου ἔρωτα κι ἄνεμο,
 χλωρὸ κλαδί τῆς Ἄνοιξης
 μὲ τὰ μαλλιά τὰ σέλινα
 μουσκεμένα στὴν ἄρμη, ἀνάμελα,
 μουσκεμένα στὸν ἔβενο,
 στάζοντας νύχτα,
 μουσκεμένα στὴν ἀγάπη,
 τὰ στιβαρὰ τὰ χέρια,
 γιομάτα φλέβες ἀτίθασες,
 ὀλοκόκινο αἷμα τῆς φωτιᾶς,
 γιομάτα μνήμες,
 γιομάτα ἀφές,
 γιομάτα εἰκόνες - ἄταχτα χέρια,
 πυρωμένα,
 χτῆς ἀκόμα, σήμερα, αὔριο,
 πάνω στὸ πρόσωπο,
 νωπά, στὸ σῶμα.

Ἄγορι μὲ τὸ πράσινο πονκάμισο,
 πίσω ἀπ' τὶς πικροδάφνες διάβαινες καὶ χάνουσιν
 καπνίζοντας κλεφτὰ τὸ τσιγάρο σου,
 τὸ δειλινό,
 πηγαίνοντας...

Παιδι τῶν δεκοχτῶ χρονῶν, ἀνυποψίαστο,
 πὸν βιάστηκες νὰ πεῖς
 πὼς τὰ μαλλιά τους δὲν εἶναι δάση πὰ νὰ τ' ἀνασαίνεις,
 δὲν εἶναι θάλασσες τὰ μάτια τους νὰ ταξιδεύεις,
 καὶ νήστεψες τὰ χεῖλια τους,
 κι ἀρνήθηκες τὰ χέρια σου,
 τὰ σταύρωσες πεισματικὰ πίσω ἀπ' τὴ ράχη
 κ' ἔφυγες...

Ἄγορι ἀνυποψίαστο, πολὺ νωρὶς...

(Καλύτερα νὰ κλείσεις τὸ παράθυρο.
 Τραβήξου μέσα κι ἄφησε
 τὴν ἄνοιξη περαστικὰ στὴ γειτονιὰ
 νὰ παρατρέπει τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ

ἀπὸ τὸ διάβασμά τους.
 Καλύτερα νὰ γλείσεις τὸ παράθυρο.
 Κάπως ἄργα τὸ σκέφτηκες
 κ' ἔχει βραδιάσει...)

Ι Α Κ Ω Β Ο Σ Κ Α Μ Π Α Ν Ε Λ Η Σ

Ἡ Νάξος

Σάββατο ἀπόγεμα πήραμε
 τὸ πλοῖο τῆς γραμμῆς.
 Στὸ χῶρο: προορισμὸς ἡ Νάξος.
 Στὸ χρόνο: δεκαεννιά τοῦ Ἀπρίλη.
 Ὑπάλληλοι ἰδιωτικοὶ καὶ δημόσιοι
 θὰ ἐπιστρέψαμε στοὺς ἑαυτούς μας.
 Μά, ψυχικὰ ποιὸς θάταν ὁ προορισμὸς μας,
 δὲν τὸ ξέραμε.
 Γι' αὐτὸ, Σάββατο ἀπόγεμα πήραμε
 τὸ πλοῖο τῆς γραμμῆς,
 πληρώνοντας καὶ τοῦ κόσμου τὰ λεφτὰ ἀπὸ πάνω.

Διασχίσαμε διακόσια μίλλια στὸ χῶρο
 καὶ κάποιον δώδεκα ὥρες στὸ χρόνο.
 Ὅμως, ἐκεῖνο πὸν μέσα μας διανύσαμε
 ἦταν ἀμέτρητο.
 Ὡσπου φτάσαμε.
 Φτάσαμε γεωγραφικά, ἀκτοπλοϊκά,
 στραγγίσαμε τὸ εἰσιτήριο
 ὡς τὴν τελευταία πεντάρα τῆς ἐνέργειάς του,
 μὰ πουθενὰ ἡ Νάξος!
 Κι ὅμως ὁ χάρτης ἔδειχνε ὅτι
 τόντι τὸ λιμάνι αὐτὸ ἦταν ἡ Νάξος!
 Κ' οἱ κάτοικοι τοῦ η̄σιοῦ
 κάνανε ὄρκους,
 νὰ θάψουμε τὰ παιδιὰ μας, λέγανε,
 ἂν δὲν εἶναι τούτη ἡ Νάξος
 κι ἂν δὲν εἴμαστε Ναξιῶτες ἑμεῖς!
 Φύγαμε ἀπογοητευμένοι ἀπ' τὴ Νάξο
 κι ἀπὸ τοὺς Ναξιῶτες.

Ἄν ὄλοι αὐτοὶ οἱ διαβόλοι
 πὸν μᾶς περίμεναν στὴν προκυμαία
 εἶχαν τὴν εὐφροσύνη ν' ἀρνηθοῦνε
 ποιοὶ εἶναι καὶ ποῦ βρίσκονται,
 ἴσως νάταν τόντι ἐκεῖ ἡ Νάξος
 πὸν νοσταλγήσαμε.

τὸ Χρονικὸ τοῦ Μηνός

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς ὑπῆρξε ἀνέκαθεν καιρὸς καιρότερο ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς ἐξουσίας - καὶ τοῦτο, βέβαια, δὲ διέφυγε μῆτε τοῦ Πλάτωνα μῆτε τοῦ Marx, μῆτε κανενὸς ποτε φιλοσόφου ἢ κοινωνιολόγου, πολιτικοῦ ἢ προφήτη, συντηρητικοῦ ἢ επαναστάτη. Γιατί, ἐν τέλει, ὁ διαθέτων τὴν ἐξουσία δὲ διαθέτει ἀπώτερα τίποτε, ἂν δὲν κρατᾷ στὰ χεῖρα του τὸν παντοδύναμο μοχλὸ τῆς ἀγωγῆς, μὲ τὸν ὁποῖο καὶ μόνο μπορεῖ νὰ ξεπεράσει ὅλες τις ἀντιδραστικὰς δυνατότητες τῆς γενεᾶς του καὶ νὰ ἐμπεδώσει τὰ ὅποια ἐπιτεύγματά του, διαμορφώνοντας «ἔσωθεν» τὴν γενεὰ τῶν ἐπιγόνων οἴα τὴν θέλει αὐτός. Ἀπὸ τὴν ἀποψη τούτη, ἡ ἀγωγή δὲν εἶναι παρὰ τὸ μοναδικὸ ἐκεῖνο ὄργανο τῆς ἠθικοπνευματικῆς ἐπιβίωσης τῶν κοινωνιῶν καὶ τὸ πιὸ μακρόπνοο σχέδιο ἀμύνης τῶν καθεστώτων τους. Κι ἀκριβῶς γι' αὐτὸ στάθηκε ἀνέκαθεν ζήτημα καιροῦ - καιριότατο δὲ σήμερα πού τὸ πρόβλημα τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν καθεστώτων περνᾷ τὴν ὀξύτερη φάση τῆς κρίσεως του. Θὰ μποροῦντε, λοιπόν, σχεδὸν ἀφοβῶ νὰ εἰπωθεῖ, πὼς ὁ διαθέτων τὸ μοχλὸ τοῦτο τῆς ἀγωγῆς—σήμερα τουλάχιστον, πού τὰ μέσα τῆς ἐπιβολῆς, τῆς ἐπιβολῆς καὶ τοῦ καταναγκασμοῦ κατέστησαν ἄκρως ἀποτελεσματικὰ καὶ εὐρύτατες ἀκτίνας δράσεως— διαθέτει τὸ πᾶν, καὶ σὲ ὑπολογισμῶν μάλιστα προβολὴ πρὸς τὸ μέλλον. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὅλος ὁ ἀγῶνας ἐκεῖ διδεται ἐντέλει: ποῖός θὰ κατὰσχει πρῶτος, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, καὶ θὰ θέσει σὲ κίνηση γιὰ λογαριασμό του καὶ ὑπὸ τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχό του τὸν πολυδύναμο μηχανισμό τῆς ἀγωγῆς, μὲ τὸν ὁποῖο ὅα μπορέσει νὰ παραγάγει ἐν série ἀποτελέσματα προϋπολογίσμα καὶ μόνιμα. Ἡ ἐποχὴ μὲ εἶναι πλοῦσια σὲ τέτια πείρα, τὸ δὲ παράδειγμα τῶν ολοκληρωτισμῶν, πού πέτυχαν μὲ τὸ μοχλὸ τῆς ἀγωγῆς τὴν δημιουργία μιᾶς νέας γενεᾶς πευθῆναι στὰ κελεύσματά τους μέχρι τύφλας, πείθει ἀπόλυτα.

Οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ θρησκευτικοὶ ἡγέτες ἀκολούθησαν πάντοτε τὴν ὁδὸ

τῆς κατευθεῖαν ὑφαρπαγῆς τοῦ μοχλοῦ τούτου. Ἀλλὰ τὰ πολυόματα καὶ πανίσχυρα σημεριὰ κράτη ἐξουδετέρωσαν πᾶ τὶς δυνατότητες μιᾶς τέτιας ὑφαρπαγῆς, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ θίασοι τῶν φιλοσόφων περιορίστηκαν πρὸ καιροῦ στὸν σχεδὸν ἀνώδυνο ρόλο μιᾶς διακριτικῆς μουσικῆς δωματίου μ' ἐλάχιστη ἀπήχηση καὶ μηδαμινὴ ἀκτινοβολία, ἐνῶ οἱ προφῆτες, μὴ ἔχοντας πᾶ τὴν εὐκαιρία κανενὸς Γολγοθᾶ καὶ κανενὸς «μύθου», ἔλειψαν ὀλότελα. Γιατί, βέβαια, καὶ οἱ «μύθοι» σήμερα δὲν ἀνθίζουσιν, γόνιμοι καὶ ἀνθρῶπινοι, ἐξίλασθηροι καὶ σωστικοί, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, παρὰ χρειάζονται καὶ αὐτοὶ—ἰδιαίτερα μάλιστα αὐτοὶ—ραδιοφωνικοὺς σταθμοὺς ἰσχυρῆς ἐντασης καὶ ἡμερήσια ἐντυπα μέγιστης κυκλοφορίας - πᾶ' νὰ πεί: κεφάλαια, καὶ δυνάμεις πίσω τους τεραστίες, μὲ κολοσιαία συμφέροντα καὶ πολυῶριθμα ἐπιτελεῖα, ὄχι ἓνα φτωχὸ χιτῶνα καὶ μιὰ φανούλα ἀδύναμη στὰ ὅτα μερικῶν ψαράδων, μὲ νύχτες τῆς Γεσθημανῆς καὶ ἄλλες τέτιες γραφικότητες.

Πᾶν, λοιπόν, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ προφῆτες. Κυρίαρχοι τοῦ στίβου ἀπομειναν οἱ πολιτικοί, πού ἐθεώρησαν πάντοτε τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ κἀθετι καὶ κοτεῦσθαι, θαρεῖς, νὰ δικαιωθοῦν κιάλας. Ὅχι ὅμως ἀκόμη καὶ ἴσως ὄχι ἐντέλει. Ἀλλ' ὅπωςδῆποτε, ὡς τώρα, ἡ ἱστορία τῆς ἀγωγῆς ἀκολούθησε πορεία παράλληλη μὲ τὴν ἱστορία τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν καθεστώτων τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ σήμερα, ἂν σοβεῖ κρίση τῆς ἀγωγῆς, δὲ θάρπετε διόλου νὰ μᾶς εκπλήττει. Καὶ σοβεῖ ὅπωςδῆποτε. Ποιὰ καὶ πόση, δυσκαθόριστο ἀκριβῶς. Μοιάζει ὅμως σὰ νάφτασε ἡ ὥρα τῆς ἐσχάτης δοκιμασίας μιᾶς ὑπόθεσης πού ἄρχισε πρὶν ἀπὸ ἑφτά αἰῶνες τουλάχιστο, ὅταν ὅλο τὸ ὑπομονευμένο καὶ ἀποξεραιμένο οἰκοδόμημα τῆς ἀσφυχτικῆς ἐλεγχόμενης ἀπ' τὴν ἐκκλησία θρησκοληπτικῆς ἀγωγῆς τοῦ μεσαιῶνα γρεμισζόταν, καὶ στὴ θέση του, οἱ ἐμπνευσμένοι φορεῖς τοῦ σὺμανισμού, ἐνεοὶ μὲ τὸ περιλαμπρὸ «ἀρχαῖο θαῦμα», πρωτοθεμέλιον φωτισμένα

ὅτι μέχρι σήμερα ὀνομάζομε «κλασικὴ παιδεία»: τὴν ἰδανικὴν δηλαδὴ προβολὴν τοῦ «θαύματος» ἐκείνου, τὴ συστηματικὴν μελέτην τῶν πνευματικῶν ἐκφάνσεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, συμπληρωμένη λίγο ἀργότερα μὲ τὴν ἱστορικὴν κάτοψίν του καί, χθές μόλις, μὲ τὴν ἀνολοκλήρωτη ἀκόμα κοινωνικοπολιτικὴν του διερεύνησην, φυσικὰ δὲ καὶ τὴν μέσῳ τῆς ἰδανικῆς αὐτῆς προβολῆς ἀφύπνισην, ἐμπέδωσην, ὀργάνωσην καὶ ἀρίστωσιν τῆς γνωστικῆς ἔφρασης τοῦ νέου, παράλληλα μὲ τὴ γενικότερη πνευματικὴν του ἠθοπλασίαν.

Ἀλλὰ ὅταν πρωτοστήθονταν ὁ σκελετὸς αὐτὸς τῆς κλασικῆς παιδείας ἀπὸ τὰ ἔξοχα πνεύματα τῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ ἀγωγή δὲν εἶχε ἀκόμα γίνεσθαι ὑπόθεσις κρατικὴ - γιὰτὶ καὶ τὰ ἐθνικὰ κράτη δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη, μὲ τὴ σημερινὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου. Ἡ κλασικὴ παιδεία ἦταν τότε ὑπόθεσις πρωτοβουλίας ἀτομικῆς, φωτινῶν δημιουργῶν πού τὰ εὐρύτατα ἀνθρωπιστικά ἰδανικά τους ξεπερνοῦσαν κατὰ πολὺ τὶς ὁποιοδήποτε πολιτειακὰς ἀντιλήψεις περὶ ἀγωγῆς καὶ τῶν φιλελευθεροτέρων ἀκόμη κατοπινῶν καθ' ἑαυτῶν, ἀποσκοπώντων τὴ μόρφωση συνειδήσεων προσωπικῶν, ἀδελφικῶν καὶ ὅσο γίνεται αὐτεξούσιων, μέσα στὴν πῶς μεστέ πνευματικὴ πληρότητα πού μορεῖ νὰ νοηθεῖ. Ὅτι λεγόταν τότε «κλασικὴ παιδεία» δὲν ἦταν παρὰ παλμός, καὶ σφρίγος, καὶ ἔξαρση γνήσια - δὲν ἦταν παρὰ ὁ δρόμος πρὸς μιὰ κοινωνία ὀλοκληρῶν ἀνθρώπων, κοινωνία ἐλευθερίας, ὑγείας καὶ συνοχῆς. Ἀλλὰ ὅταν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ καθ' ἑστώτα συγκροτήθηκαν ὡς αὐστηρὲς καὶ αὐτοσυνειδητὲς μονάδες, καὶ καταπιάστηκαν συστηματικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς, ἄρχισαν οἱ μειώσεις καὶ τὸ κλάδεμα τοῦ ἰδανικοῦ ἐκείνου, πού κατάληξαν σήμερα, στὴν ἐποχὴ τῶν ὀλοκληρωτισμῶν καὶ τῆς ἀνελευθερίας, ὡς ἀπροκάλυπτη ριζοτόμησις τῆς κλασικῆς παιδείας. Ὅμως ἡ κλασικὴ παιδεία, ὡς ὄργανο ἀγωγῆς, ἀσφαλῶς διόλου ἀπηλλαγμένη ἀτελειῶν, ἔδωσε ὀποσδήποτε, στὴν Εὐρώπην τουλάχιστον, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, καρπὸς ὅχι εὐκόλα περιφρονησίμου καὶ ἀμελητέου. Εἰδικὰ μάλιστα γιὰ μᾶς, ἡ κλασικὴ παιδεία κυρίως ἐστάθηκε, ἀπὸ τὴν Ἀλωσὴν καὶ δῶθε—ἀν μὴ καὶ ἀπὸ

πῶς πρὶν—ὁ παράγοντας ἐκεῖνος χάρις στὸν ὁποῖο ἡ Ἑλλάδα ἐπέμεινε νὰ εἶναι χώρα εὐρωπαϊκὴ καὶ ὄχι τῆς Ἀνατολῆς, συνδεδεμένη καιρία μὲ τὸν κορμὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς παιδείας, ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς καταβολὰς τῆς, καί, κατοχυρώνοντας ἔτσι τὴν ἴδια τὴν ἐθνικὴν τῆς ὑπόστασιν, κατάφερε νὰ ἐπιζῆσει. Ἄν κανεὶς παραβλέψει τὸν παράγοντα αὐτὸν τῆς κλασικῆς παιδείας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων ὀκτῶ αἰώνων, δὲ θὰ ἐξηγήσει ποτὲ γιὰτὶ ἡ Ἑλλάδα δὲν ἀπετέλεσε γραφικὸν τόπο τῆς «Ἀνατολίας», κοινῆ ἐπουσιῶδη ἐπαρχία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἄν κατὰ μᾶς διέστειλε καὶ μᾶς ταξίδεψε πηλείστιους στὴν αὐτονομία καὶ στὴν ἀπελευθέρωση, δὲν ἦταν ὁ παράγοντας ὁ γεωγραφικὸς ἢ ὁ οικονομικὸς—ἀφοῦ αὐτοὶ μάλιστα ἀντιστρατεύονται—παρὰ τοῦτος ἴσα-ἴσα, ὁ παράγοντας τῆς διαφορετικῆς πολιτιστικῆς παράδοσης, πού ἐκφρασθῆναι στάθηκε ἡ κλασικὴ παιδεία.

Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ μόνον, τὸ ἔρμιο καὶ τὸ ὀρφανὸ σήμερα δίπλο τῆς κλασικῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ δίπλο αὐτὸ τὸ κατέφυγον οἱ σκόλοιοι καὶ τὸ βρήκαμε μὲς στὶς ἡμέρας μας ολιγῶ καὶ καταξεραισμένο.

Κι ὅμως—ἀν στὴν νεότερη Ἑλλάδα ἀνῆλθε ποτὲ καμιά ἐπιστήμη, αὐτὴ δὲν ἦταν παρὰ ἐπιστήμη φιλολογικὴ. Ὑπῆρξε ἓνας Ν. Πολίτης στὴ Λαογραφία, ἓνας Παπαρηγόπουλος στὴν Ἱστορίαν, ἓνας Κατζηδάκης στὴ Γλωσσολογίαν, ἓνας Κόντος στὴ Γραμματικὴν, ἓνας Βάσης, ἓνας Βερναρδάκης, ἓνας Τσοῦντας, ἓνας Συκουτρῆς. Κι ἂν ἤρθε ἡ ὥρα νὰ λείπει ἡ κλασικὴ παιδεία καὶ νὰ ταφεῖ κάτω ἀπ' τὰ πέλματα καὶ τὸ σκοταδιεμὸ τῶν ὀλοκληρωτισμῶν καὶ τῆς τεχνικρατίας, ἡ Ἑλλάδα, γιὰ χιλίους καὶ ἓς λόγους, εἶναι ἡ τελευταία χώρα ὅπου θὰ ἔπρεπε τοῦτο νὰ συμβεῖ.

Ἀσφαλῶς, ἡ κλασικὴ παιδεία δὲν εἶναι πῶς τὸ προφορτικὸν ὄργανο ἀγωγῆς τῶν σύγχρονων ἀνελευθερῶν κοινωνιῶν μας. Δὲν παράγει «εἰδικούς» καὶ εὐνοήτους—πειθῆναι καὶ ἄβουλα ἐξαρτήματα τῶν ὀλοκληρωτισμῶν. Παράγει—ὅταν βέβαια ὑπάρξουν οἱ φωτινοὶ διδάσκαλοί της—γενικὸς ἀνθρώπος, πρόσωπον—ὄχι γούμερα, πού ἔχουν ἐκμάθει τὴν ἐλευ-

θερία τὴν ἀσυμβίβαστη, τὴν ἀνόθευτη, τὴν ἀτιθάσευτη, στοὺς χώρους τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου «θαύματος», ὅπου οἱ νόημονες δὲν ξεγελιοῦνται τόσο εύκολα μὲ τὰ παραμύθια τῆς πολιτικῆς. Ἀναμφισβήτητα, οἱ ἄνθρωποι ποὺ μορφώνει ἡ κλασικὴ παιδεία δὲν εἶναι διόλου βολικοὶ στὰ σύγχρονα καθεστῶτα μας* κ' ἂν ὁ ὀλοκληρωτισμός, ὑπὸ οἳδῆποτε μορφῆ του, πρόκειται ἀλήθεια νὰ φέρει τὸν καινοῦργο μεσαιῶνα, ὅπου ἡ ἀνθρώπινη μονάδα θὰ ἐξαλειφθεῖ ἀπ' τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ τὸ ὑποκατάστατό της, τὸ «ἀνθρώπινο ὄλυκό», τὸ μαζοποιημένο, θὰ γίνῃ ἐξοχο καὶ χαριτωμένο ἐξάρτημα τῆς κρατικῆς μηχανῆς, τῆς ὀικονομικῆς μηχανῆς, τῆς κοινωνικῆς μηχανῆς, τῆς τεχνικῆς μηχανῆς, τότε ἀσφαλῶς ἡ κλασικὴ παιδεία θὰ πεθάνει. Ἀλλὰ τότε, ἐξίσου ἀσφαλῶς — κ' ἄς τὸ καλοσκεφτοῦν αὐτὸ κ' οἱ φαρισαῖοι τῆς Πατριδοκαπηλείας, κ' οἱ φιλισταῖοι τῆς Ἐπανάστασης — μήτε Ἑλλάδα θὰ ὑπάρξει, μήτε Ἐπανάσταση ἢ Ἀντεπανάσταση γιὰ ν' ἀλληλοσυντηροῦνται στὸ στίβο τῆς πολιτικῆς καὶ στὰ πεδία τῆς κατανάλωσης τῶν πολεμικῶν ἀποθεμάτων καὶ τοῦ περισσεύοντος ἀνθρώπινου ὄλυκου, ποῦ, σὰ νεαρὸ πάντοτε, ἀπαιτητικὸ καὶ ἀνήσυχο, καταντᾷ πολὺ «ἐνοχλητικὸ», καὶ χρειάζεται διαρκῶς, κατὰ κάποιον τρόπο, «νὰ φεύγει ἀπὸ τὴ μέση», ν' ἀραιώνει, ν' ἀχρηστεύεται, «νὰ μᾶς ἀφήνῃ ἡσύχους»! Naί. Ἡ Ἑλλάδα ὁμως τότε θάναί μιά μικρὴ ἀμελητέα τοπαρχία. Κ' οἱ ἐπαναστάτες, ἂν διανοηθοῦν νὰ ὑπάρξουν, θὰ εἶναι «συμπαθητικοὶ τρελοί», ποῦ θὰ τοὺς γίνονται μιά ειδικὴ λοβοτομή ἢ ἕνας θαυματουργὸς ὀρκὸς νομοτάγειας καὶ θὰ μεταβάλλονται αὐθῶρι σ' ἐκστασιαστές τῆς «λαμπρότητας» τοῦ καθεστῶτος καὶ τῆς «φωτεινότητος» τοῦ σκοταδισμού.

Μὰ δὲ θὰ συμβοῦν αὐτά, γιατί, παρὰ τὶς προσπάθειές του καὶ τὴ λύσσα του, ὁ διεθνὴς σκοταδισμὸς τὸ χάνει τὸ παιχνίδι, καὶ τὰ χρώματά του, ἄσπρα ἢ μαῦρα, κόκκινα ἢ γαλάζια, γριζία ἢ ροδόχραα ἢ κίτρινα, δὲν πρόκειται νὰ δαλτωνίσουν τὰ μάτια τῆς ἀνθρωπότητος. Θὰ μᾶς ταλαιπωρήσει μόνον καὶ θὰ παρελθεῖ, πρὶν προλάβει νὰ «νικήσει» ἢ νὰ «ἤττη-

θεῖ». Γι' αὐτό, καλὸ εἶναι νὰ μὴν ἀκοῦμε τὰ πουλιά τῆς τρικυμίας, ποὺ βιάζονται ἀπὸ τώρα νὰ θάψουν τὴν κλασικὴ παιδεία στὴν Ἑλλάδα. Καλὸ εἶναι ν' ἀρπάζαν μερικοὶ τὸ σκουπόξυλο καὶ νὰ σαρώναν ἐκείνους ποὺ διανοήθηκαν, ὄψιμα καὶ ξαφνικά, νὰ σερβίρουν τὴν πνευματικὴ τους χθαμαλότητα καὶ τὴν ψυχικὴ τους ἀρτηριοσκλήρωση καὶ στειρότητα μὲ τὸ ἔνδυμα τῶν «μοντέρνων» καὶ «ρεαλιστικῶν» δῆθεν ἀπόψεων περὶ καταργήσεως τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων κειμένων στὰ γυμνάσια καὶ ἀντικαταστάσεώς τους μὲ μεταφράσεις — ποιῆς μεταφράσεις; Ποῦ θὰ τὶς κάνουν ποιοί; Οἱ ἀνίκανοι αὐτοὶ χαμαιδιδάσκαλοι ποῦ τὶς ἐνεπνεύσθησαν καὶ τὶς ἐλάνθασαν τόσα χρόνια στὰ γυμνάσια, ἀπὸ ἀγραμματοσύνη, ἀπὸ τεμπελιά κ' ἀπὸ φροντιστηριακὴ ἰδιοτελεία;

Ἀλλὰ, θὰ μᾶς ἔλεγε κανεὶς — τὸ λέμε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι: Ἡ κλασικὴ παιδεία δὲν εἶναι τὸ μόνον δυνατὸ μέσο ἀγωγῆς. Θὰ μποροῦσε πολὺ καλὰ, ἀν' αὐτῆς νὰ εἶναι ἡ σύγχρονη λογοτεχνία, ἡ ἢ εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία, ἡ ἢ βιολογία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ θεωρία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἡ ὅτι ἄλλο τοῦ κύκλου «παιδεία». Θὰ διδαχθοῦν ὁμως ἀπὸ τοιοῦς ὄλ' αὐτά; — πορίσματα καὶ μορφωτικῆς ἀξιοποιήσεως μεγίστων ἐπιστημῶν ποῦ δὲ γεννήθηκαν ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα.

ἌΟχι, ἄς μὴν ὑπεριτιμᾶμε τὶς δυνάμεις μας* κ' ἄς περιοριστοῦμε, γιὰ τὴν ὄρα, σ' ἕνα καλὸ-καλὸ σάρωμα τῶν ἀνάξιων λειτουργῶν τῆς τρωπῆς μας παιδείας, ὀργανώνοντας μιά συστηματικὴ ἀνακάθαρση καὶ ὕγειοποίηση τοῦ χώρου αὐτοῦ, προχωρώντας, φυσικά, καὶ παραπέρα, καὶ παραπάνω, ἀφοῦ «ἀπ' τὸ κεφάλι βρωμάει τὸ ψάρι» ὅπως λέν' καὶ βρωμάει πρᾶγματι τὸ ψάρι, ἀφόρητα, στὶς δυὸ φιλοσοφικῆς σχολῆς μας, τῶν ὁποίων τὶς περισσότερες ἔδρες κρατοῦν γίγαντες τοῦ ἀναστήματος τοῦ κ. Χατζῆ, καὶ τοῦ χθεσινοῦ βιβλιοθηκαρίου κ. Κορρέ, καὶ τοῦ δεινοῦ κοινωνιολόγου κ. Σακελλαρίου, καὶ τοῦ βιομηχανοῦ κ. Σκάσι, καὶ δὲν ἔξρει κανεὶς ποιῶν ἄλλων, ποῦ τοὺς ἐδόθησαν οἱ ἔδρες τῆς φιλολογίας γιὰ ν' ἀσκήσουν μέσφ αὐτῶν τὸ ἐπιφανέστερο παιδευτικὸ λειτούργ-

γυμασία στη χώρα και να τις καταστήσουν κέντρα ευρύτατης μυσταγωγίας σε ό τι αξίο της κλασικής παράδοσης, κι αυτοί τις μετέτρεψαν σε νεκροθήκες και οστεοφυλάκια της φιλολογικής επιστήμης. Ἄλλὰ τὸ σάρωμα νὰ προχωρήσει και παραπέρα, στίς ἔδρες τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, στὰ προσωπικά οἰκόπεδα τοῦ κ. Ζώρα και τῶν ἀξίων συναδέλφων του, πού τὸ κατάφεραν νὰ θάψουν τὴν ἐπιστήμη τῆς νεώτερης φιλολογίας μας ἐν τῇ γενέσει της.

Ἄλλ' αὐτὰ σε ποιούς; Μήπως στούς φοιτητές τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν μας, πού, ὅταν ἀνοηταίνει και φλυαρεῖ και περιαιτολογεῖ κι ἀφραδιάζει λάθη, μαρίες, ἀνακριβείες, ἀηδίες ὁ ὅποιοςδήποτε κ. καθηγητής, δὲ σηκώνονται θαρετά, ὅπως ὀφείλουν, νὰ τοῦ ζητήσουν τὸ λόγο, κι ἂν δὲν τοὺς τὸν δώσει, νὰ τοῦ γυρίσουν τὴ ράχη και νὰ τοῦ δείξουν τὸ πρόσωπο αἰθούσης κενῆς; Ἡ μήπως στούς μαθητές τῶν γυμνασίων, πού, ὅταν ὁ κ. καθηγητής τοὺς συνιστᾷ τὴν τάδε ἢ τὴ δείνα μεταφραστικὴ φυλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποία συχνότατα διδάσκει κι ὁ ἴδιος, δὲ σηκώνονται νὰ πάν νὰ τὸ ἀναφέρουν στὸ γυμνασιάρχῃ, κι ἂν αὐτὸς ἀδιαφορήσει, στούς γονιούς τους, κ' οἱ γονιοὶ τους στὸν κ. ἐπιθεωρητή, κι ἂν δὲ φτάνει, στὸν κ. διευθυντὴ τοῦ ὑπουργείου και στὸν κ. ὑπουργό, και νὰ μὴν ἡσχάσουν οὔτε ὅταν ἐξαντλήσουν ὅλα τὰ «νόμιμα» μέσα διαμαρτυρίας και δὲ βγεῖ τίποτα—γιατι νὰ αὐτὸ δὲν ἀποκλείεται, ἀφοῦ, συνηθέστατα, οἱ ἴδιοι κ. κ. ἐπιθεωρητές και διευθυντές τοῦ ὑπουργείου εἶναι ἐκδότες μεταφραστικῶν φυλλάδων ἢ οἰκτρῶν «Ἀναγνωστικῶν τῆς Ἀρχαίας» τοῦ Ο.Ε.Σ.Β.—παρά, μὲ τὴ σειρά τους, ἔξω ἀπὸ νόμους και προφητες, νὰ πάρουν κι αὐτοὶ τὸ σκουπόξυλο και νὰ τοὺς κυνηγήσουν τοὺς ἀνάξιους ἐκείνους στούς ὁποίους ἐμπιστεύτηκαν τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν τους.

Καλύτερα ὅμως νὰ ψυχραιμήσουμε ὅλοι μας και νὰ τὸ δοῦμε τὸ πρᾶγμα σωστά ὅπως ἔχει: Ὑπάρχει και παραυπάρχει περιεχόμενο στὴν κλασικὴ παιδεία· και δὲ λείπουν ἐκείνου πού και τὴ φλόγα και τὴν ἱκανότητα ἔχουν νὰ διδάξουν πράγματι φωτινά,

πράγματι ἐπαγωγὰ τὰ ἀρχαῖα κείμενα, ἀλλὰ—μὲ τὸν ἴδιο σεβασμὸ κ' εὐσυνειδησία—και τὰ νέα κείμενα, τὰ πῶς κοντινά, τὰ ἀμεσότατα στὴν ψυχὴ τοῦ νέου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ξεκινᾷ, νὰ συντηρεῖται, νὰ δυναμώνεται, νὰ τελειοῦται ἢ ἀληθινὴ πνευματικὴ ἔφεση πρὸς τ' ἀρχαῖα και πρὸς ὅλα.

Ἄλλως, δὲ βλέπει κανεὶς γιατί νὰ μὴν πᾶμε πολὺ μακρύτερα, ἐκεῖ πού ἔφτασαν κ' οἱ πολιοεβίκοι, κ' οἱ χιτλερικοί, κ' οἱ ἀμερικάνοι: νὰ καταγγήσουμε κάθε εἶδους πνευματικὴ παιδεία και νὰ παράσουμε στούς νέους «πρακτικὲς» γνώσεις, «τεχνικὲς» γνώσεις, «χρησίμες» γνώσεις, μὲ σκοπὸ ὄχι πιά τὴ διάπλαση ἀνθρώπων νων νονάδων, αὐτόφωτων και ὀλοκληρωμένων, ἀλλὰ ἐξυπηρετικῶν γιὰ τις ἐπιδιώξεις μας «ἀνθρώπινου ὕλλου».

Ὅποτε...

Αλλὰ μήπως ἰστορήθηκε ἱκανοποιητικὰ γιὰ τὸν σύγχρονο ἀνθρώπο ὁ ἀρχαιοελληνικὸς κόσμος, σε εὐσύνοπτες και προσιτὲς συγγραφές; Οἱ ἀξιολογότερες ἀπ' ὅσες ὑπάρχουν, μήτε εὐσύνοπτες εἶναι, μήτε ἀνταποκρίνονται στίς ἀπαιτήσεις τοῦ σημερινοῦ μελετητῆ. Και ἀσφαλῶς χρειάζονται μιὰ καινούργια «Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων». Τὴν ἀποπειράθηκε ὁ κ. Καραγάτσης, κι ἀποδείχτηκε, δυστυχῶς, κατεξοχὴν ἀναρμόδιος γιὰ τέτοιο ἔργο, ἀφοῦ δὲν κατάφερε παρά νὰ γίνει διασκεδαστικὸς, σπαρταριστικὸς - σωστὸ περιβόλι! Ἀπολαύστε μερικὰ ἀποσπάσματα—ἀλλὰ μὲ μεγάλη φειδῶ μέλιου, παρακαλοῦμε, γιατί ἐμεῖς γιὰ φορὰ δὲν εὐθυνομάστε:

Γιὰ τοὺς Σπαρτιάτες: «Ἦρθε ἡ ὥρα κ' ἡ στιγμή νὰ δημιουργήσουν τὸν φαισμά [!] πού ὀνειρεύονταν.» (σ. 94).—Γιὰ τὴ Σπαρτιάτικὴ: «Ἀντρογονναϊκὲς, ξετσιπωτὲς...» (σ. 96).—Γιὰ τὴ Σπάρτη: «Ἔς πὺς μπορεῖ νὰ φτάσει ὁ ἀνθρώπινος παραλογισμὸς!» (σ. 97).—Γιὰ τὴν ἐπιστρατεία τοῦ Μιλτιάδῃ κατά τῆς Πάρου: «Ὀδοιστικὰ ἐπρόκειτο γιὰ πλιατσικολογικὴ [!] ἐπιχείρηση πρὸς ὄφελος αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Μιλτιάδῃ.» (σ. 153).—Θαυμαστὲς ἱστορικὲς ἐξομωσέες: «Οἱ περιπτώσεις τοῦ Κλεμανσὸφ και τοῦ Τσάρσκιλ, ἀπὸ ἀσθηρὰ πολιτικὴ πλεურὰ, εἶναι παρόμοιες μὲ τὴς περιπτώσεις τοῦ Μιλτιάδῃ, τοῦ Θεμιστοκλῆ, τοῦ Κίμωνα.» (σ. 177).—Και παρακάτω: «Θὰ καταλάβουμε καλύτερα τὴ δημοκρατικὴ κυβερνήση τοῦ Περικλῆ, ἂν

την παραβάλουμε με την κυβέρνηση Βενιζέλου της περιόδου 1910-15.» (σ. 184). — *Για την 'Αθήνα του Περικλή*: «Θά μπορούσαμε να την προσδιορίσουμε: σοσιαλδημοκρατική αυτοκρατορία.» [!] (σ. 185). — *Για τις... Σμυρνίες*: «Τά παράνομα ξενοφάνα — και τὰ νόθα παιδιά — είναι άφθονα στην 'Αθήνα. Συμβαίνει μάλιστα πολλοί 'Αθηναίοι — άν όχι οι περισσότεροι — έκτός από τή νόμιμη σύζυγο να έχουν και μιὰ παλλακή φαινόμενο που χρωσιέται μόνο στην πολυγαμική φύση του άντρα; *Όχι άκριβώς. *Ο θεσμός του πατρικού γυναικωνίτη έξεκόλαπτε χηνάκια [!], που ή μετάθεσή τους στο συζυγικό τις μετάλλαξε άπλως σέ χήνες [!]. Σύζυγοι άξιοσέβαστοι βέβαια, άλλα πολύ κακή παρέα για τους 'Αθηναίους με τόν γενικότερο έκλεπτυσμό. Καί που έπιμένουν, άντι να έκλεπτόνουν τις γυναίκες τους (τό ποίμα έχει κινδύνους...), να γυρουνόταν έκλεπτυσμό έξω από τό σπίτι και κυρίως στάς έταίρας, τις μεγαλοκότες [!] τής έποχής, συνήθως 'Ιωνίδες (άχ, αυτές οι Σμυρνίες!), που έμπορεύονταν περισσότερο τήν έξυπνάδα και τή μόρφωση παρά τό κορμί τους. Με μιὰ τέτια — τήν 'Ασπασίαν — έμπελεξε άσχημα [!] ό Περικλής... Μά οι πολιτικοί του αντίπαλοι έξερασαν [!] έναντιόν της κάθε είδους συκοφαντία...» (σ. 252). — *Για τή Μήδεια του Έυριπίδη*: «Δέν είναι παρά ένα μεγαλοφύνης φεμινιστικό [!] μανιφέστο.» (σ. 253). — *Για τό κόμμα του Κίμωνος*: «Φεμινίζει [!] από γενικότερο σνομπισμός [!], άλλα κι από λακεδαιμονοπληξία» [!] (σ. 253). — *Για τις ύποσχέσεις του Κλέωνος*: «...Οι 'Αθηναίοι θά ξαπλώσουν τήν άριδα τους [!] και θά τρωγολώνουν εις βάρος τών κορούδιων. [!] *Έξω φτώχεια, μιὰ για πάντα. Κηφισαίοι [!] κι άγιος ό θεός!» (σ. 268). — *Για τό Δημοσθένη*: «Δέν έχει ούτε τήν Ικανότητα να πιάσει τόν παλμό τής έποχής του, ούτε τή διορατικότητα τής αναγκαστικής μελλοντικής εξέλιξης. Είναι ό άνεδαφικός νοσταλγός τών περασμένων... Τέτια έλλειψη φαντασίας... *Ο Δημοσθένης, τό στείορο όνειρο τών 'ερασμένων μεγαλειών» και τών «εγκλεισών ήμών προγόνων» [!] (σ. 325). — *Για τήν ελληνικήτητα τής Μακεδονίας*: «*Ηγεμόν τών 'Ελλήνων είναι ό βασιλεύς τών Μακεδόνων... Τό σννέδρο συγκαλείται από τών ήγεμόνα, άλλα δέν προεδρεύεται ποτέ από αυτόν, επειδή ό ήγεμόνας δέν είναι «*Έλληνας» [!] (σ. 340). *Και άλλου*: «...Οι Μακεδόνες — που μόνον αυτοί νίκησαν στο Γρανικό — ήσαν πολιτικό τμήμα του έθνους τών 'Ελλήνων; *Όπως γνωρίζουμε, ή πραγματικότητα είν' έντελως άλλιώςτικη.» (σ. 375). — *Λόγια του Μεγάλου 'Αλέξανδρου στή γλώσσα του κ. Καραγάτση*: «*Απλάδι έμεις είμαστε πλάσταρδοι;» (σ. 342). — *Για τις σχέσεις Φιλίππου και 'Αλεξάνδρου*: «*Ισαμε έδώ, πατέρας και γιός τή γηγαίνου περιφωμα. *Έρχεται όμως ή παθιασμένη σαρκική άνολασία [!] του Φιλίππου να τὰ χαλάσει. Στά 50 χρόνια του κοστά, ό κυρίαρχος τής 'Ελλάδας ερωτεύεται μιάν άνεψια του *Ατταλου, τήν Κλεοπάτρα. Πιάθος γεροντικό, που τόν σπρώχνει σ' ένα σωρό άνοησίες [!]. Φαίνεται πως ή νεαρά [!], καλά συμβουλευμένη από τόν μαμάρινα της [!], ούκ έβουλήθη συνίεναι χωρίς έγγυήσεις πως θά γινόταν βασίλισσα και πως τὰ παιδιά της θά άνέβαιναν στο θρόνο. *Ο γερο-κολασμένος [!], ξαναμορφάμενος [!] από άκατάσχετη έπιθυμία, φαίνεται πως τής ύποσέθηκε τὰ πάντα, ακόμα και τόν παραγκονισμό του *Αλέξανδρου από τή διαδοχή. *Έτσι εξηγεί-

ται και τό επεισόδιο με τόν *Ατταλο... *Ο Φίλιππος πάνω στο μεθύσι και τήν έρωτική του όχλεια [!], χιμήξε να σκοτώσει τό γιό του... Μάνα και γιός, έξω φρενών, έφυγαν... Τότε ό Φίλιππος συνήθε. *Ισως κ' επειδή χάριξε τήν καινούργια του πουλαδίτσα [!], να του πέρασε ό μεγάλος αναβρασμός.» (σ. 364-5). — *Μετά τήν άνασκαφή τής Θήβας από τόν 'Αλέξανδρο*: «*Ο Δημοσθένης, που και σ' αυτή τήν περίπτωση φέρθηκε πολύ άλαφρόμυαλα [!] και πολύ λίγο άντρίκια [!], δέ θάχει πιά ούτε τήν Ικανοποίηση ν' αντιπολιτεύεται, με λόγια όμορφα, κούφια [!] και στείαρα [!].» (σ. 369). — *Αλλά και για τόν ίδιο τόν 'Αλέξανδρο*: «... τό μεγαλοφύνης χαλασμένο μυαλό [!] αυτού του ύστερικού [!].» (σ. 387). *Και παρακάτω*: «*Μά δέν υπάρχει άμφιβολία πως ό άνθρωπος — ή ό θεός, άν προτιμάτε — δέν ήταν άπόλυτα Ισοροπημένος [!]» (σ. 388). — *Και, τέλος, για όλα μαζί τά ες τήν ελληνική, προτότυπα ή μεταφρασμένα, Ιστορικά συγγράμματα*: «... *Έξόν που δλ' αυτά τό σοφά κείμενα είναι γραμένα στην άποκρουστική καθαρεύουσα...», τό έργο του Παπαρηγόπουλου έχει, μεταξύ άλλων, ως βρασιόκο μειονέκτημα» γλώσσα «περιπεπλεγμένη, με ύφος άρκετά στριφνό.» (σ. 5)

Μπά; Κ' έμεις νομίζουμε, έβδομήντα χρόνια τώρα, πως οι σελίδες του έξοχου Παπαρηγόπουλου άποτελούν μοναδικά ύποδείγματα ύφους, τής Καθαρεύουσας βέβαια, που τόσο δυσκολεύει, φαίνεται, τόν προχειρογράφο κ. Καραγάτση τών προσφώνων λαϊκών εικονογραφημένων άναγνώσμάτων τής δεκάρας, και πού, πάντως, είναι άσυγκριτα προτιμότερη από τή δική του έκδοχή τής Δημοτικής, έξομοιούμενης στή θλιβερή τύπη «*Ιστορία» του «τών 'Ελλήνων» με άσυμάξετη γλώσσα όντως «ξετισπωτής» «πουλαδίτσας» τό ταλήρου.

*Αλλά, σά δέ ντρεπόμαστε, να τὰ έκδίδουμε, και με αξιώσεις κιάλας, τέτια ρυπαρογραφήματα, επειδή τυχόν κουράστηκε ή στείρευσε πράγματι ό κ. Καραγάτσης, κι άντι να στρωθεί πιά να μάς δώσει τό όρμνο λογοτεχνικό του έργο — τι, με τόν «Συνταγματάρχη Διάπικν» θ' άπομείνει; — καθέτοι και κατατρίβεται σέ τέτιες άηδίες. Ποιό είναι τό ειδικό λογοτεχνικό βάρος του κ. Καραγάτση θά τό εκτιμήσει ό άναγνώστης στο έρχόμενο τεύχος, όπου άνθολογείται με ένα έξαιρετο διήγημά του. Δέν άδικει, λοιπόν, τόν έαυτό του, ό κ. Καραγάτσης, μυθολάστης από ράτσα, άλλ' όχι Ιστορικός, για τό θεό;..

Εχει άρα δικίο ό κ. Χατζίνης, όταν γράφει πως «κι ε ίδιος ό Καραγάτσης μάς αφήνει, κατά

κάποιον τρόπο, να πιστέψουμε ότι θεωρεί ξεπερασμένον τόν εαυτό του, όταν παραμελείζει τώρα από τις συγγραφικές απασχολήσεις του την αφήγηματική πεζογραφία, για να τραπέι προς την «Ιστορία»; Ἄν ὅμως δέν ἔχει, τότε γιατί θύμωσε τόσο, κι ἄναψε και κόρωσε ὁ κ. Καραγάτσης, φτάνοντας μάλιστα ὡς τὸ σημεῖο νὰ δώσει μακροσκελέστατη ἐπιστολὴ στὸν κ. Ἀχ. Μαρμάκη (27-3-52), ἐνῶ ἄλλοτε, ὅταν εἶχε μερίδιο βήματος στὴν προικοφυλλάδα τοῦ κ. Π.Χ., ἀπόφευγε ἐπιμελέστατα «νὰ ἐνιαχύσει» τὴ «λογοτεχνικὴ στήλη» τοῦ «Ἐθνους», μολοντοὺ οἱ ἐπιθέσεις ποῦ ἐδέχετο γι' ἄλλα ἦταν πολὺ κρισιμότερες ἀπ' αὐτὴν τὴν τωρινή;

Ἄλλ' ἄς τὸ δοῦμε τὸ πράγμα πῶς ἔχει :

Ὁ κ. Χατζίνης πιάνει και γράφει μιὰ κριτικὴ γιὰ τὸν κ. Καραγάτση στὴν προικοφυλλάδα τοῦ porte-parole τῶν ἀνεκδήγητων «Δώδεκα», στὴν ὁποία, ὁμολογουμένως, πολλὰ τὰ ἐνδιαφέροντα. Ἀκούστε μερικὰ :

«Ἄν ἡ κρίσις τοῦ 1940 γενιὰ ἔβλεπε στὴν ἐκμετάλλευσή τοῦ σεξουαλικῶν θέματος νὰ ἐκασκάνεται μιὰ ἀπ' τις πρωτεύουσες ἀνησχίες τῆς (ὡστε ἡ δόξα τοῦ συγγραφέα μας σχεδὸν νὰ ἐντοπισθεῖ σ' αὐτήν), μορεῖ, ἄραγε, μέσα στὸ κλίμα ποῦ κυριαρχεσε μετὰ τὸν δεύτερο πόλεμο, τὸ θέμα αὐτὸ νὰ βρεῖ τὴν ἴδια ζεστασιά στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινού;»

Κ' ἔχει δίκιο, ἀσφαλῶς, ὁ κ. Χατζίνης. Δὲ σταματᾷ ὅμως ἐδῶ -προχωρεῖ τομηρότερα και παρακάτω, γράφοντας τοῦτα τὰ ὁρθότατα :

«Ἄν ὁ Καραγάτσης παίζει τὸ παιχνίδι τοῦ μὲ τὴν δρητικότητα και τὴν πάνα στὸ γλιτορὸ ἐπίπεδο τῆς σεξουαλικῆς παντοδυναμίας, εἶναι γιὰ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν πλέγμα πολλῶν ρομαντικῶν ἀδυναμιῶν ποῦ κορβεῖ μέσα του. Ὅλο τὸ ἔργο του, σὲ ὅτι ἔχει πρὸ γήινο, δέν εἶναι παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μοναχικῆς ἀντιδράσεως του πρὸς τὸν ἐμφυτο συναίσθηματισμὸ του, ποῦ νιώθει ἀδίκαια τὴν ἀνάγκη νὰ τὸν ξεπερᾷ, νὰ τὸν τσαλακάνει ἀδυσώπητα, γιατί ἄλλως θὰ κινδύνευε νὰ καταβροχθιστεῖ ἀπ' αὐτόν. Τὸ δράμα του εἶναι ὅλων ἐκείνων τῶν ὑπερ-ελασθητῶν και ἐκρηκτικῶν φάσεων, ποῦ εἶναι προικισμένοι συγχρόνως μὲ μιὰ ὀδυνηρὴ δευδερκεια, γιὰ νὰ μὴ μωροῦν νὰ ἴδουσι στὸ συναίσθηματισμὸ τους ἄλλο ἀπὸ μιὰ συμπυκνωμένη «ἠλιθιότητα». Ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴ Σκύλα και τὴ Χάρυβδη, ὁ Καραγάτσης δημιουργεῖ τὸ ἔργο του.»

Αὐτὰ ὁ κ. Χατζίνης, τὰ ἐντιμότερα και θαρετὰ -ποῦ ὅμως δὲ θάβρισαν ἄλλοτε τὴ θέση τους στὴν προικοφυλλάδα, ὅταν ὁ κ. Π.Χ. ἦ-

ταν φιλι-κλειδι μὲ τὸν κ. Καραγάτση (χρειαζόταν, βλέπετε, ἕναν ἀναγνωρισμένο «νταή» κοντὰ τοῦ λαστι-γένιους ἐλιγμιατῆς κ. Χάρης, γιὰ τις ἄσκημες ἐκείνες στιγμὲς ποῦ οἱ βρωμεροὶ ἐλιγμοὶ του τύχαινε νὰ σαλιώσουν σὲ «μὴ ἔξυπνους» και μὴ πολὺ «εὐπρεπεῖς», ὁπότε ὁ μικρὸς θεοῦλης ἔτρεχε στὸ «μπάρμπα», τοῦ κλαιγόταν κ' ἐκείνος πιά -τρέμε γή!) Ἀλλὰ τότε ὁ κ. Καραγάτσης ἦταν στὸν κομὸ τῆς τραγελαφικῆς «δωδεκάδας», ἐνῶ τώρα δέν εἶναι. Κι ὄχι μόνο, παρὰ, ὅπως ὁ ἴδιος δηλώνει στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν κ. Ἀχ. Μαρμάκη, «ἀπεχώρησε χωρὶς ποτὲ νὰ ζεστομίσει τοὺς ἄκρως δυσἀρεστοὺς λόγους ποῦ τὸν ἀνάγκασαν νὰ τὸ κάνει». Ὅμως, γιατί νὰ μὴ τὸν «ζεστομίσει» αὐτοὺς τοὺς «ἄκρως δυσἀρεστοὺς λόγους» ὁ κ. Καραγάτσης; Εἶναι τάχα τόσο πολὺ «προσωπικοί»; Ἡ μήπως εἶναι τὸ ἄλλο, τὸ ἀκόμη βαρύτερο : ὅτι δηλαδὴ και ὁ κ. Καραγάτσης, ἄσχετα πρὸς τὴν συγκεκριμένη ρηξὴ του μὲ τὴν κλίκα τῆς ντουζίνιας αὐτῆς, τηρεῖ πιστὰ τοὺς βρωμεροὺς κανονισμοὺς «περὶ ἀπολύτου κρυπτείας και αὐστηροῦ παραβύστου» τῆς εὐρύτερης φιλολογικῆς κἀστας τῶν «φθασμένων» μας; Ἄ, ὅλα και ὅλα! Οἱ θυμοὶ θυμοί, κ' οἱ τσακωμοὶ τσακωμοί! Ὅχι ὅμως νὰ μᾶς πάρουν μυροῦδιὰ κ' οἱ παραόξω τιλογῆς εἶμαστε, γιατί αὐτοὶ παραφυλάνε και λαβαίνουν ὑπὸ σημείωση τὰ κρούσματα τῆς θλιβερότητάς μας, και βγάζουν συμπεράσματα γιὰ ὅλους μας, τί κοινὸ και πνὸ φομαόρουμε!.. (Και δέν ἔχουν κι ἄδικο, ἐδῶ ποῦ τὰ λέμε, τοῦτοι οἱ «παραόξω», οἱ ἐκτὸς κλίμας, γιατί—μεταξὺ μας αὐτὸ!—τῆς ἴδιας φτηνῆς ποιότητος εἶμαστε ὅλοι. Κι ἀπόδειξη: ὅτι εὐκόλα -εὐκόλα τὰ φτιάχνουμε, τὰ χαλαῖμε, τὰ ξαναφτιάχνουμε, τὰ ξαναχαλαῖμε -δὲ βαριέσαι, ἄς τὰ κοροῦδα ἀπόξω νὰ θαρῶνε πῶς ἐμεῖς εἶμαστε «σοβαροὶ ἄνθρωποι» μιὰ φορὰ! «Σοβαροὶ» στὸ θυμὸ μας, «σοβαρότεροι» στίς φιλίες μας, «σοβαρότατοι» στίς γνώμες μας, στίς ἀντιλήψεις, στίς κρίσεις μας, και ὁποσδήποτε πολὺ «σοβαρότεροι» στὴ μπέσα μας, τὴν ἀναμεταξὺ μας και τὴν ἀπέναντι τοῦ ἀφελεστάτου κοινού μας!..)

Ἐξω φρενῶν, λοιπόν, ὁ κ. Καρα-

ραγάτης, κ' ἔκτος ἑαυτοῦ πιά, φτάνει στὸ σημεῖο ν' ἀποφθέγγεται βαρύνδουπα ὅτι ὁ κριτικὸς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἀναλύσει καὶ νὰ τὸν διερευνήσει, ὅσο ἀποκαλυπτικά θέλει, σὰν προσωπικότητα. Ὁ κριτικὸς ὀφείλει ν' ἀπομονώνει τὸ «ἔργο» καὶ νὰ ἐξετάζει, αὐθαίρετα κι ἀψυχολόγητα, αὐτὸ μονάχα - ἔτσι διατείνεται ὁ κ. Καραγάτης. Ἀλλὰ γιατί λοιπὸν τόσος φόβος; Τί ἔχει νὰ κρύψει ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Γιούγκερμαν», πού τόσο πολὺ φοβᾶται μὴν ἀποκαλυφθεῖ; Μὰ εἶναι διάφανος σὰν τὸ γυάλι ὁ κ. Καραγάτης - τόσο νόημων, ἀλλὰ καὶ τόσο φροῦδικός, διάβολε!, καὶ νὰ μὴν τόχει ὑποψιαστῆι τόσα χρόνια; Μπᾶ! μπᾶ! πῶς τόπαθε αὐτό!..

Ποῖός τοῦ φταίει ὁμως, γιὰ ὅλα τούτα τὰ «στερνά» παθημάτα του; Ὁ ἑαυτός του μονάχα - κ' ἐδῶ τὸ δίκιο θὰ τὸ ποῦμε: Εὐτυχῶς πού φταίει ἀκόμα ὁ ἑαυτός του, ὁ ὀπισθόποτε ἀνειργήνευτος ἀκόμα ἑαυτός του, ὁ ἀκόμα ζωντανὸς λοιπὸν ἑαυτός του. Γι' αὐτὸ ἄς τὸν φροντίσει λιγάκι, ἄς μὴν τὸν βάλει ἀκόμα στὸ περιθώριον - ἔχει ἴσως νὰ δώσει κι ἄλλα (ἄς ὄψεται ἡ φύση, πού δὲν ἔνωσε σ' ὅλους τὸ ἦθος μὲ τὸ τάλαντο, κ' ἔτσι μπορεῖ κανεὶς νάναί καλὸς παραμυθᾶς, κι αὐτὸ νὰ τοῦ φτάνει, καὶ τοῦ ἴδιου καὶ ὅλων, δίχως περισσότερες ἀξιώσεις γιὰ πράγματα πού δὲν εἶναι τοῦ καθενός).

Ἄλλ' ἄς πάρει ὁ κ. Καραγάτης κ' ἕνα καλὸ παράδειγμα ἀπ' τὸν γνησιότατο Χέμιγγουαί, πού, συνεπῆς ἀπόλυτα μὲ τὸν ἑαυτό του, ὅταν ὁ κριτικὸς Μᾶξ Ἡστμαν εἰρωνεύτηκε τῆ φυσικὴ ἀνδροπρέπειά του («Βγῆς ἔξω ἀπὸ τὸ ψεῦτικο αὐτὸ τρίχωμα τοῦ στήθους σου, Ἔργεστ, σὲ γνωρίζουμε!») βγήκε πράγματι. ἔξω ἀπ' τὰ ρούχα του καί, συναντώντας κάπου τὸν κριτικὸ, τὸν ἔριξε μέσα σ' ἕναν καλάθιο τῶν ἀχρήστων,* ἀδιαφορώντας ὀλότελα, μ' ὅλη του τὴν εὐθύτητα, ἂν «δικαιώνει» ἢ ὄχι τὸν Μᾶξ Ἡστμαν.

Ἐνῶ ὁ κ. Καραγάτης; Τὸν «διέγραψαν» οἱ «ἔντεκα» ἀπὸ τὴ «ντουζίνα» — καὶ τὸ ἀνακοίνωσαν κίολας, δημοσίᾳ, μ' αὐτὴν ἀκριβὸς τὴ λέξη:

«διέγραψαν»! — κι ὁ ἐπὶ τόσα χρόνια «σέρτικος» καὶ «ζόρικος» κ. Καραγάτης δὲν τοὺς ἐσυγύρισε, ὅλους μαζί, μέσα στὸ ἴδιο τὸ King George, πού παίρνουν τὴν εὐπρεπῆ τους βενεδικτίνη κάθε Πέμπτη. Κι ὄχι μόνον, παρὰ διατάζει ἀκόμα νὰ «ἔξοτομῆσει» καὶ «λόγους» ἔστω. Ἔμ, ποιός τοῦ φταίει; Στὸ κάτω-κάτω, δὲν μπορεῖς νὰ παρασταίνεις τὸ «σέρτικο» τόσα χρόνια — καὶ μάλιστα σὲ κάτι τοῦ χειριοῦ σου, σὰν τὸν κ. Στυρομέλα, ὄχι σὲ τίποτ' ἄλλους — καὶ ξαφνικά νὰ μεταβάλλεσαι σὲ «εὐπρεπέστερον» καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ κ. Θεοκοτᾶ! Τὸ «νταηλίκι», ἀτυχῶς, συνεπάγεται καὶ κάποιες ὑποχρεώσεις - τίς μόνες πού καὶ τὸ δικαίω- νουν καμιά φορὰ στὴ συνείδηση ὅλων. Ἄν ὁμως τίς παραβεῖς, πάει, σὲ πῆραν μὲ τὸς τενεκεδες κ' οἱ πετροχάρηδες ἀκόμα.

Ἔτσι δὲν εἶναι, κύριε Καραγάτη; Ντροπῆ!.. Θὰ πρέπει νὰ σᾶς διαγράψουμε λοιπὸν κ' ἐμεῖς μὲ τὴ σειρά μας ἀπ' τὸ ἄλλο «σινάφι»; Εἶναι τὸ δευτερό σας κροῦσμα - τὸ πρῶτο, τὸ ξερετε δά!

Οἱ ἀμερικάνοι φίλοι μας δὲν μᾶς γνωρίζουν, φαίνεται καλὰ. Καὶ κάνουν ἀσυγχώρητες «γκάφες» ἀέναντί μας. Γι' αὐτὸ ἀξιῶμεν ἕνα ὀλόθερμο «μπράβο!» οἱ φρόνιμοι καὶ ὑπερήφανοι ἐκεῖνοι ἔλληγες ἀρχαιολόγοι, πού, κρατώντας ψηλά τὴν παλιὰ καλὴ παράδοση τοῦ κλάδου τους, ἔδωσαν ἕνα ἀριστο μάθημα ἀξιοπρέπειας στοὺς κ.κ. R. L. Redmond καὶ Fr. H. Taylor, πρόεδρο καὶ διευθυντὴ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου Τέχνης τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀρνούμενοι καὶ νὰ συζητήσουν κἀν τὴν ἀπαράδεκτη καὶ προσβλητικὴ ἀπαίτηση τῶν κυριῶν αὐτῶν, πού ἐξήτησαν, οὔτε λίγο - οὔτε πολὺ, νὰ σταλοῦν στὴν Ἀμερικὴ καὶ νὰ περιφέρωνται, ἐν εἶδει περιοδεύοντος δίσκου ἐπαιτείας, ὅ... Ἐρμῆς τῆς Ὀλυμπίας, ὅ... Ἡνίοχος τῶν Δελφῶν καὶ δὲν ἔχει κανεὶς ἂν κ' οἱ Καραγάτιδες τοῦ Ἐρεχθίδου ἢ ὀλάκερος ὁ Παρθενώνας, μαζί μὲ τὸν ἱερό του βράχο!

Κι ὅλ' αὐτὰ γιατί; Γιὰ νὰ γνωρίσουν, λέει, οἱ φορολογούμενοι ἀμερικάνοι πολῖτες ἀπὸ κοντὰ τὰ πειστήρια τοῦ «ἀρχαίου ἐκείνου θαύμα-

* Βλ. τὸ ἀρθρο τοῦ Δρος Μ. Bishop γιὰ τὸν Χέμιγγουαί στὸ προσηγόμενον τεύχος «τ. Ν.Ε.», σ. 254 β.

τος» και ν' αυξηθεί έτσι τὸ ἐνδιαφέρον κ' ἡ κατανόησή τους πρὸς τὴ σημερινή Ἑλλάδα.

Πολύ σωστά. Μόνο που, βλέπετε, οἱ στραβοκέφαλοι αὐτοὶ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι, ἔχοντας καὶ πικρότατη πείρα ἀπὸ κάτι παρόμοια προηγούμενα, δὲν ἔδειξαν καμιά διάθεση γιὰ καινούργιες λαχτάρες, ἀποδεικνύόμενοι γι' ἄλλη μιὰ φορά, πρὸς μέγιστο ἔπαινό τους, καὶ καλοὶ Ἕλληνες καὶ λαμπροὶ ἤθους ἀρχαιολόγοι.

Καὶ νέα δείγματα εὐθύτητας ὁ κ. Ἄγγελος Τερζάκης, πού βάλθηκε, φαίνεται, τὸν τελευταῖο καιρὸ, νὰ τὰ πεί ὅλα ἔξω ἀπ' τὰ δόντια, στοὺς ἐφθαρμένους καὶ θεيلούς τῆς γενεᾶς του, καὶ νὰ μᾶς μεταβάλει σὲ μόνιμους προσυπογράφους τῶν θαραλέων του στηλιτεύσεων. Ἄς τὸν ξανακούσουμε λοιπὸν :

Τίτλος: «Νιάτα». («Βῆμα»; 7-4-52).

Καὶ μεταξύ ἄλλων τὰ ἐξῆς :

Τὰ νιάτα, σὰν ζωική ἀξία, δὲν εἶναι ἰδιοτελή. Συντηροῦν καὶ διαωρίζουν τὴ νιότη τοῦ κόσμου. Μοιάζουν ἀφρόνιστα, κὶ θωκὸς δὲν κάνουν τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ φροντίζουν γιὰ μᾶς. Ἡ παρουσία τους, ἡ ἀνάσα τους, μᾶς ἀνανεώνει. Ἡ φλόγα τους κάνει νὰ ἰσηρεῖται τὸ μάτι μας, ἡ πνοή τους κολπώνει μυστικά τὴν ψυχὴ μας. Καὶ δὲν τοὺς εἴμαστε ὅσο θάπρεπε εὐγνώμονες. Κρατᾶμε ἀπέναντί τους μιὰ στάση ἀνόητης ὑπεροχής ἢ προσβλητικῆς προστασίας, πού δὲν εἶναι σὲ βάθος παρὰ ὁμολογία πὸς μᾶς λείπει ἡ οὐσιαστικὴ αὐτοπεποίθησις. Ἡ ὑπεροχὴ μᾶς κρύβει τραύματα φθόνου, μυσικακίας. Καὶ περηφανεύμαστε σχεδὸν γιὰ μιὰ μᾶς ἀναπηρία: γιὰ τὸ ὅτι μᾶς λείπει ἡ κατανόησις. Ἄξιόωνουμε τὴν εὐγνωμοσύνην τους, ἐνῶ θάπρεπε νὰ εἴμαστε ἐμείς ἀπέναντί τους οἱ φρελιῆτες. Θάπρεπε, μυστικά ἔστω, σιωπηρῶς, νὰ τρέφουμε τὴ συνείδηση αὐτῆ τοῦ ἀρελέτη καὶ, ἀκόμα περισσότερο, τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς. Νὰ ὀμῶς πού, κατὰ σύστημα, μὴ εἶναι ἐπονεϊδίστη ἀνανδρία, τοὺς φορτώνουμε, ὅτε λίγο ὅτε πολύ, τὰ δικὰ μᾶς καὶ λάθη. Τίς ἁμαρτίες μας. Ἡ τίς μωρίες μας - πού εἶναι συχνὰ βαρύτερες ἀπὸ τίς ἁμαρτίες, γιὰτὶ εἶναι λιγότερο συγνωστές.

Βλέπω τὰ σημερινὰ νιάτα, αὐτὰ τὰ διασχυμένα, προπληκισμένα, κακοχαρηκτηριζόμενα μὲ χίλιους τρόπους νιάτα. Τὰ ἔχουμε βάλει σὲ σημάδι καὶ συναγωνίζομαστε ποῖός θὰ τοὺς οἶξει τίς περισσότερες πέτρες τοῦ ἀναθήματος: «Εἶναι γεμάτα αὐθάδεια κὶ ἀσέβεια, ἔχασαν τὸ αἶσθημα τῆς συστολῆς, βγαίνουν ἀγράμματα ἀπὸ τὰ σχολεῖα.» Χίλιες δυὸ ἄλλες κατηγορίες ἢ σάτιρες. Πολὺ εὐκόλο νὰ τίς ἀπαγγέλλει κανεὶς. Ἐξασφαλίζει ἔτσι, ἔμμεσα, καὶ τὸ ἐγκώμιό τῆς δικῆς του ὑπεροχῆς. «Ὡ θεέ μου! Ποῖός ἀπὸ μᾶς ἀναλογίζεται πὸς ἡ ὑποτιθέμενη αὐτῆ ὑπεροχὴ εἶναι, ἀπλοῦστα, ἕνα ἄλοχος; Σὲ τί κόσμῳ τὰ παραδώσαμε αὐτὰ τὰ παιδιὰ; Καὶ ποῖός τὸν ἔφτιαξε αὐτὸν τὸν κόσμῳ; Τί θεά-

μα ἀνθρωπότητος προσφέραμε γιὰ ὑπόδειγμα στὰ νιάτα πού ἔρχονται στὴν ἐπιφάνεια μὲ νεῦρα κατεστραμένα - ἀπὸ μᾶς, μὲ ἡθικὸ κατακακωμένο - ἀπὸ μᾶς, μὲ γύρω τους ἀξίες ἐξευτελισμένες - ἀπὸ μᾶς, μὲ ὀλικὴ κληρονομιά χρεωκοπημένη καὶ ἡθικὴ κληρονομιά γεμάτη στυγίατα; Ἐχουμε τὴν ἀξίωση νὰ πιστέψουν στὸν ἀύστολο μῦθο τοῦ πολιτισμοῦ μας. Κὶ ὅταν δὲν δέχονται τοὺς ὄρους τοῦ ὑποκριτικοῦ παιχνιδιοῦ, τὰ κατηγοροῦμε γι' ἀσέβεια, εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ τὰ συγματοῖσουμε. Τεκνοποιήσαμε μέσα σὲ μιὰ βακχεῖα, ἕνα ὄργιο ἀπὸ αἵματα καὶ λάσπες, μεθυσμένοι ἀγριάνθρωποι, κὶ ἀπορούμε πὸς ἔρχονται στὸν κόσμο, ἐδῶ-ἐκεῖ, τέρατα. Θάπρεπε ν' ἀπορούμε πὸς ὀλιάνερη ἡ νέα γενεά, δίχως ἐξείρεση, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ τερατογένεση δίχως προηγούμενο στὸν κόσμο.

Εὐτυχῶς πού τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς στέκεται ἀγνοῦνο. Εὐτυχῶς πού ἔχει ἔτσι ολιονομήσει τὴ νομοθεσία τῆς ὄστε, καὶ μὲς ἀπὸ τὸ φρεχτὸ αὐτὸ ναυάγιο, νὰ περισώζεται κάτου...

Ἔ, λοιπὸν! Τὰ νιάτα αὐτὰ [...] ἔχουν, ὅσο κὶ ἂν φανεῖ σὲ μερικὸς παράδοξο, τ' ὀρειότερο, τὸ πῶς πολύτιμο ἀπ' ὅλα: Ἐχουν ἀγνότητα. Ὅχι ἀγνότητα συμβατικῆ, ὑποκριτικῆ, περιστσιαστικῆ ἢ ἀνατομικῆ. Ἐχουν τὴν ἄλλη, τὴ βαθύτερη, τὴν πῶς θελκτικὴ ἀγνότητα, πού εἶναι ἡ ἡθικὴ δροσιὰ τῆς ζωῆς, τὸ ἐσθινὸ τῆς ὄψεως. Εἶναι ἔτοιμα νὰ πιστέψουν καὶ νὰ συνεπαρθοῦν, νὰ προσφερθοῦν καὶ ν' ἀγαπήσουν μιὰν ἀλήθεια, ἕνα ἰδανικὸ. Ἐχουν ἕνα θάρρος ζωῆς πού δὲν τὸ εἴχαμε, μιὰ παρησῖα σ' ἑμᾶς ἀνικησιῆστη, μιὰ κἀφρότητα στοχασμοῦ λαγθάνουσα κάποτε, μὰ πού δὲν ἰητάει παρὰ τὴν κατάλληλη μεταξερσίη τῆς.

Καὶ συλλογίζομαι κάποτε, σ' ὄρες πικρῆς περισυλλογῆς, τὴ μοῖρα πού περμεῖν ἴσως αὐτὰ τὰ παιδιὰ. Τὴ μοῖρα νὰ βγούνη μὲ βῆμα θαραλέο, γεμάτο ὀρη, φερμότητα, ἐμπιστοσύνη, σ' ἕναν κόσμῳ πού ἐνεδροῖνε μηρυκάροντας τὴ διαστροφή του, τίς ἠθιαστικῆς ψυχῶσεις του, ὀπλιμῶνο δολοφονικὰ μὲ τὰ ἐμβιαστικὰ του συστήματα, τίς ἐξονδραποδιστικῆς του μεθόδους, τὰ χυδαῖα του παραδειγματῖα. Ἐναν κόσμῳ ὅπου ἀξίος λέγεται ὁ ἐπιτήδειος κ' ἐπιτήδειος ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει αἰσθημα ἀξιοπρέπειας κ' εὐδύνης. Κοιτάζω τὰ μάτια τῶν παιδιῶν αὐτῶν, τὰ μάτια πού στίς πῶς τρυφερῆς τους, τίς γηπιακῆς ὄρες, τεντώθηκαν ἀπὸ τρόπο μέσα στὰ καταφύγια, ἐνῶ συντράζαν ἔξω τὸν κόσμῳ οἱ ἐκρήξεις, τὰ μάτια πού εἶδαν τὰ πῶματα στοὺς ὀρμούς, τὰ αἵματα στὰ εἰρήρα, τὸ πένθος στίς ολιγονέγιες, τίς ἐκατόμβες τῶν ἀθῶνων, τίς ἀποθεώσεις τῶν ἐνόχων, τὸ θρίαμβο τῶν οὐτιδανῶν. Καὶ θαυμάζω τὸ πῶς, μέσα στὰ μάτια αὐτὰ, τὰ δοκιμασμένα, τὰ νευρικὰ κάποτε, κατορθώνουν τὸ λερὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς νὰ συντηρεῖ ὀστόσο τὴν ἔμωμη αὐτῆ φεγγοβολῆ τῆς ἀγνότητος. Τόσο, πού ἀκόμα νὰ μᾶς κοιτάζουν μὲ δίκα κ' ἐμπιστοσύνη. Καὶ πῶς τους νὰ λαχραφαί, συγνητικὰ ἀνυπόμονη, ἐξίλαστήρια γὰ ὀλους, ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς.»

Θάλεγε κανεὶς πὸς τὰ παραπάνω ὁ κολός κ. Τερζάκης δὲν τὰ ἐκτοξεύει μόνο γενικὰ κατὰ τῆς γενεᾶς του, ἀλλὰ καὶ εἰδικὰ, σημαδευτικὰ, ἐναντίον τῆς περιστσιαστικῆς συντροφιάς του, τῆς φθοροποιοῦ ἐκείνης «ντουστῖνος»,

μέσα στην οποία, δυστυχώς, όχι μόνος έντιμος ό κ. Τερζάκης, αλλά και κάποιοι άλλοι, άσφαλώς λιγότερο γενναίοι του συγγραφέα της έξοχης «Ίζαμπάς», έξίσου όμως δευδερχεις (γι' αυτό κ' ένοχοι - τραγικοί αυτότι-μορωτοί).

Άλλ' έσσετ' ήμαρ...

Κατ' άπαιτήση φίλων εραστῶν τῆς εἰρωνίας, γράφονται τὰ παρακάτω γιά τόν διασκεδαστικότατο κ. Βενέζη, σχεδόν ἐπί λέξει, ὅπως τὰ εἶπαν, «ἐμβαπτίζοντες» τὸ πάρθιον βέλος «εἰς τὴν χύτραν τὴν περιέχουσαν ἰὸν ἐχίδνης, ἀφέψημα κωνέου καὶ σέλον κυνός λυσσάντος», σύμφωνα μὲ τὴν παλιά συνταγὴ τοῦ Ροῖδη :

Ὁ μικρὸς λυπημένος ἀδελφός μας, λοιπόν, εἶπαν οἱ φίλοι, συνεχίζοντας τὴν πονεμένη περιοδεία του γιά τὴ συνάντηση ὅλων τῶν ἄλλων μικρότερων λυπημένων ἀδελφῶν του τῆς γῆς, ἔφτασε καὶ στὴν Πάτρα. Κ' ἐκεῖ, στὴ βιβλιοθήκη τῆς φιλόξενης βασιλευσσίας τοῦ Μαριά, εἶδε καὶ θαύμασε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό, βιβλίον νεοέλληνα πεζογράφου, καταρακωμένο ἀπ' τὸ πολὺ τὸ διάβασμα.

— Θάναί τὸ πονεμένο βιβλίον ἄλλου μικροῦ λυπημένου ἀδελφοῦ μας... εἶπαν οἱ φίλοι.

— Ναί. Αὐτὸ θάναί. Ἄλλου μικροῦ ἀδελφοῦ μας τὸ βιβλίον - ὄχι δικό μου. Μῆτε τὸ «Φθινόπωρο στὴν Ἰταλία» εἶναι, μῆτε ἡ «Ἐξοδός» μου...

— Ἀδελφέ! τοῦ εἶπαν οἱ φίλοι, μήπως εἶναι δικό σου;

— Ὁχι, εἶπε. Δὲν εἶναι δικό μου. Θὰ σὰς τόλγαε ἂν ἦταν. Κι οὔτε σημαίνει. Πέστε πὼς ἦταν τὸ πονεμένο βιβλίον ἐνός μικροῦ λυπημένου ἀδελφοῦ μας...

Καὶ κλαίγαμε ἡμερὰ, ὥσπου νύχτωσε...

Ἄλλ' ἄς ἀφήσομε τ' ἀστεῖα. Τὸ ὅπλο τῆς εἰρωνείας δὲν εἶναι διόλου ἀποτελεσματικό - κι ἄς λὲν οἱ φίλοι! Στὸ κάτω-κάτω, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ κάποιας εὐαισθησίας ἐκείνου πού τὴ δέχεται. Ἐνῶ ὁ πολὺς κ. Βενέζης ἔχει χάσει πιά κάθε αἰδημοσύνη κ' ἔχει φτάσει στὸ ἄκρον ὤσιον τοῦ αὐτοθανατισμοῦ καὶ τῆς «θεώ-

σεως», ἀφοῦ, ἀπροσχημάτιστα καὶ ἀνευθύρσια δημοσιεῖει στὸ «Βῆμα» τῆς 22-4-52, σ. 1-2, μακροσκελέστατο αὐτοέπαινο καὶ ρεκλάμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἔργου του.

Τί νὰ πεῖ κανεῖς; Ἡ ἀηδία, δταν ὑπερβεῖ κάθε ὄριο ἀνοχῆς, βουλώνει τὸ στόμα καὶ τοῦ πιδ ἀποφασιστικοῦ, καὶ του πιδ ὄργιλου.

Πολλοὶ διακριθῆκαν κατὰ καιροῦς γιά ἔλλειψη σεμνότητας. Ὁ κ. Βενέζης ὅμως θὰ περάσει ἀσφαλὼς στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν «θεωθεῖς» νάρκιωτος τῆς σύγχρονης πνευματικῆς μας ξεπεσοῦρας.

Η ψευδαντιστασιακὴ μας ποιήτρια κ. Ρίτα Μπούμη - Παπᾶ ἔχει φαίνεται προηγουμένα μὲ τὸν Ἔζρα Πάουντ, ὅπως κ' ἡ ἐπιφανῆς κριτικὸς μας τῶν τριζόντων καθισμάτων κ. Ἄλτης Ψύλος μὲ τὸν Ἴψεν. Κ' ἔτσι, ἡ μὲν κυρία Οὐράνη βρῖσκει τὴν «Κυρά τῆς θάλασσας» δίχως ἔχνος ποίησης—κάνοντας παράλληλα, κατὰ παράδοξη καὶ δυσρευνῆτη σύμπτωση, στὴν ἴδια προικοφυλλάδα τοῦ κ. Π.Χ., κήρυγμα πολεμοκαπηλείας—, ἡ δὲ κυρία Ρίτα ὀνομάζει τὸν Πάουντ προδότη, γι' αὐτὸ κι ἀνάξιο ποιητῆ—ἀρα κι ὁ ῥίψασπις Ἄρχιλόχος (πὼς ὄχι;) ἀνάξιος ὅσο κι ὁ διαρῆκτης Villon!—κάνοντας παράλληλα, κατὰ ὄχι παράδοξη καὶ δυσρευνῆτη πολιτικὴ συσχέτιση, κήρυγμα ροδόχρους εἰρηνοφιλίας - ersatz, ἀντιφασισμοῦ - ersatz, ἀριστεροσύνης ersatz, καὶ βρῖσκοντας πὼς ὁ μὲν Ἔζρα Πάουντ, κλεισμένος σ' ἓνα φρενοκομείο, «ἂν καὶ ζεῖ, εἶναι νεκρός» — σὲ τοῦτο δὲ (βρῆστε ἄκρη!) φτᾶνε οἱ... ἀποφυλακιστέοι χιτλερικοὶ [!], ὁ δὲ ἀτυχῆς Μὰξ Ζακόμπ, «ἂν καὶ νεκρός, ζεῖ», γιὰτὶ πολὺς θόρυβος γίνγηκε τελευταῖα στὸ Παρίσι γύρω ἀπ' τ' ὄνομά του, χάρη σὲ κάποια ἐκθεση ποιημάτων, αὐτογράφων καὶ πινάκων του πού ὀργανώθηκε κει ἀπ' τοὺς φίλους του.

Ἄλλὰ θόρυβος πολὺς ἔγινε κ' ἐδῶ, πρὸ τριετίας, ἀπ' τοὺς συστηματικὸς θορυβοποιούς μας. Ἄρα ζεῖ κι ὁ... Τάκης Βαλσάμ ἄκόμα, ὁ παραδοῦχος ἐκείνος Τάκης Βαλσάμ, ἐπειδὴ τὸ λιάν καπάτσο ζεῦγος Ρίτας Μπού-

μη καὶ Νίκου Παπᾶ, ψάξε - ψάξε τὸν εἶχαν βρεῖ ἐπιτέλους κ' ἔβγαλαν τὸ φαιδρὸ περιοδικὸ «Νέοι Ρυθμοί», ὀργανώνοντας μάλιστα καὶ... παγκόσμιο «συναισθηματιστικὸ (!) κίνημα» τέχνης κὶ ἀνακηρύσσοντας τὸν Τάκη ἐκεῖνο Βαλοᾶμ κορυφὴ τῆς ζωγραφικῆς τῶν αἰώνων, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πληρῶνει ὁ δόλιος καὶ νὰ συντηροῦνται οἱ «παλαιότατοι» καὶ γνωστοὶ αὐτοὶ «ρυθμοί», καὶ νὰ γράφουν μέσα καὶ ἄρες μάρες κουκουναρές περὶ ἐαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἢ κυρία Ρίτα — ὑποψήφια βουλευτίνα (Σταυρὸ στὴ Ρίτα !)—κὶ ὁ κύριος Νίκος—ὑποψήφιος βουλευτίνος (Σταυρὸ στὸ Νίκο !), —αὐτοεπαινούμενοι κὶ αὐτοκαλούμενοι «ἀρχηγοὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς ποίησης», με ὑπασπιστὴ τὸν ὑπερασφύρη κ. Μηνᾶ Δημάκη καὶ ξένους πράκτορες στὴν Ἰταλία, στὸ Βέλγιο (ἀνάγνωθι : Ὠφρέρ), στὴ Γαλλία, κ' ἴσως καὶ ἄλλου, ποὺ ἐχαιροῦνταν σὲ ξεκαρδιστικότερα ἄρθρα τὴν ἀνατολὴ τῆς νέας... Σαλπούς Ρίτας Μπούμη καὶ τοῦ νέου... Ἀνακρέοντος Νίκου Παπᾶ!

Δὲ ντρεπόμαστε !

Δὲν εἶναι λίγα, εἶναι πολλὰ τὰ ἔντυπα ποὺ με διαφόρους τρόπους διατίθενται ἐκβιαστικά, κατὰ χιλιάδες φύλλα, ἐξυπηροτοῦντα ὑποπτικούς πάντοτε σκοποὺς χρηματισμοῦ διαφόρων εὐφυῶν σαλταδόρων. Πότε χτυπάει τὴν πόρτα σας ἕνας ἐπίμονος πλασιὲ καὶ δὲν τὸ κουναεὶ ἂν δὲν ἀγοράσετε τὸ τάδε μητρογαλακτικὸ περιοδικό, καὶ πότε δυὸ - τρεῖ : ἀπειλητικοί, δῆθεν ἀνάπηροι, ποὺ σχεδὸν μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι καὶ τὴν ἀπειλὴ τοῦ χωροφύλακα σὰς πουλοῦν «ὑπερεθνικόφρονα» ἔντυπα παρελθόντων ἐτῶν. Κι ὁ κόσμος ὑποφέρει καὶ πληρῶνει - γιὰτὶ σπάνια βρίσκεται ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα του ὁ πραγματικὸς χωροφύλακας νὰ πιάσει ἀπ' τ' ἄφτι καὶ νὰ χώσει μέσα τοὺς μικροεκβιαστὰς αὐτοὺς.

Τοῦτο ὅμως ποὺ γίνεται μὲ τὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς Νεότητος» ξεπερνάει κάθε ὄριο ἀνοχῆς. Τὸ περιοδικὸ αὐτὸ διατίθεται ἀναγκαστικῶς στὰ γυμνάσια τοῦ κράτους, ὑποχρεῶνεται δὲ οἱ μαθηταὶ νὰ τὸ ἀ-

γοράζουν καὶ οἱ καθηγηταὶ νὰ συλλέγουν τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως ποσὸ καὶ νὰ τὸ καταβάλλουν στὶς γενικὲς ἐπιθεωρήσεις.

Τὸ ἀκόμα δὲ χειρότερο : ὅτι τὸ περιοδικὸ αὐτὸ, πληρῶνεται μὲν ἀπὸ κάθε μαθητὴ ἀναγκαστικῶς δρχ. 1500, γιὰ νὰ ἀλειφθεῖ ὅμως καὶ διατηρηθεῖ ἔντονο τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνδιαφέρον τῶν γενικῶν ἐπιθεωρήσεων, διατίθεται σ' αὐτὲς μόνο πρὸς 1250 δρχ. κατὰ τεῦχος. Τί γίνονται οἱ ὑπόλοιπες 250; Πηγαίνουν, μήπως, στὴν τσέπη διαφόρων ὑπαλλήλων τῶν γενικῶν ἐπιθεωρήσεων - ἂν ὄχι τῶν ἰδίων τῶν κ. κ. ἐπιθεωρητῶν; Ὅπως δὴποτε, εἶται ὁ «Ἑλληνικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς Νεότητος» ἔχει ἐξασφαλίσει, ἐπὶ πολὺν καιρὸ τώρα, τὰ δύο τρίτα τουλάχιστον τῶν μαθητῶν ὡς ἀναγκαστικούς ἀγοραστῆς.

Τὸ πράγμα εἶναι πρωτάκουστο καὶ τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ εἰσαγγελέως.

Καὶ νὰ περιεῖχε τουλάχιστον τίποτα τὸ ἀξιόλογο, τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ παιδιὰ καὶ νέους, τοῦτο τὸ χαράτι; Ἄλλὰ ποῦ! Ἀρκεῖ, βλέπετε, ὁ «ἱερὸς σκοπὸς» τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Νεότητος, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου καὶ χρηματικὸς ἐκβιασμός καὶ δωροδότηση, ἴσως, λειτουργῶν τοῦ δημοσίου καὶ κατασπατάληση δημοσιογραφικοῦ χάρτου.

Θαυμάσια πράγματα !

Δὲν καθυστερημένες ἀναγνωρίσεις ἄνευ ἐνδιαφέροντος :

Ἡ πρώτη, τοῦ συγγραφέως τῶν θλιβερῶν «Χωριατῶν» κ. Ἀστέρη Κορβατζίκου, ποὺ τρυγώνει καὶ διακηρῖνται, σ' ἔχθρους καὶ σὲ φίλους, πὼς : "Ἄς τὸν βρίζουμε αὐτὸν - μὰ φορὰ εἴμαστε ἐντιμοὶ ! Γεῖα στὰ χέρια μας ! (Μπᾶ ; Τώρα τὸ κατάλαβε ὁ κ. Κορβατζίκος, πὼς εἴμαστε, ἀνιάτως μάλιστα, ἐντιμοὶ, καὶ γι' αὐτὸ ἴσα-ἴσα δὲν τοῦ συγχαροῦμε τίς συστηματικὲς θλιβερότητές του ; Κρίμα ! Τὸν εἴχαμε γιὰ νοσημονόστερο !..)

Ἡ δευτέρα, τῶν ἀπερίγραπτων «Δώδεκα» ποῦ, ὅπως εἰρήλασε ψαπτά ἐξ ὀνόματός τους ἡ κ. Ἄλτης Ψύλος στὴν προκοφυλλάδα τῆς 1-4-52 (σ. 485α) : «τοὺς εἶναι ἀρκετὸ ὅτι ἀκόμα καὶ οἱ πῶ ἀσπονδοὶ τοὺς πολέμοι» —ἐ-

μεις, κατά την κ. Ουράνη—«δὲν μπόρεσαν ν' ἀρνηθοῦν τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴν ἀξία αὐτοῦ τοῦ βιβλίου», τοῦ «Σκελετόβραχου» τῆς Εὔας Βλάμη, πού ἐξ ἀνάγκης ἐβράβευσαν. Ἀλλά, πρῶτον, οἱ «ἀσπονδοὶ» αὐτοὶ «πολέμιοι» ἔγραψαν γιὰ τὸ βιβλίο τῆς Βλάμη προτοῦ τὸ βραβεύσουν οἱ «Δώδεκα», παρέχοντάς τους μάλιστα καὶ τὰ σχετικὰ αἰσθητικὰ ἐπιχειρήματα πρὸς τοῦτο, πού οἱ ἴδιοι ἀσφαλῶς πολὺ θὰ ἐκοπιάζαν νὰ βροῦν—καὶ νὰ δοῦμε ἂν θὰ τὸ κατάφεραν (γιατὶ ἔχουν τεμπελάσει κιάλας τελευταίως καὶ μήτε κὰν διαβάζουν τὰ βιβλία πού κρίνουν). Δεύτερον: «Ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς κωμικῆς αὐτῆς ντουζίνας δὲν ἐβράβευσαν τὸ «Σκελετόβραχο» γιατί πρᾶγματι τὸν ἐξετίμησαν, ἀλλὰ γιατί θὰ ἐβράβευαν φέτος ὅπωςδήποτε κάποιο βιβλίο, ἀκόμα καὶ τὸ «Ξανάσπασα τὸν κοῦκλο μου!» τοῦ κ. Σοκολατόπουλου, ἀπλούστατα γιὰ νὰ μὴν ξανασπάσουν, ὀριστικὰ πιά αὐτοί, τὸν δικὸν τους τὸν κοῦκλο, τὴν κλίκα τους, καὶ διαλυθοῦν κακῶν-κακῶς, καθὼς παρ' ὀλίγο πέρσι. Καί, τρίτον: ὅτι, ἂν στοὺς «Δώδεκα» «εἶναι ἀρκετὸ» καὶ μόνον τὸ νὰ μὴ τοὺς στηλιτεύουν γιὰ κάτι οἱ «ἀσπονδοὶ πολέμιοι» τους, ἀντιθέτως, ἐτοῦτοι οἱ «ἀσπονδοὶ πολέμιοι», σὰ «βάρβαροι» πού εἶναι καὶ κάπως ἀσυμβίβαστοι, ρίχνουν πάντοτε τὴν τελευταία σιγιμὴ στὴν πλάστιγγα τῶν χρυσῶν λύτρων καὶ τῶν ὑπολιν καζαρμάτων τῆ σιδερένια σπάθα τοῦ Βρέννου καὶ ὄχι μόνον δὲν τοὺς εἶναι τίποτε «ἀρκετό», ἀλλὰ δὲν ἔχουν κὰν μήτε τὸ ἐλάχιστον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε ἀναγνώριση τῆς ἐντιμότητάς τους ἀπὸ μέρους ἀνεπίμων.

Καιρὸς ἦταν πιά νὰ δοθεῖ ἓνα μάθημα στοὺς ἀρτισοκληρωτικούς καὶ στείρους ἐκείνους ὀρθόδοξους τῆς Δημοτικῆς, πού χρόνια τώρα μᾶς τριβελίζουν μὲ τοῦτο «πού δὲν πρέπει νὰ λέγεται ἔτσι, ἀλλὰ ἔτσι», μὲ κείνο «πού δὲν εἶναι σωστό», μὲ τὴν τάδε χρῆση λέξης «πού δὲν εἶναι ἑλληνικὴ», τῆ δ'εἶνα σύνταξη «πού εἶναι ἀπαράδεκτη» καὶ λοιπὲς ἀσημαντότητες καὶ ἀνοησίες. Γι' αὐτὸ κ' ἤρθε σὰν ἀληθινὴ δροσιά σὲ φρυμένη γῆ ἓνα ἄρθρο τοῦ κ. Κ.

Δημαρὰ γιὰ τὸ «Βῆμα» τῆς 11-4-52, κυριολεκτικὰ ἀποστομωτικὸ γιὰ τοὺς λογῆς-λογῆς νεοσχολαστικούς τῆς Δημοτικῆς.

Νὰ τὰ κύρια σημεῖα τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ἄρθρου :

«Οἱ ἔννοιες τῆς γραμματικῆς, τῶν κανόνων, τῶν λεξικῶν, ἔχουν βασικὰ τὴν ἐφαρμογὴ τους ἐπάνω στὶς γλώσσες πού ἔχουν παῦσει νὰ ἐξελισσονται, σὲ γλώσσες ἀπὸ ἐκείνες τὶς ὁποῖες δομαζοῦμε νεκρῆς [...]. Ἔτσι, ἡ συνειδητὴ μας γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ εἶναι συνηρασμένη μὲ τὴν ἔννοια τῶν νεκρῶν γλωσσῶν». *Παθαίνομα λοιπὸν τὸ «κᾶλο», προσθέτει ὁ κ. Δημαρᾶς, νὰ ἐπαρμόζομα «ἐπάνω σὲ ζωντανούς [γλωσσικούς] οργανισμούς, συλλήψεις καὶ ἀντιλήψεις πού ἰσχύουν γιὰ γλωσσικούς οργανισμούς πού ἔχουν κἀρεὶ νὰ ἐξελισσονται. [...]. Ὅλας οἱ παρατηρήσεις τὶς ὁποῖες κάνουν οἱ γραμματικοί, ἔχουν ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξῆς δύο χαρακτηριστικά: ἢ ἐλέγχουν μὴ καινοῦργια χρῆση μέσα στὴ γλώσσα, καταγγέλλουν δηλαδὴ τὴν ἐξέλιξη, ἢ ἐλέγχουν τὴ χρησιμοποίησι ἐκφράσεων ὁ ὁποῖες προέρχονται ἀπὸ ἄλλη γλώσσα, καταγγέλλοντάς ἐπι τὴν ἀφομοίωσι».*

Ἡ δικὴ μας γλώσσα ἔχει σὲ πολὺ προχωρημένον βαθμὸ τὴν ἰκανότητα νὰ ἀφομοιώνει! εἶναι τοῦτο μὴ ἂν τὶς χάρες τῆς, μὰ ἀπὸ τὶς ἀρετῆς τῆς. Συνεπῶς, δταν διαπιστόνομα ἀφομοίωσι, προτοῦ ὀν ἐξακριβώσομα τί καὶ πῶς ἀφομοιώνεται, μποροῦμα νὰ λέμα ὅτι βρισκόμαστε ἐμπρὸς σὲ ἓνα φαινόμενον πού εἶναι βασικὰ ἑλληνικὸ. Ἀλλὰ ἂς μὴν ἔχοῦομα ὅτι τὴν καθαρεύουσα καὶ τὴ δημοτικὴ τὶς ἐγέννησε καὶ τὶς δύο ἢ ἑλληνικὴ νοοτροπία, καὶ ὅτι εἶναι ἐπόμενον ἂν ἐξετάσομα τὶς δύο μὲ προσοχὴ νὰ τοὺς βροῦμα πολλά στοιχεῖα κοινὰ. Καὶ πραγματικὰ, ἓνα τουλάχιστον στοιχεῖο, πού ὀ σημαντικὸ, συνδέει τὶς δύο γλωσσικῆς μορφῆς τῆς νέας ἑλληνικῆς: ὅτι καὶ τῶν δύο οἱ ὀπαδοὶ πιστεύουν στὴν ἔννοια τῆς καθαρότητας καὶ στὴν ἀκινήσια τῆς γλώσσας καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὴ βλέπουν ἀποκρυσταλλωμένη, παγιωποιημένη, δηλαδὴ ἀψυχη καὶ στὴ γιάλα. Μὰ τέτια φιλοδοξία, νοητὴ προκειμένου γιὰ τὴν καθαρεύουσα, πού, τὸ κᾶτω-κάτω, δὲν ἔζησε ποτὲ καὶ δὲν διατρέχει μεγάλους κινδύνους ἀπὸ τὴν ταρχευσὴ τῆς, εἶναι ἀκατανόητη γιὰ τὸν δημοτικισμό, τοῦ ὀποῖου ἡ μεγαλύτερη χάρις εἶναι ἀκριβῶς ἢ πίστη στὴ ζωντάνια, στὴν ἐξέλιξη. Πρέπει νὰ τὴν ἀφήνομα τὴν δημοτικὴ νὰ προκόβει σύμφωνα μὲ τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τῆς, νὰ ἐξαπλώνεται σὲ ὀλοένα μεγαλύτερες περιοχές, καὶ νὰ ἐμπλουτίζεται μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς λογισμῆς πού τῆς ἔλειπαν ἀρχικὰ. Ἡ προσπάθεια γιὰ σταθεροποίησὴ τῆς τὴν νεκρῶνει.

Κι αὐτὸ, λοιπὸν, εἶναι κᾶτι ἑλληνικὸ, ἢ τάση πρὸς τὴν μεταβολή, Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἂν δὲν ἦταν ἑλληνικὴ, θὰ ἔπερε νὰ ἐξακριβώσομα τί δίνει τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα σὲ μιὰν ἐκφραση, σὲ ἓναν τύπο, σὲ μιὰ χρῆσι. Ἄν κοιτάσομα τί γίνεται γιὰ νὰ συμπερανομα τί εἶναι ἑλληνικὸ, καταδικάζομα τὴν γλώσσα μας σὲ ἀκινήσια. Ἐλληνικὴ πρέπει νὰ λογίζεται κάθε χρῆσι καινωμένη ἀπὸ ἑλληνες πού ἔχουν γλωσσικὸ αἰσθητικόν, εἶτε προέρχονται ἀπὸ τὸν λαὸ εἶτε ἀνήκομα στὴν τάξη τῶν λογίων.»

Μετὰ ἀπ’ αὐτὰ ἐλεύθερος εἶναι καὶ ὁ τάδε καὶ ὁ δεῖνα νὰ γράφουν «Σημειώματα παρατηρητῶν» εἰς αἰώ-
ρα τ ῆ ρ η τ α ί - θεατὸς δηλαδὴ, ἔξω
ἀπ’ τὸν σφριγῶδη ροῦ τῆς ἐξέλιξης,
ἀποστεωμένοι, μαρμαρωμένοι, ἄλλο-
τινοί.

Δυπόμαστε, ἀλλ’ ἔτσι εἶναι.

Β ῥῆκε θερμοῦς ὑπερασπιστὲς
λοιπὸν ὁ ἐπίσημος αἰσθητι-
κοκριτικὸς τοῦ Γ.Ε.Σ. κ. Ἀπ.
Σαχλίνης. Καί, πρῶτον - πρῶτον, κά-
ποιον ἀνώνυμο φιλολογικὸ σχολιαστὴ
τῶν «Στρατιωτικῶν Νέων» τῆς διευ-
θύνσεως τύπου τοῦ Γ.Ε.Σ., πού θεω-
ρεῖ «ἀδικαιολόγητον» τὴν «ἐπίθεσιν»
μας κατὰ διαφόρων «ἐκπροσώπων τοῦ
πνευματικοῦ μας κόσμου». Ἄλλ’ ὁ ἀ-
νώνυμος σχολιαστὴς τοῦ ἐπισήμου
στρατιωτικοῦ ὄργανου ἔχει ὅλο τὸ δι-
καίωμα νὰ θεωρεῖ ὅσο θέλει «ἀδι-
καιολόγητον» τὴν κριτικὴν μας καὶ νὰ
χειροτονεῖ ὅποιους θέλει «ἐκπροσώ-
πους τοῦ πνευματικοῦ μας κόσμου»· μηδὲ
τοῦ ἑαυτοῦ του ἐξαιρουμένου (ἂν καὶ
καλὰ θὰ ἔκανε νὰ περιοριστεῖ, κι αὐ-
τὸς καὶ τὸ ὄργανο, στὰ καθαρὰ στρα-
τιωτικὰ του καθήκοντα, πού καὶ πολ-
λὰ εἶναι κ’ ἐνδιαφέροντα, ἀποφεύ-
γοντας ἔτσι τὴ γελοιοποίησιν σὲ ζη-
τήματα ἔξω τῆς ἀρμοδιότητός του).

Δεύτερον, ἀλλὰ κάπως χλιαρὸ ὑ-
περασπιστὴ βρῆκε ὁ κ. Ταχίνης τὸν
ἀπαράμιλλο ἐκεῖνο ἐκδοτὴ τῆς συλ-
λογῆς: «Εἴκοσι ὀκτῶ ποιήματα τοῦ
Κλέωνος Παράσχου καὶ εἴκοσι δύο τοῦ
Μπωντελαίρ»!

Τρίτον καὶ καλύτερο, ὑπερενθερ-
μότατο, τὸν κ. Μιχ. Ξεράνθη, πού ἀ-
γαλύθηκε σὲ ὕμνους γιὰ τὴ χουστὴ ἐλ-
πίδα τῆς δόλιας ἑλληνικῆς Κριτικῆς,
τὸν μεγάλο καὶ πολὺ κ. Ἀπ. Σαπίνη!.

Τέταρτον, φοβερὸ καὶ τρομερὸ,
τὸν ἀκόμη ἀφρίζοντα καὶ μένεα πνέ-
οντα κ. Σασμωνίδη!

Ναί, ναί. Γιατί, βλέπετε, «ὅμοιος
ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει»: Σαπίνης ὁ ἕνας,
Ξεράνθης ὁ ἄλλος, Σασμωνίδης ὁ
τρίτος· ἐπίσημος αἰσθητικοκριτικὸς
τοῦ Γ.Ε.Σ. ὁ ἕνας, ἐπίσημος σχολια-
στὴς τῶν «Στρατιωτικῶν Νέων» ὁ ἄλ-
λος· Saint-Beuve τουλάχιστον ὁ ἕ-
νας, Baudelaire τουλάχιστον ὁ ἄλ-

λος· ὅλοι ἀπ’ τὸ ἴδιο βαρέλι· γιατί
ὄχι καὶ στὸ ἴδιο τσουβάλι;

Τ ἑσσερις ὀλάκερους μῆνες ἔκα-
νε ὁ κ. Στρατῆς Μυριβήλης νὰ
τὸ χωνέψει ἐκεῖνο τὸ σχόλι-
μας τοῦ πρώτου τεύχους γιὰ τὸ πνευ-
ματικὸ τοῦ ἤθους καὶ νὰ μᾶς ἀπαντή-
σει. Μᾶς ἀπάντησε ὅμως ἐντέλει, «ἀ-
πὸ σπόντων» πού λένε, μέσῳ Λονδί-
νου, στὸν «Κρίκο» τοῦ Ἀπριλίου (σ.
37β), καὶ ὁμολογουμένως μᾶς... ἀπο-
στόμωσε! Γιατί δὲ βρῆκε τί τὸ οὐ-
σιαστικὸ νὰ πεῖ καὶ κατάντησε νὰ
μηνυκάσει ἄσχετα καὶ χιλιοειπεμένα.
“Οἱ, δηλαδὴ, «ὁ τελευταῖος θεαματι-
κὸς ξυλδαρμὸς τοῦ «ἄρχηγου» — διά-
βαζε: Πειροχάση — «μιᾶς ἀπ’ αὐτῆς
τῆς κλίμας» — διάβαζε: ντουζίνας —
«εἶναι χαρακτηριστικὸ φαινόμενο αὐ-
τῆς τῆς ἀσκήμας - τῆς ἐπιθέσεως τῶν
νέων ἐναντίον τοῦ λογοτεχνικοῦ καθεστῶς
τῶν «φτασμένων».

Ἄλλὰ γιατί «ἀσκήμα»; Μήπως
κι ὁ κ. Μυριβήλης δὲ βάλε τοὺς «φτα-
σμένους» ἐντὸς εἰσαγωγικῶν; Δὲ στη-
λιτεύει κι αὐτὸς τῆς «κλίμας» καὶ δὲν
ἐκθέτει πάλι τοὺς «ἄρχηγους» τους,
Ξαναθυμίζοντας ἄλλεβερους διαση-
μούς τους καὶ ἀποφράδες ἡμέρες τῆς
ζωῆς τους; Τί δηλαδὴ; Ἐπειδὴ συνέ-
βη νὰ μὴν τοῦ χαρισθοῦν οὔτε αὐ-
τουνὸ ἀπὸ μέρους μας κάσταντα; Ἐ,
τί νὰ γίνεῖ; Κ’ ἡ ἄκρα ἐντιμότητα
συνεπάγεται ὑποχρεώσεις - ὄχι μόνον
ἢ προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια, πού ὅταν
ὀνίγεται δημοσίᾳ μὲ προσωπικὲς ὑ-
βρεις, δίχως νάχει καὶ τρόπο ν’ ἀμυν-
θεῖ — δηλαδὴ ἕνα κάποιο «βῆμα» —
κάνει μερικὰ βήματα παραπάνω, πάει
στὸ γραφεῖο τοῦ κακοήθους, κλείνει
τὰ μέσα μαζί του καὶ τοῦ δίνει τὴ
φυσικότερη, τὴν ἀνθρωπινότερη, τὴν
πνευματικότερη, μὰ τὸ θεὸ, ἀπάντη-
ση πού μπορεῖ νὰ δοθεῖ σὲ ἀντιπνευ-
ματικούς σαλιμπάγκους.

Βρίσκει, λοιπὸν, «ἀσκήμα» ὁ κ.
Μυριβήλης στὸ γεγονός ὅτι κάποιοι
δὲν θεωροῦν τὴν ἰδιότητα τοῦ πνευμα-
τικοῦ ὡς εὐνοχησὶμὸ τῆς φυσικῆς ἀν-
τίστασης στὶς προσωπικὲς προσβολές;

“Οχι δά! Κάνει λάθος.

Κατὰ τ’ ἄλλα ἢ συνέντευξις τοῦ
κ. Μυριβήλη στὸν «Κρίκο» παρουσι-
άζει κάποιο ἐνδιαφέρον:

Γιὰ τὴ γενεὰ τοῦ Ἄου: «Κι αὐτὰ ἀκόμα
πὸν ἔδωκε ὡς τῶρα ἡ νέα γενεὰ τῶν λογοτε-

χνῶν εἶναι σπουδαία σὺν δείγματα γραφῆς... Βλέπω ἀπὸ παντοῦ νὰ ξεπετιοῦνται σπόροι γιὰ μιά γενναία ἀναβλάστηση.»—Κ' ἔνα καλὸ μάθημα σ' ἔλους τοὺς σαλιαδόρους τῆς «διεθνούς προσηγορίας»: «—Ἐνδιαφερόσθε, ὅπως μερικοὶ συνάδελφοί σας, νὰ ἐρθετε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ διεθνὲς κοινὸν;» «—Νομίζω πὼς πρῶτα τὸ ἔργο μου πρέπει νὰ γίνῃ γνωστὸ στὸ...ἐσωτερικόν!»

Μάλιστα, κύριε Μυριβήλη. Τέττα νὰ λέτε - ὄχι ἀπὸ κείνα τ' ἄλλα.

Οἱ στήλες τῶν «λογοτεχνικῶν νέων», πού σχεδὸν ὅλες πιά οἱ ἐφημερίδες καθιέρωσαν, εἶναι χρήσιμες καὶ πρέπει νὰ διατηρηθοῦν. Ἡ εἰδησεογραφικὴ ἐνημέρωση γενικά, καὶ ὅταν ἀκόμα δὲ συνοδεύεται ἀπὸ τὴ σωστή, ἢ καὶ ἀπὸ καμιά, συστηματικὴ κριτικὴ τῶν γεγονότων, βοηθεῖ πάντοτε στὴν ἀσκηση πολυόμματος ἐλέγχου ἀπὸ μέρους τοῦ κοινού, πού, ἔννοια σας, δὲν ἐξαπατᾶται καὶ τόσο εὐκόλα, μὴτε στερεῖται ὀρθοῦ κριτηρίου. Γι' αὐτὸ, δὲ θὰ συμφωνήσομε καθόλου μὲ τὸν ἀνάγνωμο σχολιαστῆ τῆς «Μάχης» (13-452), πού ἐπιτίθεται κατὰ τῶν λογοτεχνικῶν στηλῶν. Ἀσφαλῶς «τὸ ἔβδομο σὺνάχι τοῦ μεγάλου κ. Σωτήρη Σκίπη, ἢ μνηνια «ματσαράγκα» (!) τοῦ Σπύρου Μελά... τὸ ἔβδομαδιον φαγοπότι τῶν ντοματζήδων»—διάβαζε: «Ἀδώδεκα»—«στοῦ «Ἀβέρωφ» ἢ στοῦ «Κωστή» κ.λ. κ.λ. δὲν ἐνδιαφέρουν καθεαυτὰ. Ἐνδιαφέρουν ὅμως πολὺ ὡς νοσηρὰ συμπτώματα κενότητος κ' ἐλλείψεως ἤθους πολλῶν δὴθεν «ἐκπροσώπων» τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Καὶ ἄρα πρέπει νὰ μαθαίνονται, καὶ πρέπει νὰ παρέχονται εὐκαιρίαι στοὺς κ.κ. Σωτηροσκίπηδες καὶ λοιπούς, νὰ μᾶς γνωστοποιοῦν τὰ ἔβδημα συνάχια τους καὶ νὰ συμπεραίνουν ὅλοι τὰ δέοντα γι' αὐτούς.

Πολὺ καλὰ τὸ σκέφθηκε ὁ κ. Σ. Καραγιάννης νὰ μεταφράσῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ κάμποσες σκέψεις καὶ ἀποσπάσματα τοῦ Μπέρναρ Σό. Μά, ὁ εὐλόγημένος ἀνθρῶπος, μὰ κ' ἔκανε τὸν κόπο, δὲ σημειῶνε καὶ ἀπὸ τοῦ πῆρε τὸ καθένα; Σὲ νέα ἐκδοσὴ ἄς μὴ τὸ παραλείψῃ. Κι ἄς προσθέσῃ καὶ αἱρήσεις διαφόρων ἠρώων τῆς πλούσιας θεατρικῆς πινακοθήκης τοῦ μεγάλου ἐκείνου τζαναμπέτη. Στὸ μεταξὺ, ἀπολάψτε μαζί μας μερικὸς

ἀφορισμοὺς τοῦ παρμένους στὴν τύχη:

— Μᾶς λέν πὼς ὅταν ὁ θεὸς δημιουργῆς τὸν κόσμο τοτε βρῆκε καλὸ. Σήμερα νὰ μᾶς ποῦν τί λέγει.

— Ὁ πολιτικὸς εἶναι μιὰ ἀρρώστια πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐδραίωση κοινωπιῶν μὲ φθαρμένο ὄλικο.

— Εὐδρεία εἶναι ἡ συνωμοσία τῆς ἀπρέπειας τῆς σωπῆς.

— Ἀληθινὸ εἶναι τὸ ἀσυνείδητο. Ἡ ἀναπνοὴ δυσκολεύεται σὰ μπερδεύει μὲ τὴ συνείδηση.

— Φυλάγο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πού δὲν σοῦ ἀνταποδίδει τὸ ράπισμα, γιὰτι ὅττε σὲ συχωρεῖ, ὅττε σ' ἀφήνει νὰ συχωρήσεις.

— Ἀν θυσιάζεσαι γραμμὴ γιὰ δσοὺς ἀγαπᾶς, στὸ τέλος θὰ τοὺς μισήσεις.

— Ὁ λογικὸς ὁ ἄνθρωπος, προσαρμόζεται μὲ τὸν κόσμο' ὁ ἄλλος πασικίζει νὰ προσαρμόσει τὸν κόσμο στὸν ἑαυτὸ του - κ' ἡ πρόοδος ὀφείλεται στὸν ἄλογο.

— Ἡ τέχνη τῆς διακυβέρνησης εἶναι ἡ ὀργάνωση τῆς ἐδωλολατρείας.

— Ἡ ἀδύη εἶναι τὸ προαύλιο τῶν δολῶν.

— Ἡ κατοπερότητα ἐνὸς βασιλιῆ δουλεύει τὴν πλειονότητα τῶν ὑπηκόων του.

— Κύριο γνῶρισμα τῶν συγχρόνων ἐγγενῶν εἶναι ὁ παρασισαισμός.

— Ὁ μονιτέρος τζέντλεμαν εἶναι ἀναγκαστικὰ ἐχθρὸς τῆς πατρίδος του. Καὶ στὸν πόλεμο ἀκόμα δὲ μάχεται γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτήν, παρὰ τὸ πρηνόμο νὰ τὴ λεηλατεῖ αὐτός.

— Οἱ ὑπάκοοι ὑποκρίνονται πὼς πειθαρχοῦν, ὅπως ὑποκρίνονται τοὺς τίμοις δσοὶ φοβοῦνται τὴν ἀστυνομία.

— Ἡ ἀναπακοή, ἢ πὺ ἀντρίκια ὀρετή, σπάνια διακρίνεται ἀπ' τὴν ἀναμειλιά, τὸ κουσοῦρι τῶν ἀκαμάτηδων.

— Ἐλευθερία θὰ πεῖ εὐθὺνη. Γι' αὐτὸ οἱ περισσότεροὶ τὴ φοβοῦνται.

— Ὅσο λιγότερα ἢ δσο περισσότερα ἀπ' ὅσα τοῦ χρειάζονται ἔχει ὁ ἄνθρωπος, τόσο περισσότερες ἔγνοιες ἔχει.

— Σὲ κόσμο ἀσκήμιας καὶ δυστυχίας ἀσκήμια μόνο καὶ δυστυχία μπορεῖ ν' ἀγοράσει καὶ ὁ πλουσιότερος.

— Τὰ κτήνη μᾶς ἐκδικήθηκαν ὅταν ὁ Λαβίνος εἶδεῖς πὼς εἶναι ξαβέρφια μας. [Οἱ κλέφτες πῆραν τὴν ἐκδικησὴ τους ὅταν ὁ Προυντὸν εἶδεῖς τὸ αὐταπόδειχτο πὼς ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κλοπῆ.]

— Πρόσοξε ν' ἀπολαμβάνεις ὅ τι σ' ἀρέσει' ἄλλιῶς θὰ ὑποχρεωθεῖς νὰ εὐχαριστήσῃς σ' ὅ τι ἀπολαβαίνεις.

— Καλύτερα ἀνατρέφονται τὰ παιδιὰ πού βλέπουν τὸς γονιούς τους ὅπως εἶναι. Σίγουρα ἢ ὑποκρισία δὲν εἶναι τὸ πρῶτο καθήκον τῶν γονιῶν.

— Κανένας παιδοχτόνος ἀπεχθέστερος ἐκείνου πού θέλει νὰ διαπλάσῃ τὸ χαρακτήρα ἐνὸς παιδιοῦ.

— Μὴ δίνετε στὰ παιδιὰ σας συμβουλές πρὶν νὰ βεβαιωθεῖτε πὼς δὲν τις πολυλογαρίζουν.

— Ὅποιος εἶναι ἱκανός, ἐνεργεῖ' ὅποιος δὲν εἶναι, διδάσκει.

— Ἀν ἔνας μεγάλος ἄντρας μᾶς ἔκανε νὰ τὸν καταλάβομε, θὰ τὸν κερμύσομα.

— Ἡ μεγαλομανία εἶναι ἔνα μονάχα ἀπ' τὰ συμπλέγματα τῶν μικρῶν ἀνθρώπων.

Τὰ σκυλιὰ τὸ μήνα αὐτὸ μὲ τὴν οὐρὰ κάτω ἀπ' τὰ σκέλια. Καὶ δὲν ἔχει οὔτε γαυγίσματα.

Εἶναι περίεργο τὸ ὅτι στὴ Γαλλία ἡ τεράστια προσπάθεια, κι ἀκόμα λιγότερο, τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Joyce δὲν ἐκτιμῆθηκαν στὴ σωστὴ τους σημασία. Κανένας δὲ νοιάστηκε νὰ ἐφαρμοῖσι στὴ μυθιστορηματικὴ πράξι τὰ συμπράσματα πού ἐπιβάλλονταν, κ' ἡ κριτικὴ ἔρευνα, παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητη «δοφροση» πού γενικά τὴ χαρακτηρίζει, ἀντιμετώπισε τὴν ὑπόθεση μᾶλλον χλιαρά. Μιά σειρὰ ἀπὸ αἰτία διαφορτικῆς προέλευσης κρῦβονται πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴ συνομοσία τῆς σιωπῆς. Θάπρεπε νὰ μιλήσει κανεὶς ἐδῶ γιὰ τὸ σωβινισμό τῶν Γάλλων, πού, ὡς ἓνα σημεῖο, καθορίζει καὶ τὸ δασμολόγιο τῶν πνευματικῶν ἀξιών. Τὸ δασμολόγιο τοῦτο κατασιρῶνεται ἔτσι ὥστε οἱ εἰσαγόμενες ἀξίες νὰ μὴ συναγωνίζονται τὴν ἐγχώρια παραγωγή. (Ὁ Sartre προτίμησε νὰ δανειστῆ ὀρισμένα τεχνικὰ μέσα ἀπ' τὸν Dos Passos, παρὰ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὸ ἀνεξάντλητο ὑπέδαφος πού στηρίζει τὸ ἔργο τοῦ Joyce). Θάπρεπε ἀκόμα νὰ θυμηθοῦμε τὸν τέλειο καρτεσιανισμό τῆς γαλλικῆς γλώσσας, πού ἀνιστάθηκε ἀκόμη στὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, τοῦ ντανταϊσμοῦ καὶ τοῦ ... λετρισμοῦ. Συνέβη δηλαδὴ κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ μαρσεγιέικη ἱστορία τοῦ Μάριου, ὅπου τὸ φίδι δαγκάνει τὴν πσθερὰ καὶ φροάει ἀμέσως : ἡ ποίηση ἔσπασε χωρὶς ἡ γλῶσσα νὰ ὑποστῆ κανένα ρῆγμα. Ἄς θυμηθοῦμε, τέλος, τὸν ἐρμητικὸ χαρακτῆρα τῆς πρόξας τοῦ Joyce. Δλοένα δεξιότερο, πού κάνει τὰ τελευταῖα του ἔργα ὄχι μονάχα ἀμετάφραστα στὰ γαλλικά, ἀλλὰ ἀδιάβαστα ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς πιὸ καλοπροαίρετους ἀγανῶστες. Μιὰ φωτινὴ—ἀπὸ κάθε ἄποψη—ἐξαίρεση στὸν κανόνα : Ὁ Raymond Queneau.

Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἐξηγεῖ τὴ θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ πού βρῆκαν, ἐδῶ κ' ἔνα χρόνο, τὰ μυθιστορήματα τοῦ Samuel Beckett, ἄλλοτε γραμματῆα τοῦ Joyce κι ἄλλοτε πνευματικοῦ τοῦ κληρονόμου. Τὸ ἀναπόφρευτο βιογραφικὸ σημεῖωμα, θὰ μᾶς δώσει, ὡστόσο, κάποια νήματα γιὰ τὴν ἐρμησιὰ τοῦ ἔργου του.

Ὁ Samuel Beckett γεννήθηκε στὸ Δουβλίνο τὸ 1906, μὰ ἡ ἰρλανδέζικη καταγωγή του εἶναι χαραγμένη ὄχι τόσο στὰ ληξιαρχικά βιβλία ὅσο στὸ ἴδιο του τὸ ἔργο. Δούλεψε πολλὰ χρόνια πλάι στὸν Joyce κ' ἐγκαταστάθηκε τελικά στὴ Γαλ-

λία τὸ 1938. Τὸ πρῶτο του μυθιστόρημα «Murphy», τυπώθηκε πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο ἀγγλικὰ καὶ ξαναγράφηκε ἀργότερα γαλλικά. Μὰ ἡ ὀριστικὴ καθιέρωση τοῦ Beckett ἔγινε μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ «Molloy» πού κυκλοφόρησε πῆρσι καὶ πού οἱ μισοὶ προφέρουν Μολούα κ' οἱ ἄλλοι μισοὶ Μολόυ. Πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἓνα δευτερο μυθιστόρημα «Ὁ Μαλδὸν πεθαίνει» ἀνανέωσε τὸν ἐνθουσιασμό τῆς κριτικῆς. Τέλος, ἓνα τρίτο βιβλίο, «Τὸ ἀκατονόμαστο», βρισκεται ὑπὸ ἐκτύπωση. (Καὶ τὰ τρία στὶς Editions de Minuit).

Ἄν ἐπιναλάβουμε τὶς ἀφηρημένες γυνικότητες πού εἰπώθηκαν, πρέπει νὰ δολογησοῦμε πὼς τὰ βιβλία τοῦ Beckett θυμίζουν ἄμεσα τὸν Joyce καὶ τὸν Kafka. Μὰ τί πειράζει ; Πρέπει νάχει κανεὶς τὴν κακοπιτία τοῦ ἀστού πού ἐνοχλεῖται ἀπ' τὴν ἀμείλικτη διείδυση τοῦ συγγραφέα, ἀπ' τὶς «μαυρὲς πεταλούδες»—ὄχ ἄδεσφρῆ, καταστρεπτικὲς γιὰ τὸ σηκῶτι καὶ τ' ἄλλα εὐγενῆ ὄργανα !—γιὰ νὰ ὑποστηρίξει πὼς οἱ φροφανεῖς αὐτὲς συγγένειες μειώνουν τὸ ἔργο τοῦ Beckett. Ποῖός εἶπε ποτὲ πὼς τὰ μοισαρτιανὰ στοιχῖα μειώνουν τὸ ἔργο τοῦ Μπετόβεν, ἢ πὼς ὁ Φάουστ εἶναι λιγότερο πρωτότυπος ἐπειδὴ ὁ μύθος προϋπῆρχε ; Καὶ τί ἄλλο εἶναι ἡ ἱστορία, σὺ κάτω-κάτω, παρὰ ἡ ἀυθεντικότερη ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας ;

Ἄλλωστε, στὸν Beckett, οἱ ἐπιδράσεις τοῦ Joyce καὶ τοῦ Kafka, μολοντοὶ διαφανεῖς, εἶναι ἔτσι μετουσιωμένες ὥστε ἀποχοτῶν ἓνα ἐντελὸς καινούργιο νόημα καὶ περιεχόμενο. Κεντρικὸ θέμα, κ' ἐδῶ ὅπως κ' ἐκεῖ, τὸ «δεδομένο» τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὄρια τῆς μοίρας του, ἀσφυκτικὰ σισνὰ—σὲ τελευταία ἀνάλυση : ἀμετάθετα. Μὰ ἐνῶ ὁ Joyce ἀφῆνε ἀνοιχτὲς κάποιες δυνατότητες, σηµαντικὲς ἄλλωστε (τὸν ἐρωτισμό, τὴν ἄμεση γεγῆ αἰσθησι τῆς καθημερινότητας καὶ, ἐπιτέλους, ἓνα κάποιο λογοτεχνικὸ «ἀπόλυτο»), ὁ Beckett προσανατολίζεται σταθερὰ πρὸς τὴν δολοκληρωτικὴ ἔρημο. Κάποιος ἀπ' τοὺς πιὸ προχωρημένους γάλλους κριτικούς, ὁ Maurice Nadeau, ἐπιγράφει χαρακτηριστικὰ ἓνα σχετικὸ του ἀρθρο στὸς Temps Modernes τοῦ περασμένου Γενάρη: «Samuel Beckett ἢ τὸ δικαίωμα τῆς σιωπῆς.» Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἐκεῖνο πού

χωρίζει αποφασιστικά τὸν Kafka ἀπ' τὸν Beckett εἶναι τὸ ἀνεξάντητο χιοῦμορ τοῦ ἱρλανδοῦ, κατὰ κανόνα μαῦρο, πού παραμονεύει πίσω ἀπ' τὴν κάθε του φράση, τὴν κάθε του ἰδέα. Ἡ πρόξας του, ἀν καὶ ὀλίγτελα ἀφηρημένη, πάλλεται ἀπὸ ἐντύση, ξεχειλίζει ἀπὸ χυμό. Πρόκειται, μ' ἄλλα λόγια, γιὰ μιὰ σπάνια συγγραφικὴ «παρουσία», γιὰ κείνο τὸ «δῶρο» πού σὲ κάνει ν' ἀνοίξεις ἕνα βιβλίον στὶς 9 τὸ βράδι καὶ νὰ τὸ κλείσεις, μαζὶ μὲ τὸ φῶς, στὶς τέσσερις τὸ πρωί.

Θάθελα, ἀκόμα, νὰ τονίσω ἐδῶ μιὰν ἄλλη ἀρετὴ τοῦ Beckett, πού, στὰ χρόνια μας, τίνει σταθερὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ : τὴν ἀπέχθεια πρὸς κάθε ρητορεία, κάθε φραστικὴ μλόφα - κείνη τὴ βαθύτατη αἰδῶ, πού φανερῶνει λιγότερα ἀπ' ὅσα κρύβει, ὅσα σ' ἀφήνει νὰ ὑποθέσεις. Στὸν αἰῶνα τῆς καθολικῆς ἐκπόρευσης μιὰ τέτια σπουδαιτικὴ στάση εἶναι ἀληθινὰ πολὺτιμη.

Ἡ ἴδια αὕτη ριζικὴ ἀδιαλλαξία προεκτείνεται ὡς τὴν τέλεια ἄρνηση. Κ' ἐδῶ πιὰ ἀρχίζουν οἱ ἀντιρροσῆς τῆς κριτικῆς : «*Α, ὅλα καὶ ὅλα!*» («*Ο Beckett*», μᾶς λέει ὁ Nadeau στὸ παραπάνω ἄρθρο του, «*κινεῖται ἀνάμεσα στὴ ματαιοίτητα τοῦ λόγου καὶ σὲ μιὰν ἀνάπαυση ἀδύνατη*». Καὶ πιὸ κάτω : «*Ὅλο τὸ ἔργο του ἐπανάλαμβάνει διαρκῶς τὴν ἱστορία ἐνὸς ἀτόμου καταδικασμένου νὰ περιπλανιέται περιμένοντας μιὰν ἀνάπαυση ὀλοένα πιὸ προβληματικὴ, πού ἡ ἀπότατη μορφή της εἶναι ἡ τέλεια ἐκμηδένιση.*»

Πολὺ καλά. Μὰ πῶς, διάβολε, φτάσαμε ὡς ἐκεῖ ; Πῶς συμβαίνει ὥστε οἱ ἀρεσιότερες καλλιτεχνικὲς δημιουργίες νὰ χιτίζονται πάνω στὴν ἄρνηση ; Παρ' ὅλες τὶς δξυτάτες λεπιτομερσιακὲς του παρατηρήσεις, ὁ Nadeau δὲ μᾶς δίνει τὸ κλειδί τοῦ αἰνίγματος. Καὶ μὲ τὸ δίκιο του ὁ Beckett θὰ ἐπανάλαμβανε τὴ γνωστὴ εὐχή : «*Θέ μου, γιατί ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς μου φυλάγομαι μόνος μου*». Εἶναι, ἀλήθεια, ἐκπληχτικὸ — ὅσο καὶ συνηθισμένο — τὸ φαινόμενο τῶν κριτικῶν, πού, ὑπερηγδώντας τὸ ἀπόλυτα κρείσιμο αἰτιολογικὸ τοῦ συγγραφέα, φτάνουν ἀπ' εὐθείας στὸ τελικὸ του συμπέρασμα, ἧ, μᾶλλον, στὴν τελευταία του πνοή. Οἱ περισσότεροι ἀναγνώστες τοῦ Beckett σταμάτησαν στὴν ἔντονη διαλυτικὴ του στάση, βασικὴ ὁπωσδήποτε, Ἰδιαίτερα, οἱ ἐπανειλημμένες

περιγραφῆς προωκτικῶν ἐκδηλώσεων σκαυδάλισαν πολλὲς ἀγγελικὲς ὑπάρξεις, πού δὲ θ' ἀνήκουν, φαίνεται, σὲ τοῦτο τὸ ντυνιά. Μὰ, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, πῶς γίνεται ν' ἀγνοήσι κανένας τὴν ἄβυσσο πού ἀνοίγεται κάτω ἀπ' τὴν κάθε φράση τοῦ Beckett, τὸν ἀφόρητο πόνο, πού θαρρεῖς θὰ τινάξει στὸν ἀέρα τὸ γλωσσικὸ οἰκοδόμημα ; Ἄν, κατὰ κανόνα, ὄλο αὐτὸ τὸ βάθος τῆς δυστυχίας στηρίζει μιὰν ἐπιφάνεια σαρκασμοῦ καὶ συστηματικῆς ἀποσύνθεσης, ὥστόσο κάποτε συμπικνωται σ' ἕνα λυρισμὸ πού ἀνοίγει ἕνα παράθυρο σ' ἄλλες περιοχῆς : «*Κουρασμένη ὅπως κ' ἐγώ, ἄσπρη σελήνη, τελευταία μοναδικὴ γοσταλγία - οὔτε κἂν αὐτό. Νὰ πέθαινα πρὶν ἀπ' αὐτὴν, μαζὶ της, ἀπάνω της, καὶ νὰ γυρίζαμε μαζὶ, ἕνας νεκρὸς πάνω στὸν ἄλλο, γύρω ἀπ' τοὺς ἄμοιρους ἀνθρώπους, καὶ νὰ μὴ χρειαστεῖ πιὰ νὰ πεθᾶνε ἀνάμεσα στοὺς ἐτοιμοθάνατους - ἀλλ' οὔτε αὐτό, οὔτε κἂν αὐτό. Ἡ σελήνη μου ἦταν ἐδῶ κάτω, ἐδῶ πολὺν χαμηλά, κείνο τὸ ἐλάχιστο πού μοῦ δόθηκε νὰ ἐπιθυμήσω.*» («*Ὁ Μαλλὸν πεθαίνει*», σελ. 171).

Ἄλλοτε, πλάι στὴν πιὸ προκλητικὰ ὤμῃ περιγραφῆ, ξεπηδάει ἕνας λησμονημένος τόνος κάποιου πολὺ παλιοῦ Ντικέως καί, μαζὶ, ἡ ὑπόνοια ἐνὸς ἑνυχαναλυτικῶν νήματος. Νά, π.χ., τὸ αἰώνιο παράπονο τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὴν ἀκατανοησία τῶν μεγάλων : «*Εἶπα : ὁ οὐρανὸς εἶναι μακρύτερα ἀπ' ὅτι νομίζουμε - δὲν εἶναι ἔτσι, μαμὰ ; Τόπα χωρὶς κακία. Σκεφτόμουν ἄλλα κ' ἐλεύθερα τὰ μίλια πού μᾶς χώριζαν. Μοῦ ἀπάντησε : εἶναι ἀκριβῶς τόσο μακριὰ ὅσο φαίνεται. Εἶχε δίκιο. Μὰ κείνη τὴ στιγμὴ ἔμένα μὲ σκότωσε.*» («*Ὁ Μαλλὸν πεθαίνει*», σελ. 179).

Ἄλλὰ οἱ τέτιες ἡμερες στιγμῆς εἶναι ἐξαιρεσεῖς τοῦ σύνολο τοῦ ἔργου, πού παραμένει στὴν ὑφή του ἀρνητικὸ. Ὡστόσο, αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο τοῦ σαραγμοῦ εἶναι πολὺ προτιμότερο ἀπ' ὅποιοδήποτε κουτοπόνηρο φαρισαϊσμὸ. Ἰως κάποτε μᾶς δοθεῖ νὰ φτάσουμε στὴ «*σύνθεση*», στὴ γνήσια κατάφαση, πού δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ὑποκρισία. Ἐν τῷ μεταξῶ, οἱ ἀξιολογότερες μεταπολεμικὲς δημιουργίες στὴ Γαλλία, δηλαδή τὰ ἔργα τοῦ Samuel Beckett καὶ τοῦ Jean Genet εἶναι ἀνθη τοῦ κακοῦ.

MIMIKA KRANAKH

ἡ Κριτική τοῦ Βιβλίου

«Ν' ἀντέχεις τὸ «ναί» καὶ τ' «ὄχι» ἔξωρα καὶ ἀτόφια, καὶ νὰ λές τὸν δλάκερο λόγο δίχως σκόνα - νὰ ἦ ἀρετὴ! Νὰ μὴν ὑποτιμᾷς ἀπὸ μίσος· νὰ μὴν ὑπεριμᾷς ἀπ' ἀγάπη. Νὰ ξέρεις: ποὺθὲν ἀδὲ βρισκεται μόνο «ναί», μόνο «ὄχι». Λόγος ἀληθινός, ὁ δλάκερος: γιωματός πάντα καὶ ἀπὸ «ναί» καὶ ἀπ' «ὄχι». Μόνο οἱ δειλοὶ ἀπαλοῦν τὴν πόρτα στὸν ἐχθρό τους. Οἱ γενναῖοι ἀνοίγουν διαπάλας ἀνάλεες καὶ δέχονται ἀφοβὰ τὸν ἀντίπαλο. Καὶ κανεὶς δὲν εἶν' ἄντρας, ἂν δὲν τὸ ἔχει καλοχωνέψει πῶς δειλία εἶν' ἡ ἀδυναμία συνείδησης μπρὸς στὶς ἀντινομίες. Φυγὴ ἀπ' τὸ πραγματικό, φυγὴ ἀπ' τὴν ἀλήθεια ἢ τᾶση νὰ συμβιβάζεις τὶς ἀντιθέσεις. Ὁ δλάκερος λόγος πρέπει νὰ εἰπωθεῖ, δίχως φόβο γιὰ τὰ «ναί» καὶ τὰ «ὄχι» ποὺ περικλείνει, δίχως προσπάθεια συμβιβασμοῦ. Δὲ μᾶς ρωτοῦν τὰ πράγματα πῶς νὰ φροδοῦν, καὶ ὁ λόγος εἶναι μπόσικος σὰν παρασταίνει μιά πραγματικότητα ἐνιαία, δίχως ἐσωτερικὲς ἀντινομίες, δίχως θέσεις καὶ ἀρνήσεις.»
(*Ἀπ' τὸ βιβλίο ἐνός ἄλλου, σ. 24*)

Οἱ ἀναγνώστες ὁποιασ ἄλλης κριτικῆς στήλης θὰ χρειαζόνταν ἴσως κάποια προετοιμασία· οἱ ἀναγνώστες ὁμοῦς αὐτῆς εἶναι πὰ συνηθισμένοι στὶς ἐκπλήξεις καὶ δὲ θὰ ξαφνιαστοῦν. Γιὰ τοὺς καινούργιους, ἀρκεῖ ἡ λεζάντα. Δίνεται καί, γραμμένη ἀπὸ καιρὸ, κάθε ἐξηγήσῃ ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ζητήσουν.

«*Τὸ νούμερο 31328*», ποὺ ἡ 3η ἐκδόσῃ του κυκλοφόρησε αὐτὲς τὶς μέρες, εἶναι ἡ ἀξιολογότερη προσφορὰ τοῦ *Ἡλίας Βενέζης* στὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία τῆς 20ετίας. Ὁ ὑπογράφων, γιὰ πολλοὺς παραπάνω λόγους ἀπὸ κάθε ἄλλον, χρωστέει νὰ πεῖ τὴ γνήμῃ του. Κ' οἱ φίλοι «*τ. Ν. Ἐ.*», ποὺ ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος βλέπουν νὰ στηλιτεύεται ὁ *Ἡλίας Βενέζης* γι' ἄλλες ἐκδηλώσεις του, χρωστοῦν νὰ ξέρουν τί δείγματα γραφῆς ἔχει δώσει ἄλλοτε. Μὲ τὴν εὐκαιρία, λοιπόν, τῆς ἐπανέκδοσῃς του, ἄς κριθεῖ διεξοδικὰ τὸ «*Νούμερο*», ποὺ ἄντεξε, ὡς τὴν ὥρα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔργο τοῦ συγγραφέα του.

Σωστό εἶναι, πρὶν μπουδμε στὸ συγκεκριμένο, νὰ δοθεῖ ἕνα διάγραμμα τῆς λογοτεχνικῆς πορείας τοῦ *Ἡλίας Βενέζης*.

Ἰπῆραν τρεῖς στάδια: «*Ἡ παρούσα*», μὲ τὸ «*Νούμερο*» (1924-1931) στὴν κορυφὴ τῆς καμπύλης καὶ δύο διηγήματα ἀκόμοι — «*Γλάροι*» καὶ «*Νερά*» — στὸ ἴδιο περίπου ἐπίπεδο ἐπιτεύξεων (μολονότι κατοπινότερα, χρονικὰ καὶ ψυχικὰ, ὅπως ὁποτε δὲ τεχνικότερα). *Ἡ ἐπανάπαυση στὴν ἐπιτυχία*, μὲ τὴ «*Γαλήνη*» (1939) καὶ τὴν «*Αἰολικὴ γῆ*» (1943) στὴν κάμψῃ τῆς καμπύλης. *Ἡ φθορά*, μὲ τοὺς «*Ἀνέμους*» (1944), «*Μπλόκ C*» (1946) «*Ὁρα πολέμου*» (1946), «*Φθινόπωρο στὴν Ἰταλία*» (1950), «*Ἐξοδος*» (1950), ἐπιφυλλίδες στὸ «*Βῆμα*» καὶ λοιπὲς ἐπιτώσεις, σὲ συνεχῆ

κατιοῦσα, ὡς τὸ σημεῖο νὰ μὴν ἀναγνωρίζει πιά κανεὶς τὸν πρῶτο ἐκεῖνο *Βενέζης* τοῦ «*Νοῦμερου*» καὶ μερικῶν ἄλλων οὐλίδων.

Παράλληλῃ δὲ κ' ἡ ψυχικὴ πορεία τοῦ συγγραφέα: Ἡ παρούσα τοῦ μὲ τὸ «*Νούμερο*» καταδήλωνε, λίγα μόνο χρόνια μετὰ τέτοιο «*μέγα πάθος*», τὴν ἀρνήσῃ τοῦ *Ἡλίας Βενέζης* «*νὰ δεχθεῖ τοὺς δρους τοῦ ὑποκριτικοῦ παιχνιδιοῦ*» καὶ νὰ προσκυνθεῖ «*τὸν ἀούτολο μῦθο τοῦ πολιτισμοῦ μας*» - ὅπως προσφεύστατα ὀρίζει τὴ σάσῃ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἀγνείας τοῦ νέου ὁ κ. Ἀγγ. Τερζάκης. Ἄλλ' ἡ μνήμῃ ἐκεῖνη θάμπωσε μέσα στὴ νωχέλεια καὶ τὴν ἐπανάπαυση τῆς ἐπιτυχίας. Ὁ *Ἡλίας Βενέζης* ἔξεχασε. Ἀπώθησε μέσα του ὁλοκεῖνο τὸ ἐφιαλτικὸ ἀντίκρουσμα τῆς ἀνθρώπινῃς ὠμόσθητας, τῆς ὕλικῃς καὶ ἠθικῆς ἀπογύμνωσης τοῦ κόσμου ποὺ ἐβίωσε σὰ «*σκλάβος στὰ ἐργατικὰ τάγματα τῆς Ἀνατολῆς*» καὶ γύρεψε τὴ φυγὴ καὶ τὴ λήθη στὸς χώρους τῶν πολλῶν τρυφερῶν παιδικῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν νοσταλγημένων στιγμῶν τῆς ἐφηβείας. Ἐπαψε πιά νὰναί ὁ «*σκλάβος*», ποὺ πολλὰ εἶδε κ' ἔπαθε μὲς σ' ἕναν κόσμο ἐχθρικό του, ἀνάγχετο, δολοφονικό. Ἐγίνε, λίγο - πολὺ, ὁ «*ἀγαπημένος*» αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ ὅλων ἐκεῖνων τῶν «*κυριῶν μὲ τὰ φασαμέν' ἢ τῶν «λυρικῶν νεανίσκων τοῦ spleen*», ποὺ τόσο καυστικὰ εἰρωνεύθηκε μέσα στὸ φλογοερό διβλίο τῶν νιάτων του. Νοικοκυρεῦτο, βολεύτηκε, ἀσφαλίστηκε - οἱ «*μαφαζάδες*» πιά κ' οἱ «*τσαούσηδες*» δὲν κυνηγοῦν αὐτόν, δὲ βασανίζουν αὐτόν· μπορεῖ μ' ὄλη του τὴν ἀνεση νὰ πεῖ πῶς δὲν ὑπάρχουν πιά «*μαφαζάδες*» καὶ «*τσαούσηδες*» - δὲν ὑπάρχουν παρὰ «*μπιχιμίχοι μὲ γιολιστερὰ μαλλιά, λιλιὰ διάφορα*» καὶ «*κυρίες ποὺ λὲν μὲ ποχέλια*».

πὺς προτιμῶν ἄξια τὸν Μυσοῦ ἀπ' τὸν... τὸν... νὰ ποῦμε τὸν... Μόσαρτ, ποὺ εἶναι πολὺ βαρῦς, ναί, .. ναί, ..». ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραφε κάποτε στὸ «Νοῦμερο». Ἄλλὰ ἔρθηκε φήμη, ἀναγνώριση, δόξα. Καὶ ἀφέθηκε.

Εὐκόλα ἔγραφε καὶ τὸ δεύτερο διβλίο, καὶ τὸ τρίτο, καὶ τὸ τέταρτο, ἐκζητώντας ὄλο καὶ περισσότερο τὴ γλυκερότητα τῶν στιγμῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων, τὴν ἐπιφανική, τὴν εὐνουχιμένη καθειρήνευση τοῦ μικροαστοῦ, μακραίνοντας διαρκῶς ἀπ' τὸ τάμα ἐκεῖνο ποὺκανε κάποτε μέσα του: «νὰ τὰ πεῖ, νὰ τὰ φωνάξει αὐτὸς ὅλα τὸν κόσμου, ὅσα τρομερὰ κι ἀπάνθρωπα εἶδε κ' ἔπαθε!» - προδίνοντας, μέρα τὴ μέρα, ὥρα τὴν ὥρα, τὸ νέο τῶν δεκαοχτῶ του χρόνων.

Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μεταβολὴ καὶ στὸ ἴδιο τὸ ὕψος ἀκόμα. Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ φλογεροὶ καὶ σκληροὶ τόνοι τῆς ἀληθινῆς ὀδύνης, ἡ κοφτὴ ἐκείνη λιτότητα, τὰ σφιγμένα δόντια, τὰ σαγκωμένα λόγια, ἡ ρωμαλέα ἀνάσα τῆς ἐκφραστῆς στὸ «Νοῦμερο», ποῦ, ὅσο κι ἂν ἦταν ἀνεπιμέλητη καὶ πρωτόγαστη ἀκόμα, ὅμως ἔθελεγε κ' ἐπιβόλλονταν μετὰ τὴ νωπότητα, τὴν εἰλικρίνεια, τὴ γνησιότητά της, ἤρθε κι ἄλλαξε σιγά-σιγά σ' ἓνα λόγο νυσταγμένο, γλυκαντερὸ, μαλθακὸ, γλοιώδη καὶ ἄτονο, δίχως καὶ νὰ κατακτῆσει τὴν ἐπιφανειακὴν τουλάχιστον ὀργάνωση τῆς αὐστηρὰ ἐξασκημένης δεξιότητάς, τῆς τεχνικῆς ἀριότητάς, τῆς καλλιέπειας ἐστώ.

Ὅποιοι δὲν πειθεται, δὲν ἔχει παρὰ νὰ συγκρίνει ὅποια παράγραφο θέλει πρόσφατου ἔργου τοῦ Βενέζη μὲ μιὰ παράγραφο, ὁσοδήποτε ἀτεχνὴ καὶ κακογραμμένη, τοῦ «Νοῦμερου». Ἡ διαφορὰ τοῦ ὕψους εἶναι τέτια, ποὺ ὁ ἀνεξείδικευτος θάπαιρνε ὄρκο πῶς δὲν πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο συγγραφέα.

Μολαταῦτα, τὸ φαινόμενο αὐτὸ μιᾶς ἀκάθεκτης συγγραφικῆς καινούσιας, ὕστερα ἀπὸ ἓνα πρῶτο ἀριστο δεῖγμα γραφῆς, δὲν εἶναι σπάνιο. Καὶ ἰδιαίτερα σὲ μᾶς τοῦς Ἑλληνας ἀποτελεῖ σχεδὸν κανόνα, εἴτε γιατί εἴμαστε φύσει μικρῆς ἀντοχῆς, εἴτε γιατί ἡ στενὴ ζωὴ τοῦ τόπου αὐτοῦ, κατεξοχτῆν φειδωλὴ σὲ ἰσχυρὰ καὶ μεγάλὰ δῶματα, δὲν παρέχει γονιμοποιὸς ἐρεθισμοὺς κ' ἔντονος δημιουργικῆς παραωθήσεως.

Ἴσως καὶ νὰ μὴν εἶναι δλάκερη δι-

κιά του ἡ ἐνοχὴ τοῦ Ἠλία Βενέζη. Ἄλλ' ὅπωςδήποτε εἶναι καὶ δικιά του. Γιατὶ ἀλήθεια δὲ φρόντισε νὰ μὴν προδώσει τὸ τίμιο ἐκεῖνο παιδί, μετὰ τὸ καθαρὸ κ' ἐμπιστευμένο πρόσωπο στὸ σκίτσο τοῦ ἐσωφύλλου τῆς 3ης ἐκδόσεως τοῦ «Νοῦμερου 31328».

Ὁ τίτλος δόθηκε ἀπ' τὰ ἴδια τὰ πράγματα—εἶναι τὸ νούμερο τοῦ «σκάβου» Ἠλία Βενέζη «στὰ ἐργατικά τάγματα τῆς Ἀνατολῆς», μετὰ τὸ '22—καὶ στάθηκε σημαδιακός. Τὸ διβλίο δλάκερο στάθηκε πιστὸ στὰ πράγματα—κι ἀποδειχτικὸ εὐστοχό.

Πρόκειται, ὅπως εἶναι γνωστὸ, γιὰ τὴν τραγικὴ δεκαετημέριον αἰχμαλωσία τοῦ Ἠλία Βενέζη στὰ βόθη τῆς Μικρασίας, ἱστορημένη μὲ τὸ νὶ καὶ μετὰ τὸ σίγμα, σ' ὅλα τ' ἀσύλληπτα καθέκαστα τῆς ὁμότητάς καὶ τῆς ἀπανθρωπιᾶς ποὺ μπορεῖ νὰ φτάσει τὸ γυμνωμένο ἀπὸ κάθε πολιτιστικὸ πρόσχημα ἀνθρώπινο κτήνος.

Τὶς ὥρες ἐκεῖνες, ποῦ ἡ δεινὴ ἀνάγκη κ' ἡ ὁμότατη βία ἀποξέουν τὸ φτερό ἐπιχρῖσμα ἀνθρωπιᾶς τῶν πολλῶν καὶ μένει ἀκάλυπτο, ἀφευδές, ἀμασκάρευτο τὸ φυσικὸ ἀνθρώπινο ὑπόδαθρο, τὶς ὥρες ἐκεῖνες τῆς γενικῆς ἐξαγρίωσης κ' ἐπαναθαρδάρωσης ποῦ φέρνει ὁ πόλεμος καὶ τὰ συνεπακόλουθά του (αἰχμαλωσίες, στρατόπεδα, ἐκτελέσεις) δοκιμάζονται, καὶ κρῖνονται, καὶ ζυγίζονται, καὶ, φυσικὰ, ἀπορίπτονται ὅλοι μας οἱ κοινωνικοὶ, πολιτιστικοὶ, ἰδεολογικοὶ μῦθοι, μετὰ συναφῆ ἀντιστυλῖα τῶν «αἰώνων» μας ἀξιών, ποῦ ἀποδεικνύονται ψευδτικὲς καὶ πλανερές. Ἄν καὶ ἀργά, ὁ δοκιμαζόμενος ἀναβλέπει. Ἀλλά, τὴν ὥρα κείνη εἶναι πάντοτε ἀργά. Τότε, τὰ ἴδια τὰ πράγματα διαστέλλουν τὶς ἀνθρώπινες φύσεις, κατὰ τὴν ἀνένδοτη ποιότητα τῆς καθεμιᾶς, σὲ ἀνθρώπους καὶ σὲ ὑπανθρώπους. Γιὰ τοὺς πρῶτους εἶν' ἡ ὥρα τοῦ τάματος, τοῦ ὄρκου «ἂν ζήσουν, νὰ καταγγελοῦν ἀδίστακτα, κατὰμοῦτρα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, τὸν ἀσύστολο μῦθο τοῦ πολιτισμοῦ του».

Τὸ «Νοῦμερο 31328» τοῦ Ἠλία Βενέζη εἶναι ἀσφαλῶς καρπὸς ἐνός τέτοιου ὄρκου. Ἡ ἐπιμονὴ του σ' ὅλες τὶς φρικαστικῆς λεπτομέρειες τῆς σκληριᾶς ἐκείνης, τὸ ἀποδεικνύει. Ἡ ἐντιμότητά του σὰν «τεκμηρίου», τὸ πιστοποιεῖ. Ὁ μαζωχισμὸς ἀκόμα, ποῦ ὑφέρει σ'

ὄλες τίς ὠμά ρεαλιστικὲς περιγραφὲς φρικαλεοτήτων, πείθει γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς δδύνης καὶ τῆ βαθύτητα τῆς διαμαρτυρίας. Τὸ ὕφος, τέλος, ποῦ ἀποκλείει κάθε «φιλολογία» καὶ κρατεῖ τὸ θέμα νωπὸ, παρὸν, ζεόν, θεβαιώνει ἀδιάσειστα πῶς ἀδήριτη ἀνάγκη ἐκφράσης ὑπαγόρευσε ἐπιτακτικὰ στὸ νεαρὸ Ἡλία Βενέζη τὸ ἐνάρετο καὶ γενναῖο «Νούμερο 31328». Ἐπάρχουν ἐκεῖ μέσα σκηνές, σὰν ἐκείνη τοῦ βιασμοῦ τῆς νεαρῆς μητέρας μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ἴδιου τῆς τοῦ ἀντρα καὶ μὲ τὸ νήπιο δίπλα τῆς, ἢ σὰν τὴν ἄλληλ, ποῦ τὰ δυὸ ἀνήλικα κορίτσια γαργαλοῦν διαδοχικὰ, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πορείας, τὰ γεννητικὰ ὄργανα τὸν ἐπικεφαλῆς ἀξιοματικῶ γιὰ νὰ τὸν διεγείρουν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν ἔτσι μιὰ ἐλάγιστη στάση, ἓνα ξανάσασμα, ἔστω κι ἂν πρόκειται αὐτὸ νὰ τὸ πληρώσουν οἱ ἴδιες τόσο ἀκριβὰ - σκηνὲς ποῦ παρόμοιες τοὺς δύσκολα ἴσως συναντιοῦνται στὴ διεθνή φιλολογία. Καὶ εἶναι δοσμένες ἀρίστα, μὲ μιὰ καταπλήσσοσα λιτότητα καὶ ἀποχή ἀπὸ κάθε κλαυθμηρίζουσα «φιλολογία».

Ἀλλὰ μιὰ κ' ἐθίγη τὸ ζήτημα αὐτὸ, τῆς ἀπουσίας κάθε «φιλολογίας» ἀπὸ τὸ «Νούμερο 31328», ἀξίζει ἰδιαίτερα νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἡλίας Βενέζης δειχτήκε σὲ τοῦτο ἐντιμότερος ἀπ' τὸν Στράτη Μυριβήλη τῆς «Ζωὴς ἐν τάφῳ», ὅπου, παρὰ τίς ἄλλες ἀρετὲς τῆς—κυρίως ἀρετὲς αὐτῆ—ὑπάρχει καὶ παραυπάρχει πολλὴ «φιλολογία».

Ἐκεῖνο ποῦ λείπει ἀπ' τὸ «Νούμερο» (καὶ ἡ ἀπουσία του γίνεται, σήμερα μάλιστα, πολὺ αἰσθητὴ) εἶναι τὸ ἡρωικό στοιχεῖο—στενὰ συνυφασμένο, ἀνέκαθεν, μὲ τὴ φυσικὴ αὐτονομία τοῦ ἀληθινοῦ καὶ γενναίου προσώπου, μὲσα στίς ὅποιες, τίς ὁσοδήποτε δενέες καὶ συντριπτικὲς καταστάσεις. Ὁ νεαρὸς «σκλάβος τῶν ἰσλαμικῶν ταγματῶν τῆς Ἀνατολῆς» μένει σ' ὄλο τὸ ἔργο σ κ λ ἄ β ο ς. Ἡ διαμαρτυρία του ἔρχεται μ ε τ ἄ, καὶ περιορίζεται στὴν ἔ κ φ ρ α σ η, στὴν ἐκ τῶν ὑστέρων «καταγγέλια» τῆς Κόλασης. Μὲς στὴν ἴδια τὴν Κόλαση ἐκείνη, καμιά ἐνεργητικὴ προσωπικὴ ἀντίσταση. Ὁ νεαρὸς σκλάβος τὰ δέχεται ὅλα, μὲ τὴν παθητικότητα ἐκείνη τοῦ γεννημένου ραγιά, ποῦ ἀσφαλῶς προσωινίζει χαρακτηριστικότερα καὶ τὴν κατοπινὴ καθολικὴ συμβιβαστικότητα τοῦ φθασμένου πιά Ἡλία Βενέζη

ἀπέναντι κάθε Κακοῦ. Μῆτε μιὰ στιγμή τοῦ «Νοῦμερου 31328» δὲν ἀποτελεῖ «ἐκκρήξη». Ἡ ἡρωικὴ ἐκδοχὴ τῆς ζωῆς εἶναι κάτι ὀστέλα ξένο καὶ ἀνοίκειο στὸν «Ἡλία». Ἡ δουλόφρονη ὑποταγὴ στὴ μοίρα, τὸ νωθρὸ ἀνατολλίτικο «κισμέτ» ἔχει διαδρώσει, ξεκλειδώσει, διαλύσει τὸ δοκιμαζόμενο ἐκεῖνο παλικαρί τῶν δεκαοχτῶ χρονῶν. Κάθε ἀντίσταση λείπει.

Ἐκνευριστικὴ ἀπουσία, ποῦ κάνει τὸν ἀπαιτητικὸ ἀναγνώστη νὰ «οικτιρῆται» μόνο, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἰδανικοποιεῖ μὲσα τὸν τὸν ἀνηρωικότητα «ἥρωα» τοῦ ἔργου. Φτάνει ἔτσι καρπὸ στὰ χεῖλια τὸ ἐρώτημα: «Καὶ οὐ; Τί ἔκανες ἐσὺ;»

Φταῖνε οἱ ἄνθρωποι, ἢ ἡ ἐποχὴ τούτη, ἢ ἀνάγκη; Πάντως, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ «Νοῦμερου» ἔχουν κατακτῆσει ἔμπρακτα πιά τὸ δικαίωμα νὰ τὸ προβάλουν ἓνα τέτιο σκληρὸ ἐρώτημα. Κ' ἡ τέχνη—μὴν τὸ ξεχνοῦμε—δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεπέφτει κάτω ἀπ' τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ζωῆς. Ἀλλιῶς, καθαίρεται ἀπ' τὸ σεπτὸ τῆς θάβρο.

Ἀπαγγέλλεται συχνὰ μιὰ βασικὴ κατηγορία ἐναντίον ὄλων αὐτῶν τῶν ἔργων τοῦ «βιωματικῶ ἐίδους», ὅπως λέγονται. Ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι καθαυτὸ δημιουργικὰ ἔργα. Θὰ εὐσταθοῦσε ἡ κατηγορία αὐτὴ ἂν μόνη προϋπόθεση τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἦταν ὁ τι ὀνομάζουμε «φαντασία». Δὲν εἶναι ἀληθές. Οἱ μορφὲς τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας εἶναι ποικίλες. Ἀλλὰ κ' ἡ λειτουργία τῆς φαντασίας δὲν εἶναι τόσο στενὴ ὥστε νὰ ἐξαντλεῖται στὰ ὅρια τῆς μυθολογίας. Πράγματι, στὰ βιωματικὰ ἔργα ὁ μῦθος εἶναι δοσμένος ἀπὸ τὰ πράγματα—ὁ μῦθος εἶναι τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ τὸ περιπεπλεγμένο σ' αὐτὰ ὑποκειμενο. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὸ τίποτε ἄλλο δὲν ἔχει δοθεῖ. ἐνῶ, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς ἀπλῆς περιγραφῆς χρειάζεται—τί ἄλλο;—παραστατικὴ δύναμη, δηλαδὴ: φαντασία. Στὸ σημεῖο ἀκριβῶς αὐτὸ ὑστερεῖ ὀμολογουμένως ὁ Ἡλίας Βενέζης. Ἡ παραστατικὴ του δύναμη εἶναι ἰσχυρὴ γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχει κάποια χρονογραφικὴ ἀχμηρότητα, κάποια λογοτεχνικὴ ξηρασία στὸ «νοτοκουμένο» του. Τὸ «Νούμερο 31328» παραμένει ἐν τέλει μιὰ «μαρτυρία». Ἀλλὰ τοῦτο ἀνασφραγεῖται πιά σὲ κάποιο καιριότερο θέμα, ποῦ θὰ ἐξετάσομε ἄμέσως:

Καὶ ἀπὸ τὸ «Νούμερο 31328» τοῦ

Βενέζη και ἀπὸ τῆ «Ζωὴ ἐν τάφῳ» τοῦ Μυριθήλη λείπει, κυρίως εἶπεῖν, τὸ ὑποκειμενο. Στὸν Μυριθήλη λιγότερο, στὸν Βενέζη περισσότερο. Τὰ πράγματα περιγράφονται, ἔντιμα, ζωηρά, παραστατικά. Δὲν ἐσωτερικεύονται ὁμως. Ἐκείνος ποῦ τὰ ζεῖ και τὰ μαρτυρεῖ, παραμένει ἕνα σχηματικό, τυπικὰ γνωσεολογικό ὑποκειμενο. Ἴπάρχει ἕνας ὀλάκερος ἔξω κόσμος, δίχως κανένα ἐσωτερικό «ἀντίκρουσμα» - ἦ, ἔστω, με κάποιον ἀπάνταστα στενοῦ και ἀνεπαρκές. Θάλεγε κανεὶς πὼς και ὁ Μυριθήλης και ὁ Βενέζης στάνωσαν ἐπίτηδες τὸ ὑποκειμενό τους, κρίνοντας ὅτι αὐτὸ τοῦς ἐπέβαλλε τὸ «μέγα πάθος» τους. Ἐδῶσαν τὸ βίωμά τους σὰ βιωμένο ὄχι ἀπὸ τοῦς ἰδίους, με τὸν ὀπωσδήποτε πλούσιο ψυχισμό, ἀλλὰ σὰ βιωμένο ἀπὸ κάποιον ἀφηρημένο, ὀλότελα συμβατικό και ἀνενεργό ἄτομο μέσου ἐπιπέδου. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἀπὸ τὰ ἔργα τους λείπουν ὅλες ἐκείνες οἱ μεστές σὲ νόημα και συναίσθημα στιγμές ποῦ θὰ συγκροτοῦσαν ἐν τέλει τὴν παρουσία ἑνὸς ὀλάκερου ἀνθρώπου ὡς βιοῦτος ὑποκειμενο. Εἶναι γιατί ἀκολούθησαν τάχα τὴ συνταγὴ τῶν «ἀντικειμενικῶν» ἔργων; Γιατί πὼς νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἀνθρώποι ποῦ ἔδῶσαν δυὸ τόσο εὔστοχα βιωματικά ἔργα, δὲν εἶχαν, προτοῦ ζῆσουν τὸ «μέγα πάθος» τους, συγκροτήσῃ ἕνα ὀλοκληρωμένο πρόσωπο; Μῆπως ἄραγε συμβαίνει πράγματι αὐτό; Ὅποτε εἶναι ἐντελῶς ἐδεξήγητη ἡ στενὴ ιδιότητα τῆς «μαρτυραε», τοῦ «ντοκουμένου», ποῦ διατηροῦν τὰ ἔργα τους;

Εἰδικὰ γιὰ τὴν τρίτη ἔκδοση θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθεῖ κάτι—και δὲν εἶναι τὸ μόνο—ποῦ ἀποδεικνύει ἀδιάσειστα ὁ τι παρατήρησα παραπάνω γιὰ τὸ συμβιβασμό τοῦ Ἴηλα Βενέζη με τὸν ἀσύστατο μῦθο τοῦ πολιτισμοῦ μας, ποῦ, ἐν τούτοις, ἡ ἀνάγκη τῆς καταγγελίας του ὑπαγόρευσε στὸν «πολλὰ πλαγχθέντα» νεαρὸ σκλάβο τῆς ἔργατικῶν ταγμάτων τῆς Ἀνατολῆς τὸ φλογερὸ «Νούμερο 31328». Τὸ ἐξῆς: «Ὅτι στὴν 3ῃ ἔκδοσιν τοῦ νεανικοῦ του ἔργου, ὁ «φθασμένος» πιά Ἴηλας Βενέζης ἀφήρεσε ὁ τι ἐθεώρησε πὼς ἔθιγε τὰ «ἑρὰ και τὰ ὄσια» τοῦ κόσμου αὐτοῦ με τὸν ὀποῖον «συνεφιλίωθη».

Νά, λ.χ., ἀφήρεσε ἡ ἐκδόθῃς εἰδουχιστικά τὰ παρακάτω τῆς 1ης ἐκδόσεως:

«Γνώριμη ἱστορία. Στὴν κατοχὴ»—τὴν ἔλ-

ληνική—«ὄσω ἀπ' τὴν Πέργαμο βρέθησαν τὰ πτώματα, καμιά σαρανταρὶ φαντάροι δικοῦ μας, σφαρμινοῦ και πεταλόμενοι. Ὑστερα πῆγε καὶ τὸ 40 Σύνταγμα. Ὑγινη ἕνα «Συνεργείο Ἀντιποίνων». Τοποθετήθηκε ἕνα νέο παιδί, Μυτιληνιὸς. Ἦταν μόνον Σκαρφίζουσαν ἕνα σωρὸ πλάματα: Τὸ κρανιο κὸβεται, σιγά-σιγά με τὸ κριόνι, ἕναν κύκλο γύρω τὰ χέρια λιανίζονται με μιὰ βαριά δυὸ μάτια βγαίνουν ἐκπολα με ὁ τι νάναί... Οἱ ἔχτροι κουβανιοῦνταν στὴν παράγκα τοῦ Συνεργείου, βλέπαν και περιμέναν σειρά... Κάπνιζε τὸ τσιγαράκι του σὰν κουράζουσαν.» (σ. 63 τῆς Α' ἐκδ., 66 τῆς Γ').

* Ἄλλο:

«Κοντὰ μεσημέρι ἀκούσαμε πολὺ βουητό. Ἦ πόρτα τῆς ἀποθήκης ἀνοιξε και χύθηκε μέσα ἀλαλάζοντας τὸ νέο πλάμα. Στὴν ὄρη τρομάσαμε, προσπαθοῦσαμε νὰ νιώσουμε τί νάταν τὰ σκέδια τοῦτα και μόλις με πολὺ ὄρα, γεμάτοι θαυμασμό, τοῦς ἀναγνωρίσαμε.

—Μορέ! Μορέ!

Ἦταν ἕνα τεράστιο συγκρότημα ἀπὸ κοιλίεσ ποῦ πρόβαλαν στὴν ὄρη. Παραγεμισμένες, ἀξιοπερεῖς, ἄλλες γυμνές, στὰ φόρα, ἄλλες κομμένες πίσω ἀπ' τὰ λιγὰ μακριὰ σάβρακα, ποῦ ἐφροῦσαν στὰ λασπωμένα ποδάρια. Ὑστερα ἤρθαν τὰ κεφάλια, μάτια, κοταῖδες, γένια μαλλιά-κουβάρια, σὰ νὰ γορῖζαν ἀπὸ κανά. Και πίσω ἀπ' ὄλα αὐτὰ τὸν εἶδαμε, τὸν εἶδαμε! Ἦταν ὁ Θεός!

—Μορέ, οἱ παπάδες μας!

Ἦταν καμιά τριανταριά, ὄλη ἡ ἱερὴ ὀμοσπονδία τ' Αἰθαλίου. [...]

Ἐρχηκαν χάμου και φώναζαν ὄλοι μαζί, ἐπὶ παραγγελίε. Ὑστερα μύρισαν με τὸν ἄγερα, ἄλλη μιὰ φουξῆσαν τὰ ρουθούνια-ἀνθρωπινὸ κρέας μυρῖζε, λέει ὁ δράκος!—μορέ παστό μυρῖζε φωνάζουν και χιμοῦν τὰ ὄσα. Ἀρποῦσαν τίς σαρόδες και τίς κατεβάζαν μονοκόματες με τὸ λέπια, πῖναν κουβαδιές νερό και τὰ ξαναβάζαν μπρός. Ὑστερα, ὀποιος ἐπρόλαβε τὸν Κύριον εἶδε, χῶναν μες τοῦς γυμνοῦς κόρφους τοῦς ἀρμυροῦ, χουφτιές-χουφτιές, μὴν τύχει και τελέφουν. Εὐλογία!» (σελ. 76 τῆς Α' ἐκδ., 65 τῆς Γ').

Τέλεισ στὴ σ. 217 τῆς 1ης ἐκδ., τὸ κοπριτικό σκυλὶ τοῦ Ἴηλα Βενέζη φέρει τὸ θεοσεδέστατο ὄνομα... «Ἄγλια Ζώνη»! Ὁ «φθασμένος» ὀμως και «συνετός» Ἴηλας Βενέζης τῆς 3ης ἐκδ. (σ. 170) μετονομάζει ἀπὸ νεόκοπη εὐλάβεια τὸ κοπριτικό σκυλάκι σὲ... «Ναυχοροδογόσορα»! Κ' ἔτσι πιά σῶζεται τὸ «ἑρὸν μαρτυρολόγιον»!

Μολαταῦτα, πρέπει νὰ διαβαστεῖ τὸ «Νούμερο 31328» τοῦ Ἴηλα Βενέζη, γιατί ἀποτελεῖ πράγματι ἐπίτευγμα τῆς «γενιᾶς τοῦ '30» και, ὀπωσδήποτε, τὸ ἄριστο δεῖγμα γραφῆς τοῦ συγγραφέα του. Εἰ δυνατόν, ὀμως, ἀπ' τὴν 1ῃ ἐκδόσιν, τὴν ἀθθεντική, τοῦ γνήστου Ἴηλα Βενέζη—ὄχι τὸν σημερινὸ, ποῦ, πρὸ πολλοῦ, «ἔχει δεχθεῖ τοῦς ὄρους τοῦ ὑποκριτικοῦ παιγνιδιοῦ» κ' ἔχει, και αὐτός, ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτοῦ του.

ΠΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΗΣ

ἡ Κριτικὴ τοῦ Θεάτρου

Ὅταν περνᾷ ὁ καιρὸς—καὶ μιὰ ἀπουσία ἀπὸ τῆ στήλη τούτη κάμνει τὸν καιρὸ πὸν πέρασε νὰ φαίνεται μακρὺν παρελθόν—γράφει κανεὶς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ ἔργα πὸν εἶδε καὶ λιγότερο κριτικὲς ἐντυπώσεις. Ἐλάτε τώρα νὰ γράψετε γιὰ τὸν «Κατσαντώνη», λ.χ., πὸν ἔχει πιά περάσει, καθὼς τὸν θέλει καὶ ὁ συγγραφέας του, στὴν ἱστορία, ἢ γι' αὐτοὺς τοὺς τρομερότατους καὶ φοβερότατους Γονεῖς τοῦ Κοκτῶ ἢ γιὰ τὸ σαιξπηρικὸ «Ὁνειρο»... Ἀναμνήσεις, πὸν τίς σβήνουν ἄλλωστε οἱ καινούργιες ἐντυπώσεις. Μέσα αὐτῆ Νύχτα τῆς Σαμαρκάνδης μπορεῖ κανεὶς νὰ ὄνειρευθῆ σαιξπηρικά; Γι' αὐτὸ σκέπτομαι πῶς ἢ στήλη ἢ σημερινὴ ἢ ἦταν μᾶλλον πολυτέλεια χώρου πὸν θὰ διεκδικούσε μὲ ἀθάβεια τῆ θέση της, ἄχρηστη αὐτῆ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἐνδιαφέροντα τοῦ περιοδικοῦ. Τὸ μόνο της ἐλαφρυντικὸ θὰ εἶναι πῶς ἢ διεκδικησῆ της θὰ περιοριστῆ στὸ ἐλάχιστο. Ὅσο χρειάζεται γιὰ τὴν καταγραφή τῶν συνοπτικῶν ἀναμνήσεων.

Ἡ ἑλληνικὴ παραγωγὴ ἀντιπροσωπεύθηκε στὸ ἐλεύθερο θέατρο μὲ τὸν «Κατσαντώνη» τοῦ κ. Γ. Θεοδοκᾶ. Θὰ χαρακτήριζα τὸ ἔργο σκηνικὴ ἱστοριομυθογραφία. Ἀδῶς ὁμοῦς ὁ ἔρμαφροδιτισμὸς σπανιότατα κατορθώνει νὰ γίνῃ θεατρικὰ πειστικός. Ἡ διαδοχὴ τῶν ἐπεισοδίων πὸν συνδέονται μ' ἓνα εὐθραυτὸ νῆμα πλοκῆς—χροникῆς καὶ ὄχι δραματικῆς—καταπραχίζει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ συγκεντρώνει τὴν προσοχὴ σ' ἐντελῶς ἔξωτερικὰ στοιχεῖα, θεαματικά, εἰς βάρος τῆς οὐσίας τοῦ θεάτρου, τοῦ ὁποίου ἢ φύσις εἶναι διδυμοῦς ἢ ἔξωτερικὴ συγκρότηση τῶν σκηνικῶν στοιχείων εἶναι ἡ πλαστικὴ ἔκφραση τῆς ἑσωτερικῆς ἀνέλιξης τῆς δραματικῆς ὕλης. Μὲ αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν εἶχε καμιά σχέση ὁ «Κατσαντώνης». Ὁ συγγραφέας παρασύρθηκε ἀπὸ τὴν ἱστοριογραφικὴν ἀνάγκη καὶ λησμόνησε τὴν δραματικὴν πρόθεση. Δὲ μπορῶ νὰ γνωρίζω ἂν ἢ πρόθεση αὐτῆ ὑπῆρχε γνήσια στὴν ἐμπνευση τοῦ κ. Γ. Θεοδοκᾶ. Ἐκεῖνο πὸν γνωρίζω εἶναι ὅτι ἢ θεατρικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν λαϊκῶν θρύλων καὶ τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης

—τοῦ «ἑλληνικοῦ μύθου», ὅπως ἐκράτησε νὰ λέγεται—δὲν θρῆκε στοὺς ἑλλήνες συγγραφεῖς τὴν πρέπουσα μεταχείριση. Ἀπὸ τὸν θλιβερόν ἐκεῖνο «Ὁρκο τοῦ Πεθαμένου» (δραματοποίησις τῆς παραλογῆς τοῦ «Νεκροῦ Ἀδελφοῦ») τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου, ἔως σήμερα, τὰ ἐπεισόδια τῆς ἐθνικῆς ζωῆς—εἴτε εἶναι κομᾶτια ζωῆς, εἴτε εἶναι θρύλοι, εἴτε εἶναι δραματικὸς ὁμαδικὸς ψυχιζμὸς—ἢ ἑλληνικὴ δραματικὴ τέχνη ἔμεινε κατώτερη τοῦ ὕλικου της. Νομίζω πῶς μ' αὐτῆ τῆ διαπίστωση θὰ μπορούσα νὰ συνοψίσω τίς ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὸν «Κατσαντώνη» τοῦ κ. Θεοδοκᾶ. Γιὰ τὰ καθέκαστα τῆς παραστάσεως θὰ ἦταν ἀναχρονισμὸς ἂν μιλούσα τώρα.

Οἱ «Τρομεροὶ Γονεῖς» τοῦ Ζᾶν Κοκτῶ εἶναι ἔργο προπολεμικὸ. Στὴν ἐποχὴ τοῦ σήκωσε ἀρκετὸ θόρυβο μὲ τὸ θέμα πὸν θέλησε ὁ συγγραφέας τὸν νὰ πραγματευθεῖ. Οἱ φροῦδικές θεωρίες ἔκαναν τότε τὴν εἰσβολὴ τους καὶ στὸ θέατρο. Ἄλλ' οἱ ἰδέες, συνήθως, εἶναι ἄχρονες ὅταν ἢ σκηνικὴ τους μορφὴ κατορθῶναι νὰ τίς διατηρῆ ἱσοσταθμισμένες μὲ τὴν εὐαισθησία τοῦ ἐκάστοτε κοινοῦ. Δὲν συμβαίνει οὕτε τοῦτο. Τὸ ἔργο τοῦ Κοκτῶ ἀκολουθεῖ τὴν ρομαντικὴν πεπατημένην τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου τῆς ἐποχῆς τῶν Μπαταίγ καὶ Μπερνστάιν. Δὲν λείπει ὅτι χρειάζεται γιὰ ν' ἀναδείξει τὴ σκηνικὴ τεχνικὴ. Ἄλλο ὁμοῦς τεχνικὴ ἢ ἄλλο θέατρο—(θὰ εἶχα τὸν πειρασμὸ νὰ τὸ γράψω μὲ θῆτα κεφαλαῖο, ὅπως συνθίξουν μερικοὶ ὅταν θέλουν νὰ διαχωρίσουν τὴν τέχνη ἀπὸ τὴν Τέχνη, τὴ γραφοχειρωνακτικὴ ἔργασία ἀπὸ τὸ καλλιτέχνημα). Ὅμως οἱ «Τρομεροὶ Γονεῖς» θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν ἰδεῖ ἐγκαιρότερα τὰ φῶτα τῆς ἑλληνικῆς ράμπας. Πρὶν ἀπὸ καμιά δεκαετῶν χρόνιᾳ ἢ, μᾶλλον, προπολεμικά, ἔκειε στὰ '39—'40, θὰ προκαλοῦσαν ἐνδιαφέρον περισσότερο ἀπὸ ὅσο τώρα, ἀφοῦ τώρα ἢ παρένθεση τῆς τρομερῆς δεκαετίας περιορίζε τὴν τρομερότητα τῶν Γονέων στίς διαστάσεις ἑνὸς ἀδιάφορου, μ' ὅλη τὴν ἀποκροματικὸτητα του, νοσηροῦ ἐπεισοδίου. Ἡ υἱοθέτησις τῶν Γονέων ἀπὸ τίς δυὸ πρωταγωνίστριες πὸν ἐρμήνευσαν τοὺς κύ-

ριους γυναικείου χαρακτήρες, ἐξηγεῖται ἀπὸ τῆ διαθέσῃ τους νὰ ἐμφανισθῶν στὸ κοινὸ σὲ δυὸ ἰσοδύναμους ρόλους. Τὸ ἐπέτυχαν ἀπὸ τὴν ἀποψη τούτη. Ἄλλ' ἀπέτυχαν νὰ κρατήσουν ἐνιαία γραμμὴ ἑρμηνείας. Δὲν ἦταν ἀπροσδόκητο. Ἡ Κα Κυβέλη ζεῖ μέσα στὸν κόσμο τῶν μεγάλων προπολεμικῶν ἐπιτυχιῶν τῆς. Καὶ στὸ κλίμα τοῦ θεάτρου τοῦ προπολεμικοῦ. (Ἡ «Ἀνθ'» τῆς, τοῦ Ἀντρέιεθ, μπορεῖ ἄραγε ποτὲ νὰ λησμονηθεῖ;) Ἡ κ. Κατερίνα κρατεῖ τὸν σφυγμὸ τοῦ νεώτερου θεάτρου, παρ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς «θεῖς τοῦ Καρόλου» καὶ μερικὲς ἄλλες παραχωρήσεις τῆς. Ὡστόσο, χάρις στὴν καλλιτεχνικὴ συνεργασία τῶν δυὸ πρωταγωνιστριῶν οἱ «Τρομεροὶ Γονεῖς» κατόρθωσαν νὰ προσελκύσουν πολλὸ περισσότερους θεατῆς ἀπ' ὅσους τὸ ἀξίζαν.

★

Μιά παράσταση ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ περιλάβω στὴ σύντομὴ αὐτὴ χρονογραφία εἶναι ἡ «Κυρά τῆς Θάλασσας» τοῦ Ἴφεν. Μ' αὐτὴν ἡ κ. Κατερίνα γιόρτασε τὸ θιασαρχικὰ δεκαπεντάχρονα τῆς. Ἡ ἄρραστια ποὺ με ἀνάγκασε ν' ἀπουσιάσω τὴν περασμένη φορὰ ἀπὸ τὴ στήλῃ μου μ' ἐμπόδιζε νὰ τὴν παρακολουθήσω. Ἀκούω ἀπὸ ἄλλους πὼς δὲν ἔχασα μεγάλα πράματα. Μὰ ἐγὼ ποὺ θυμᾶμαι τὴν κ. Κατερίνα πάλιν στὴν «Κυρά»—σ' ἐκεῖνο τὸ ἀπερίγραπτο θέατρο τῆς ὁδοῦ Ἴπποκράτους— νομιζῶ πὼς ἔχασα.

★

Μοῦ μένει τὸ «Ὀνειρο Καλοκαιριάτικης Νύχτας»—γιατὶ τὴν ἄλλη, τὴ γαλλικὴ ἐκείνη «Νύχτα στὴ Σαμαρκάνδη», ἂν τὴν περιμένα ὁ τυπογράφος τῶν «Νέων Ἑλληνικῶν», θὰ ἔφημερονόταν «ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου»... Αὐθάθεια θὰ ἦταν ἂν γιὰ τὸ ἄνθος τοῦτο τῆς ποιήσεως ποὺ διατηρεῖ τὸ ἐκπληκτικὸ σκηνοθετικὸ ἄρωμά του στὴ διαδρομὴ τῶν αἰώνων, ἐξοφλοῦσε κανεὶς μὲ δυὸ—τρεῖς γραμμές. Ἡ αὐθάθεια θὰ εἶχε κάποιο ἐλαφρυντικὸ ἂν τὸ ἐγγεῖρημα στὴ δική μας σκηνὴ ἦταν ἀνέξιστο μνημονεύσεως. Μ' ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Ἡ

παράστασις τοῦ «Ὀνείρου» στὴν κρατικὴ σκηνὴ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη συνειδητὴ προσπάθεια ἑρμηνείας ποὺ παρακολουθεῖ τὶς νεώτερες καὶ πρὸ σίγουρες καὶ πρὸ φωτισμένους ἀντιλήψεις γιὰ τὸν προσφορότερο τρόπο σκηνοθεσίας τῶν σαιξπηρικών ἔργων. Πολλὸ φοβούμαι πὼς τὸ κοινὸ μας—ἀλλὰ καὶ οἱ περισσότεροι κριτικοὶ μας, καὶ ὁ θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσει—βρέθηκαν ὀλόγελα ἀπροετοίμαστοι νὰ ἀφομοιώσουν τρόπους ἑρμηνείας ποὺ ἔρχονται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴν ὡς τα τώρα ἑρμηνευτικὴ παράδοσις. Τὸ κοινὸ ἀκούει «Ὀνειρο» καὶ περιμένει σκηنيκὲς ὄνειροφαντασίαις. Γιατὶ διδάχθηκε ἀπὸ τοὺς κριτικούς ποὺ διαθέτει ὁ τόπος μας μερικὲς πολὺ στοιχειώδεις καὶ τυποποιημένους ἔνοιους, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸν τρόπο πλαστικῆς προβολῆς τοῦ φανταστικοῦ στὴ σκηνή. Ἀκούεις τὸν ἕνα νὰ σοῦ μιλεῖ γιὰ τὸς φωτισμούς, ἄλλον γιὰ τὴν ἀχλὺ τοῦ ὄνειρου, τὸν τρίτο γιὰ τὴ χορευτικὴ κίνηση, τὸν τέταρτο γιὰ τὸ σκηνοικὸ κ.λ. κ.λ. καὶ τοὺς περισσότερους καὶ ὅλους μαζί νὰ ἀναμασᾶνε τὸ φωμοτύρι—τὸν «λόγον» ποὺ ὑποβάλλει τὴν ποίησι καὶ ἄλλα πολλὰ. Βέβαια μὲ τέτοιες προϋποθέσεις θὰ ἦταν ἀναισθητὸ νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ θέματα—σκηνοθεσία, ἑρμηνεία κ.λ.—ποὺ δὲν θὰ εἶχαν τὸν ἀναγκαῖο σύνδεσμο μὲ τὴν κοινὴν ἐμπειρία, αὐτὴν ποὺ καθιστᾶ τὴν ἀνάπτυξη ἢ τὴ συζήτηση γόνιμη. Δεῖται δὲ ἡ ἐμπειρία γιατί τὸ θέατρο μας δὲν βοήθησε νὰ δημιουργηθεῖ. Γι' αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ ἀναβάλω τὴν κρίση μου γιὰ τὸ «Ὀνειρο» ὥσπου μοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσω γιὰ κάποια ἄλλα ζητήματα ποὺ ἀποτελοῦν ἄλλωστε καὶ ἄλλου, τοσοῦς τόπους ὅπου συνεχῶς πειραματίζονται μὲ τὸ σαιξπηρικό σκηνοθετικὸ πρόβλημα, βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐκτίμησι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἑρμηνευτικῆς πρωτοβουλίας. Στὸ μεταξὺ—καὶ προκαταβολικά—θὰ μπορούσα νὰ σημειώσω πὼς ἡ παράστασις τοῦ «Ὀνείρου» στὴν κρατικὴ σκηνή, μ' ὅλες τὶς φυσικὰ ἀτέλειές τῆς, ἔχει ἐγγραφεῖ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, τουλάχιστο γιὰ τὴν τόλμη τῆς σκηνοθετικῆς προσπάθειας.

ΑΙΜ. Χ.

Ἡ Στήλη τῆς Ἀλληλογραφίας

Αὐτὴ τὴ φορὰ, κύριοι, εἴμ' εὐχαριστημένος, γενικά, ἀπ' τῆς συνεργασίας, δὲ λέω ὅμως ἄλλο, μὴ σὰς βασκανών.

Στὸ ἐρχόμενο : ἡ κρίση γιὰ τὸ μικρὸ διαγώνισμα ποῦ ἀβλοθέτης ὁ κ. Δειβ.

* Ἐγκρίνονται, κ. Ρ., καί, κατὰ καλὴ τύχη, δημοσιεύονται κιόλας ἀμέσως. * Πόσα καὶ πόσα, ἀπ' τὰ γραφόμενα καὶ μ' ἀξιώσεις, δὲν ἔχουν, Κα Δαρ. νὰ δεῖξουν «στὸν ἀναστρο οὐρανὸ μαρ/λαμπάδα προσμονῆς...» * Θὲ νάρθει τὸ θράδι - / τὸ ξέρις...» Λοιπὸν; Συνέχισε λοιπὸν σ' αὐτὸν τὸν τόνο! κ. Βραν. * Καλοσύνη σας! κ. Ἀνδρ. Τί πῶς «δὲ συμφωνεῖτε σ' ὅλα»; Αὐτὸ εἰλεῖψε νὰ συμφωνεῖτε! Καὶ σ' ὅλα! Τὸ πῶμα τῆς Γ. * * *, μπορεῖ ν' ἄρесе, μὰ ὄχι... * Δὲν τὴ θημοσιεύω μὲν τὴν «Εἰμαρμένη» σου, κ. Ἀσ., νὰ ξέρεις ὅμως πῶς μοῦ ἔδωσε γνήσια αισθητικὴ συγκλίνηση. * Θὰ τὸ χαιρόμουν, κ. Βαρ., μὰ ἔλα ποῦ καὶ στὸ καλύτερό σου ἀρχινᾷς χωρὶς λόγῳ μὲ ρῆμα σὲ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνικού (: «ἀντικρύξω»), ἀντὶ νὰ μετῆς ἀμέσως, λ.χ. μὲ τὸ στίχο: «Πρόσωπα ἀγαπημένα, τρυφερά / στὸ ζύγωμα ὁχτὸς πελιδνῆς ἐσπέρας...» * Ξεχωρίζω ἄλλωτ' (: «Τί νὰ λαχτῶναι, κ. Μῆν καρτερεῖς!», «Λές;», «Τὰ μάτια σου», «Χωρισμός», «Πές μου», «Ἀπόψε». «Ὁ θάνατος ποῦναι πλάι μας»), ὅμως δούλεψε τὸ στίχο σου, παιδί μου Παιπ. ! Πῶς γίνεται τόση πλημμυρίδα νὰ τὴ στερεῖς καὶ τὸ λ' ἔχου» ποῦ τῆς χρειάζεται! * Βιάζεσαι, κ. Κων., καὶ μὴ σκοντάφεις! Ἐπειτα εἶναι κι αὐτοὶ οἱ ἔπαινοι (- ξέρω, ξέρω...). Τί φυσικότερο ὅμως ἔτσι ἢ στεργῆς ἡ «Λίτσα» σου νὰ εἶχαι τις σκιές τῆν καὶ στὸ παλαιὸ τὸ «Φῶς» σου; Ἄ ν συγκρατηθεῖς καὶ δουλέψεις, διαδάζοντας προπαντὸς - ἔτσι καὶ γράφοντας, ἀλλὰ σκίζοντας συγχρόνως, θὰ μὲ δικαίως. Κράτει! * Καὶ βέβαια, κ. Νου., ἀποκλειστικότερος γιὰ κάθε μορφὴ βίας πρός οποι-οδήποτε σκοπὸ ἀσκοῦμενης - ὅ πο ο - θ ἡ πο ο τ ε ! * Καὶ τώρα τί κάνομε, κ. Κρ., ποῦ οἱ Συμπληγάδες δὲ βγαίνουν ἀληθινές; Οἱ Συμπληγάδες αὐτὲς «ἦταν μιὰ κάποια λύση» - δὲν εἶν' ἔτσι; Ἄλλο, λοιπὸν, νὰ σὲ χαρῶ! * Μὰ μεταφράσεις ἢ πρωτότυπα εἶναι, Δνις Φρ.; Ἄν μεταφράσεις, ξαναδούλεψε τὸ «Μὴν περιμένεις» καὶ τὴν «Τρίτη ἀβουλλία» ἀξίζου τὸν κόπο. Ἄν πρωτότυπα, τότε κατὶ τὸ παράδοξο συμβαίνει. Τόση ἀ-

πόστασι ἀπ' τὴν ποιητικὴν ἰδεοπλασία ὡς τὴν ἔκφραση τὴν ποιητικὴν!.. * «Γεν-νὴ ἢ καρδιά σου», κ. Ἀσκ.; * «ἔρημικό, βαθὺν ὄργο / κάτω ἀπ' οὐρανὸ μὲ μάταιη ὑπόσχεση / καὶ φευτικά καλοσυνάτο γέλιο». Ὅμως «τόση κούραση καὶ πόση ἀναμονὴ / γιὰ γρήγορο ἐξόδεμα! / Καὶ νὰ μὴν ἀγοράζει κανεῖς!» * Ἐ, ὄχι καὶ κανεῖς! Νά, ἐγώ, π.χ., θ' ἀγοράζα, ἂν ὄλη ἡ σοδιά σου ἀνταχε σ' αὐτὴ τὴ δειγματοληψία. * Ἐπιδοφόρα, κ. Δετ. καὶ τοῦ Δάμητ (: «Σμαρῶ, θὰ πᾶμε - / μᾶς περιμένουν...») καὶ τῆς Σμαρῆς (: «Ἦρθες νὰ δώσεις - / καὶ τί δὲν ἔδωσες! / Ὅμως — παρᾶξεναι / ποῦμαστε οἱ ἄνθρωποι! —)... * Μόνον τὸ «μάθος». κ. Ἀντ; Καὶ τὸ «πάθος» δὲν εἶναι πηγὴ μικρότερης πλάνης. Στὴν περτοχὴ ποῦ κινεῖσαι καμιά ἀμφιβολία πῶς δύο καὶ δύο μόνο τέσσερα δὲν κάνουν. Φυσικό, λοιπὸν, κ' ἡ ἔκφραση νὰ μὴ εἶναι τοῦ δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα. Ἡ δικὴ σου ὅμως εἶναι - πρόσεξέ το. * Ὅταν, κ. Μεγ, παinueύονται κι ὄχι φέγοντας ἕνα γραπτὸ, μιλοῦμε γιὰ τὸ μικροπερίοδο λόγο του, δὲν ἐνοουῶμε τὴν ἀπὸ παιδαριωδία, ἀλογία, ἀνημπορία μισερῆ ἢ ἀνάπηρη ἔκφραστικὴ κι ἀρμολογία του. Ὅτε καὶ τὸν ἄλλο φευτομικροπερίοδο λόγο ὅπου οἱ δράστες του κρεμοῦν, οἱ ἔξυπνοι, μόνο στίς τελεῖες, τίς πολλές, τίς ἀμύπολλες τελεῖες, τίς ἀξιώσεις τους γιὰ ἕφος. Ὁπωσδήποτε, δὲν κρίνω σωστὸ πρωτάρηδες νὰ ἀφηγοῦνται σπαρτωδικά, ἀθματικά, ἐκρηκτικά, μὲ σάλτους, καὶ μόνο μὲ σάλτους - ποτὲ στρωτά. Ἰστὸρημα καλοζωισμένης γερόντισας, ἀναπόληση μαγευτικῶν νιάτων δοσμένη μ' ἐκκωφαντικὸ ὄρυμαγδὸ, σὰ νὰ ἐκτονῶνται χίλιες μοτοσυκλέτες - μὰ, φίλε μου, καὶ νὰ θόβει κανεῖς γιὰ παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν, ζήτημα ἂν τὸ κατάφερες, ἄσε ποῦ δὲ θὰ συγχωροῦσε τὸν ἐαυτὸ του... * Ἐγκρίνονται τέσσερα, κ. Βιν., μόνο ποῦ τὸ ἕνα ἔχει μεταφραστὴ πρὶν, ἀπὸ ἄλλον συνεργάτη κ' ἔχει δημοσιευτὴ κιόλας. * Περ' ἀπ' τίς εἰλικρινέστατες εὐχές μας νὰ προκοφῆς, δὲ μποροῦμε τώρα τίποτε ἄλλο — τὸ βλέπεις καὶ μόνος σου —, κ. Σαλ. Ὅσο γιὰ κείνον ποῦ μοῦ ζητᾷς, τὸ ἴδιο τὸ πρωτόγραφο βρίσκεται στὴν Ἀμερικὴ. Ἄμα μοῦ τὸ γυρίσουν... * Ὡρα, κ. Ἀλ., πῶς ὁ χαροκόπος ἤρωάς σου πότισε οὐδὲ τὸν πατέρα του μὲ ὄλις ξεψύχησε θπλα στὸ

Ἔ Ν Τ Υ Π Α Π Ο Ὑ Λ Ά Β α μ ε

ΠΟΙΗΣΗ

ΑΙΔΙΑΝΟΥ ΕΦΗ Κ.: Τὰ τραγούδια τοῦ Μαύρου Καπετάνιου καὶ τῆς Ἥλιου γέννητης. Ἔκδ. Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας. Ἄθ. '52. ΑΛΕΞΙΟΥ ΔΕΥΤΕΡΗΣ: Εἰκοσιτέσσαρες Οἴκοι Κατανυκτικοὶ συνθεσμένοι ἀλφαβητικὰ κατὰ τὰ Ἱερὰ Πρότυπα Εἰς Αἶνον Μιᾶς Ἀγίας. Ἄθ. '52. — ΑΝΘΗΛΗΣ ΤΑΚΗΣ: Ὁ κύκλος τῶν τάφων. Ἄθ. '52. — ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ: Ἐξοδος μετὰ τὸ ἄλογο. Ἄθ. '52. — ΚΑΡΥΔΗΣ ΝΙΚΟΣ: Διοπέρι. Ἔκδ. Ἰκάρου. Ἄθ. '44. — Ἡ τελευταία θάλασσα. Ἔκδ. Ἰκάρου. Ἄθ. '45. — Ἡ χαμένη βροχὴ. Ἔκδ. Ἰκάρου. Ἄθ. '47. Ἐξῆ ποιήματα. Ἔκδ. Ἰκάρου. Ἄθ. '50. — ΚΟΛΛΙΑΣ ΣΗΦΗΣ Γ.: Θεοδρόμοι στὸν Ἀκροκόρινθο. Ἔκδ. Κορινθιακῆς Ζωῆς, Κόρινθος. '48. — Ωρες Λυτρωμοῦ. Ἄθ. '49. — ΚΩΣΤΕΑΣ ΑΡΓΥΡΗΣ: Πορεία ἀγάπης. Ἔκδ. Πειραικῶν Χρονικῶν. '49. — Ἡ μπαλάγτα τῆς Λενιδίς. Ἔκδ. Πειραικῶν Χρονικῶν. '50. — ΣΙΜΟΣ ΚΩΣΤΑΣ: Ἐλληνικὴ γῆ. Κάρο. '52. (Διὰ τοῦ Πρακτορίου Πνευματικῆς Συνεργασίας). — ΣΠΑΤΑΛΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ: Φοργκέντα. Α. Ἄθ. '49. '50. — ΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΡΙΣ: Πολυτέκνον φεᾶς. Ἔκδ. Ἰκάρου. Ἄθ. '52. — ΧΑΤΖΗΛΑΣ ΡΟΥ ΜΑΤΣΗ: Κρουσοχώρι. Ἄθ. '51.

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΒΡΑΑΜ ΚΩΣΤΑ: Μαχητὲς καὶ ἀνθροποι. Λαμιά. '51. — ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ Π.: Στὸ κόκκινο γησί. Ἄθ. '51. ΜΠΑΣΤΙΑΣ ΚΩΣΤΗΣ: Ὁ Παπουλάκος. Β' ἔκδοσις. Νέα Ὑδρην. '51. — ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ ΩΔΩΝΝΑ: Μοναξιά. Ἄθ. '38. — Μυροτό. Ἄθ. '42. Ἀπολύτρωση. Ἄθ. '45. — Κύματα. καὶ λιμάνια. Ἄθ. '50. — Μαντώ. Ἄθ. '44. — Περιμένοντες τὸν ἀγαπημένο της. Ἄθ. ἀ.χ. ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΝΑ: Πραγματογνωσία.

ἀγγονάκι του, Καὶ γιατί' εἶναι ψέμα αὐτό, φευτίζει καὶ ὄλο το γραπτό μετὸν «ἀνεμο» καὶ ἀμέσως παρακάτω μετὸ «γλέντι πόχει βλαστῆσει» «σ' ἄκρως ἐρρημικὴ ἀντίθεση», τῆ «βοῇ ποὺ ἀπλώνει κόκινες γλῶσσες κυκλικὰ ὀλόγυρα» καὶ ἄλλα τέτια. Ἐνῶ, γιὰ νάχεις ἀντιρῶσει τόντι τὸν «Ἐπαίτη τῆς Κυριακῆς», μιᾶς σὰ δόκιμος ποιητῆς γιὰ τὸ ἐπίσημο πρωινό μετὸ φιλτραρισμένο φῶς στὶς κόμάρες καὶ τίς ἀδειανές ἀδές, γιὰ τὸ ἀγοράκι μετὰ τὰ ναυτικά καὶ τὸ παρθενικό του ταξίδι πάνω στὰ σύνεφα ποὺ πιλοτάρει παιγνιδιάρης μαϊστρος... Σύγκρινε καὶ κρίνε! * Τίς «προσφορὲς στὸν Ἰφαιστο», σὰν αὐτὴ ποὺ σκοπεύεις, τίς ἄριστω ἄρρες, κ. Δρ. Ἄν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μόνο γιὰ τὴ φωτιά κρινόμευμε ἀξία τὰ γραφτά μας, τότε τί τὰ

Θεσσαλονικῆ. '50. — ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ Γ. Μ.: Ὁταν θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι. Ἔκδ. Ἀγοτεχνικῆς Γωνιάς. Ἄθ. '48. Στὸν ἀπέραντο κόσμο. Ἔκδ. Ἀγοτεχνικῆς Γωνιάς. Ἄθ. '49. Ἡ κοιλιά τοῦ Ἥλιου. Ἔκδ. Ἀγοτεχνικῆς Γωνιάς. Ἄθ. '50. — ΣΑΡΑΝΤΗ ΓΑΛΑΤΕΙΑ: Τὸ βιβλίον τοῦ Γιοχάνες καὶ τῆς Μαρίας. Ἄθ. '52.

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ ΚΩΝΣΤ. Ι.: Ἡ κλασσικὴ φιλολογία ὡς πνευματικὴ ἐπιστῆμη. Ἄθ. '52. — ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ ΣΠΥΡ. Μ.: Νοημοσύνη καὶ εὐφροσύνη. Ἄθ. '52. — ΜΑΛΛΙΝΟΣ ΕΠΑΜΕΙΝ. Ι.: Δοκίμιον πολιτικῆς θεωρίας. Ἄθ. '52. — ΡΩΤΑΣ ΒΑΣΙΑΝΣ: Τεχνολογικά. Α' Ἄθ. '51. — καὶ Β' Ἄθ. '52.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΝΙΝΤΑΣ ΧΑΡΑΛ. Ν.: Σύστημα Συντακτικοῦ. Γ' Ἔκδ. Ἄθ. '47.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

ΜΠΕΡΝΑΡ ΣΩ: Σκέψεις καὶ ἀποφθέγματα. (Μετάφρασις Σοτ. Καρμιάνη). Ἄθ. '52. — ΝΤΡΟΨΕ ΙΟΥΛΙΕΤΤΑΣ: Σ' ἀγαπῶ Βικτώρι μου... (Ἀπόδοσις Αἰνὰς Αἰλιανῶ). Ἔκδ. Bergadi. Ἄθ. ἀ.χ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ATHENE: Chicago. Winter '52. — ΑΧΑΪΚΗ ΕΣΤΙΑ: Αἴγιον. Μάρτιος '52. — ΕΚΛΟΓΗ: Ἀπρίλιος '52. — ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ: 13 καὶ 21 Ἀπριλίου '52. ΚΑΛΥΜΝΙΑΚΟΣ ΠΑΑΜΟΣ: Κάλυμνος Φεβρουάριος. Μάρτ. '52. — ΚΕΡΚΥΡΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ: Κέρκυρα '52. — ΚΙΒΩΤΟΣ: Ἀπρίλιος '52. ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ: Μάρτιος '52. — ΚΡΙΚΟΣ: Ἀπρίλιος '52. — ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Ἀπρίλιος '52. — ΜΟΡΦΕΣ: Μάρτιος. Ἀπρίλιος '52. — Ο ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΟΣ: Ἰανουάριος Μάρτιος '52. — ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: 15 Ἀπριλίου '52. — ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ: 15 Ἀπριλίου '52. — ΣΤΡΟΦΗ: Μάρτ. '52.

δημοσιεύουμε; * Τὰ «Λοῦδινα» καὶ «Τὸ μεγάλο θέμα» πολὺ Καθάφα. κ. Φωτ. ἢ «Ἀθάμαστη οὐσία» καλὴ καὶ θέλει δούλεμα. Ἀξιοπρόσεχτη ἡ μικρὴ σου εἰρωνεία. Μικρὸ δεῖγμα τὸ «Ὄβαι τοῖς νικηταῖς!»: «Τώρα ποὺ σακατευτήκα ἀπ' τὴ μάχη / κ' ἐτοιμοθάνατος σφαδίζω γάμω / ἦρθ' ὁ ἐχθρὸς καὶ παραδόθηκε — τί εἰρωνεία! — / κ' εἶμαι ὁ νικητῆς.» * Ἀξιοπρόσεχτα, ναί, κ. Τσ. Μὰ ὄχι καὶ γιὰ νὰ μάς ἀπασχολήσου εἰδικά. Ἐκτός ἀν δώσει ἀφορμὴ μετὰ τὸ καλύτερο, ποῦ, ἀσφαλῶς, τὸ μπορεῖ. Παρακνεῖστε τον καὶ στεῖλε το μας σεις. Εὐχαριστοῦμε. * Συμπαθητικώτατος, κ. Βασ., ὁ ἀνθρωπὸς σου μετὰ τὸ ἀδελφὸ μέσα του, ποὺ παίρνει τοὺς δρόμους γιὰ νὰ ξεφύγει ἀπ' αὐτό. Μὰ τὸν κρύωσε ἡ ψυχανάλυση... Τί τὴν ἤθελες; Η—Ρ—

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Χ Α Ρ Τ Ο Π Ο Ι Ϊ Α Σ

Γενική Διεύθυνσις: ΚΟΡΑΗ 1
Έργοστάσια έν ΑΙΓΙΩ

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

Χ Α Ρ Τ Η Σ Γ Ρ Α Φ Η Σ
Χ Α Ρ Τ Η Σ Τ Υ Π Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Ο Σ
Χ Α Ρ Τ Η Σ Π Ε Ρ Ι Τ Υ Λ Ι Ξ Ε Ω Σ
Ο Λ Α Τ Α Ε Ι Δ Η Χ Α Ρ Τ Ο Ν Ι Ω Ν

Τηλεγραφική Διεύθυνσις: ΠΑΠΥΡΙΣΚΟ

Τηλέφωνα : 30.566 - 7 - 8

Κ Υ Κ Λ Ο Φ Ο Ρ Η Σ Ε ;

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

ΕΞΟΔΟΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΟΓΟ

(ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΧΑΡΑ)

Μ' ένα σχέδιο του Γιώργου Βακαλό

ΠΩΛΕΙΤΑΙ Σ' ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Η. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

1708-1940

Βιβλιοπωλεῖτο Κολλάρου

Ρ Ε Ν Ο Υ

ΠΥΡΑΜΙΔΑ 67

Τό βιβλίον τοῦ Ἐμφυλίου Πολέμου

1947 - '49

(Προσωπικό ἡμερολόγιο)

Σελίδες 320 — δρχ. 25.000

ΑΘΗΝΑ — ΤΗΝΟΥ 16

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ κυκλοφοροῦν διὰ τοῦ Κεντρικοῦ Πρακτορείου Ἐφημερίδων "Σπ. Τσαγκαρέης", Βρίσκονται σ' ὅλα τὰ περίπτερα καὶ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Ἐπαρχιῶν. Τεύχη καὶ συνδρομές: Ρ. Ἀποστολίδης, Τήνου 16, Ἀθήνα [8]

Κεντρικὴ πώληση, γιὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν: Ἰ. Δ. Κολλάρου καὶ Σία